

•

Bîrdozî û aqil

•

Abdusamet Yîgît

Weşanên

·
·
·

Bîrdozî û aqil
Bîrdozî û aqil@Abdusamet yigit
Abdusamet yigit
Çap 1
Berlin/2020

·

ISBN 978-3-97166-86-4

Bîrdozî û aqil

Bîrdozî wê weke têtîneka hizrî a serdemên hemdem wê pîrr zêde wê, di rojava kesên ku ew bi aqil ve mijul dibin bê. Bîrdozî wê, di derbarê wê de wê hizrên cûda wê werina li ser ziman. Her çendî ku wê weke nerîneka hevpar wê weke nerîneka li dunya derve wê were herêkirin jî lê wê ev nerîn wê çawa wê were pênasekirin û salixkirin wê, di derbarê wê de wê, hizrên cûda wê werina li ser ziman. Di wê warê de wê dema ku wê bahsa bîrdoziyê wê were kirin wê, di cih de wê têtînen marks wê werina ber bîra mirov. Marks wê têtînen wî wê weke çerçoveyek bîrdozîkî wê werina li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê, ew wê, were li ser ziman ku wê, bîrdozî wê, çerçoveyek hizirkirinê wê biafirênê. Di wê warê de wê, kesên weke Althusser wê, weke ku wê di pirtûka xwe ya bi navê !”Marks” de wê, çerçoveyek têtîni a bi hizirkirina bîrdoziyê re wê, werênê li ser ziman. Pîrr zêde wê, bi wê re wê, bi zêdeyî wê di demên piştre wê were li ser ziman û nav wê bide. Di salên dawî de hejmarek zêde lêkolînên li ser bîrdoziyê zêde bûne hena. Weke hizirvanê firansîzî Althusser di lêkolînên li ser bîrdoziyê de cîhekî girîng digirê. Li gorî wî, bîrdozî sedema tevahî hebûnê ji pratîka jiyanê digire û ew kopiyek ji ezmûnê ya. Ji ber ku bîrdozî pratîkek materyal a civakê ye, her tiştî û her kesê digire li dest, û ev yek cîhekî taybetî dide wî. Li gorî Althusser, bîrdozî li her deverê ya. Ew perçeyek jîngehê ya. Wê di wê rengê û awayê de wê, bi têtînek gelemper a nerînî a li jîyanê re wê bêne li ser ziman.

Di rewşa fahmkirina bîrdoziyê de wê di demên sedsale 18´min û pê de wê pîrr zêde wê, derkevina li pêş. Hizrên marks ên bi pirtûka wî ya ´bîrdoziya alman´ û hizrên wî yên li Feuerbach û Hegel wê ji aliyekê ve

wê, weke aliyekê çerçoveya bîrdozîkî a marksismê jî wê bi xwe re wê biafirênî. Di rewşa fahmkirina têgîna bîrdozîyê de wê, weke Althusser wê kesên weke Gramsci wê, weke kesekê ku wê xwediyê hinek hizrên giring ê di wê warê de bin. Li gorî Gramsci wê bîrdozî wê, têgîneka ku wê dewamiya pergale wê bide çêkirin û weke temenekê bingihîn ku wê bi hevdû ve girêdanê wê pêşbixê wê bîne li ser ziman. Li gorî Gramsci her mirov di nava rewşek çînî de dijî, û girêdayî wê, rewşa ku ew di wê de dijî û sînorê wê jî bi bîrdozîyê dihê kişandin li gorî wî. Di wê rengê de wê ew wê, di çerçoveyek têgînî de wê ew wê werênê li ser ziman.

Di serdemên sedsale 18'în û ya 19'în de wê, têgîna bîrdozîyê wê bi zêdeyî wê bê temenê hişmendiyek pirr zêde berfireh. Wê bi wê re wê têgînên cûda wê pêşkevin. Têgîna bîrdozîyê wê, di rewşa pêşketina wê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê bîrdozî wê di rewşa aqil de wê, wê weke çerçoveyek fahmkirinê a bi mirov re bê. Wê di serdemên piştî ronansê de wê hin bi hin wê hebûna kesên sserdest, oldar, leşker û hwd wê bê kirin berlêpîrsînê de. Di dewama wê dewê, mirov wê di serî de wê hin bi hin wê li jîyane xwe wê di çerçoveyek azad wê bihizirê û wê xiyal bikê. Xiyalkirinên ku wê bîne kirin wê hin bi hin wê çerçoveyek têgînî, hişmendî û hwd wê bi aqilî wê di mejiyê mirov de wê bide çêkirin. Mirov wê dema ku wê ji hevdû cûda kirina aliyê serdest û yê ne serdest, yê azad û ne azad ku wê bikê wê, di mejiyê xwe de wê bidest lêpîrsîna li wê bikê, Ev wê weke aliyana ku mirov wê, hin bi hin wê bi wê re wê li jîyane xwe jî wê bihizirê bê. Hizirkirina li jîyanê wê, di wê rengê û awayê de wê, xwe bide dîyarkirin. Ji hevdû çînkirin û cûdakirina rewşên çînkirinê wê ev rengên hizirkirinê wê ji aliyekê ve wê bina destpêkna hizrî ji wê re. Mirov wê dema ku wê li jîyanê wê bînerê wê, di nava ya ku ew dibîne de wê, kesên ku ew ew hinek xwediyê hemû tiştî na û hinek ku ew ne xwediyê ti tiştî na wê, bibînin. Di dewama wê de wê, bi wê re wê li ser sedem û hebûna wê bidest hizirkirinê wê bikin.

Di wê rewşê de hizirkirinên li jîyanê wê hin bi hin wê, di wê warê de wê, di mejiyê mirov de wê, di wê warê de wê nib rengên hizirkirinê ên weke hevdû re wê bibê. Di serdemên kolederiyê de ku wê kole û koledar wê hebê wê, di nav herdû aliyan de wê, weke jêr û jorîn wê xatek wê hebê. Piştî wê ev xat wê were lêpîrsîn. Di lêpîrsîn rewşên bi wê rengê wê bê temenê fahmkirina rewşê. Di aslê xwe de wê di wê demê de wê êdî wê rewşê bi wê rengê re wê, hin bi hin wê rewş wê, bi wê rengê wê were pênasekirin. Pênasekirin wê di serî de wê, dema ku ew bû di mejî

de bicih bû û pê de wê, bi wê rengê wê bê hebûna nerînek li rewşê û jîyan û rewşên ku ew dijî.

Têgîna bîrdoziyê wê weke têgîneka ku wê di demên hemdem de wê pêşkeve bê. Wê di wan deman de wê weke têgîneka ku wê bi wê nerînen li jîyanê wê bi hişmendî ên cûr bi cûr wê pêşkevin bin. Tişt, hebûn û rewş wê, ji rewşên xwe zêdetirî wê weke rewşna hişmendî û ankû kirdeyên ku mirov wan fahmbikê wê bibin. Di wê rewşê de wê, heman tişt wê bo keseyetê û mirov jî wê, di çerçoveya salixkirin, fahmkirin û hanîna bi bî bîrdozîkî a li ser ziman de.

Bîrdozî wê di latîni de wê bi gotina 'teorîyê û ankû 'theoria' re wê were li ser ziman. Di kurd de wê, li ser têgîna 'bîr û dozê' re wê bi hanîna li cem hevdu a van gotinan re wê, were dîtin. Di wê rewşê de wê, bîrdozî û ankû wê weke ku wê were bi gotinkirin 'îdeologî' wê, di wateya 'hizrekê û ankû fikrekê' de wê xwediyê wê wateyê bê. Beremberê gotina hizrê û ankû fikrê wê di wê warê de wê gotina 'bîrê' wê were dîtin. Lê gotina bîrê wê di warê xwe de wê karibê gelek wateyên din ên rengên hişmendî, xêv û ankû 'girtina aqil a meji de' re wê were li ser ziman. Di wê rewşê de wê, di serî dew wê weke aliyekê giring wê bi wê re mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê bîrdozî wê, di roja me de wê, weke têgîneka serdest û gelemper ku wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman bê.

Di hizra têgîna bîrdoziyê de wê heta roja me jî wê bi têgîna gotina 'rast hizirkirinê' re wê, were pênasekirin û ser ziman. Lê hin bi hin wê di wê warê de bi gotinkirina wê re wê şîroveyên nû wê li ser wê rew wê pêşkevin. Althusser wê, di bi gotinkirina rewşê de wê, gotina weke rengê "sazûmana hizirkirina rast a ku wê li mirov wê werina biriqandin." Di dewama wê de wê rewşên bîrên firansî ên weke Condillac ku wê li wê pêvajoyên pêşketina bîrdoziyê wê bihizirê wê, bîrê li ser ziman ku 'mîrov, dunyayê li gorî qalibên ku ew di wan dijî ku ew binerê wê şaş bê. Li gorî rewşên xwe yêmn rûhî şîrovekirin û gihîna darazandinê wê ne rast ba. Li gorî wî mîrovê ku ew di nava qaliban de dijî nebû. Mîrovê ku ew ji bandûra ji dever ku ew dihê ku ew ji wê re vekirî heya." Condillac wê, di berhema xwe ya bi navê 'traité des Sensations (1767)' de wê, van mijaran wê hilde li dest.

Condillac wê di aslê xwe de wê ji aliyekê ve wê, li ser ziman û pêşketina wê re wê li vê mijarê wê hizirê wê bîrê li ser ziman ku ya zanîna zimanê mirov bi sazûman dikê wê dager wê hebin. Çend ku ew bi rêkûpêk bûn û bi pergali hatin û pêşketin wê girtina wan jî wê li gorî wê, baştirin wê, bibê.

Di wê rewşê de wê, weke aliyekê din mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê ziman û bi zanîna wê xwdiyê awayekê pirrkokî bê. Wê dewlemendîya zimanî wê hinekî wê li ser wê re wê xwe bi awayekê wê bide dyarkirin. Ziman di hanîna me ya li ser ziman de wê, weke aliyekê temenî ê ku mirov wê diikarê wê, bi awayekê baştirin bi zanînê re fahmbikê bê. Li vir di rewşa fahmkirinê de wê pêşxistinîya bi hilberînî a zimanî wê di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring wê li vir wê di zêhnê mirov de wê bikeve dewrê de. Helvétius weke rewşenbîrekê firansî ê din wê di vê mijarê de wê zêdetirî wê li ser wê bisekinê û wê. di berhemên xwe yên bi navê "de L'Esprit (1758)" û "de L'Homme (1774)" wê, zêdetirî bi hûrgilî wê bikê ku ew li ser van aliyên bisekinê.

Ev demên ku wê ev kes wê serî li ser van mijaran wê biwastênin wê taqabûlî dema ronekbîrîyê wê bikê. Di wê demê de wê aqil wê bi awayekê bi sazûmanî wê pêşkeve û wê hin bi hin wê bi dest serdestîya xwe di jîyanê de wê bikê. Ev serdestî wê piştî wê hin bi hin wê di dewama wê de wê mirov wê bide hizirkirin. Di rewşa pêşketina aqil û demên ronekbîrîyê de ku wê di wê rewşê de wê pêşkevin wê, encamên wê pêşketina aqilî a di van deman de wê, zêdetirî wê xwe bidina dîyarkirin. Şoreşa ingilistanê, amarika û firansa wê di dewama hevdû de wê weke şoreşna ku wê bi têgînên çînî jî wê karibin wê werina şîrovekirin wê werina pêşxistin û encamên wan wê bi hevdû re wê li giştîya dînyayê wê xwe bidina dîyarkirin. Ev şoreş ku mirov bi gotinên çînî werênê li ser ziman wê, weke ku wê bê pênasekirin wê 'şoreşên bûrûwa' bin. Di wê rengê de wê mirov dikarê di dewama wê de wê werênê li ser ziman ku wê rewşên weke dijberî, hatina berhevdû, pêşketin açap û rastê û hwd wê, di wê warê de wê hinek aliyên ku mirov dikarê di dewama van pêşketinan de ku wê bi wan re wê derkevin û pêşkevin mirov werênê li ser ziman bin.

Têgîna bîrdoziyê wê, di aslê xwe de wê dema ku mirov li wê bihizirê wê, weke têgîneka hemdem wê were li ser ziman. Lê dema ku mirov rengê hizirkirina wê kifşdikê wê demê mirov li ser wê re dikarê dîrokek pîr dirêj şîrove bikê û wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê dîrok wê dema ku mirov bi bîrdozîkî wê şîrovebikê wê weke marks jî hanî li ser ziman wê weke 'dîroka tekoşîna çînan' bê. Wê wê rengê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê bi têgînî û weke têgînek sazûmanî wê aqil piştî ku ew pêşket û pê de wê, di rewşa xwe de wê, bidest kifşkirin û pêşxistina rengên hizirkirinê wê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, di dema dîroka

têgîna bîrdozîyê a kevn û ankû klasîk de wê, dîroka olê wê bi demên wê yên bûhûrî re wê mirov karibê wê, werênê li ser ziman. Ol wê, di wê rewşê de wê, weke têgîneka ku wê di roja me de wê destê desthilatdaran de ku wê bi wê 'xwe baş bidina nîşandin' û 'yê li hemberî xwe ne baş bidina nîşandin' wê weke têgîna wê bûya. Wê bi rastî jî wê, weke ku mirov li rojhilat bi rejimên nîjadperest ku ew ji nava lapên xwe de zantkirina wê bo di xew ve birina mirovan û xapandina wan jî wê were bikarhanîn. Dema ku rejima tirk pêvajoyên şer li dijî kurdên rojava dide nîşandin ku wê li mizgeftan wê xûtbeyan wê bide xwendin û ankû wê, azanê wê bide kirin wê di aslê xwe de wê, vê rastiyê wê bide dîyarkirin bê. Weke rêya xapandinê wê werê bikarhanîn.

Di wê rewşa fahmkirina olê de wê piştî demên kevnê û pê de wê tekoşîna di nava pêşketina felsefeyê û olê de wê ji aliyekê ve mirov dikarê di wê çerçoveyê de wê bixwênê. Her wusa wê di felsefeyê de wê bi zêdeyî wê, ji sedsalên 17' min û pê de wê, zêdetirî wê ev rewş wê rengê xwe bi têgînên weke yên felsefîkî ên weke 'metalyalismê' û 'îdealismê' ku wê li dijî hevdu wê, di pozisyonekê de wê xwe bidina dîyarkirin wê, hinekî wê di temenê wê rewşa diijberiyê de wê, di wê rewşê de wê ev rastîya têgîna bîrdozîkî jî wê hebê.

Ev rewşa di nava metalyalism û îdealism wê serdemên piûtî ronansên ên bi pêşketina aqil re ku wê bibin wê ji temen ve wê bide dîyarkirin. Her wusa wê, ketina rikhevdû de a têgînan wê û bi wê re li hemberî bûyîna temenê tekoşînê a li hemberî hevdu wê, mirov dikarê wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikê bê.

Piştî şoreşa firansa wê, di nava wê de wê ev hizir wê hinekî wê biawayekê destpêkî wê rûyekê xwe bidina dîyarkirin. Hebûna şoreşa firansa bi çap û rastê wê re wê, di wê rewşê de wê, xwediyê xwe hanîna li ser ziman bê. Her wusa wê, di nava wê rewşê de wê aligirên oligarşik û yên şoreşger wê, li dijî hevdu wê bikevina nava pozisyonê. Napolyon wê ji aliyê oligarişik wê destpê bikê. Wê, piştî wê pêşkeve. Lê berî wî di demên destpêka şoreşê de wê bi nivîsên marks ên bi rengê "komuna parisê" jî wê werina li ser ziman wê, rewşên weke raparînê ên bi armanca gûharandina şoreşê ji rengê wê yê burzîwazîyî li rewşek proleterayî wê, di wê rewşê de wê, xwe bide dîyarkirin. Di têgînên weke yên sosyalismê de wê, azmûnên ku wê temenê şîroveyan bi wê re wê, bidê pêşxistin jî wê ev bê.

Hizirkirinên piştî ên bi çîna 'serdest' û ya 'bindest' wê li ser esasê parvekirina samyanyîyê wê pêşkeve. Her wusa wê, rewşa bidest xistina

mafê beremberê keda xwe wê, weke aliyna bi têtîna aborî ku wê li ser wan wê were sekin in bê. Kapitala marks wê, di wê çerçoveyê de wê ji destpêkê heta dawiyê wê temenê têtînekê ji vê aliyê ve bê. Wê têtîliya aborîyê û ramyariyê û ankû 'ekonomi-politik'î wê xwe bide dîyarkirin. Ev wê, weke aliyna ku mirov dikarê bi teybetî wê, di wê çerçoveyê de di wê demê de di dewama wê de wan werênê li ser ziman bê. Temenê pêşketina pêvajoyên tekoşîna çînî wê ji aliyekê ve wê bi şîroveyên aborî û têtîliya wan ya pergale giştî a civakê re ku wê bîn kirin re wê bê pêşxistin.

Têtîn wê aliyekê ku mirov wê, di serî de wê, weke bi aqil û ankû bi rengên wê yên weke felsefeyê û hwd re ku wê werênê li ser ziman. Felsefe wê, rege hizirkirinê demên hemdem bê. Di wê rewşê de pêvajoyên şariştaniyê ku wê bi aqilê felsefeyê wê pêşkevin wê, weke pêvajoyên hemdem bin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê din jî wê bînê li ser ziman ku qwê felsefe wê, ji aliyê din ve jî wê, çerçoveya wê ya ji demên kevnera û hwd ku mirov li wê bihizirê wê bi wê re wê were dîtin ku wê aqil ji mîtiolojiyê wê dîrkeve û wê hin bi hin wê razber bibê û wê li ser wê razberîya xwe re wê şenberîya xwe wê, bi tişt, pêşketin û rewşên jîyanî re wê bide pêşxistin. Di aslê xwe de wê, dema ku wê felsefe û ankû aqil wê razber bibê wê temenê pirwateyîyê ku wê bi wê re wê bê pêşxistin jî wê bide çêkirin. Ji vê aliyê ve mirov dikarê felsefeyê weke çerçoveyek têtînî a di wê rengê de wê, werênê li ser ziman ku wê ji destpêka wê ve wê, weke reng û asta aqil a razber bê. Di wê rewşê de wê, di nava felsefeyê nîqaşên li ser bûjenê û kirdeyê re ku wê bîn kirin ên weke "bûjen pêşî tê" û ankû aqil pêşîya bûjenê tê" û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê rengê wê rengê pêşketinê jî wê bide dîyarkirin. Wê felsefe wê ji aliyekê ve wê, destpêka wê bi pêşketina wê re wê li ser 'gûmankirin' û 'lêpîrsînîniyê' re wê pêşkeve. Wê ev jî wê temen û nîşanaka wê bê ku wê hemû pêşketin û azmûnên demên berê xwe wê bi fêrî wê di berçav de wê bi gûmankirin û lêpîrsînîyekê wê derbasbikê û wê li ser wê re wê xwe bigihênê aqilê felsefeyê û ankû weke ku me hinekî li jor hanî li ser ziman 'aqilê razber' weke felsefeya aqil.

Di nava aqil de pêşketina têtînên weke mantiqê û hwd wê, ne tenê wê bo pêşketina aqilê felsefeyê û hwd wê weyn bileyizê. Ji wê zêdetirî wê, temenê aqilê razber ê bi teorîzekirinê ku wê pêşbixê jî wê bi wê rengê wê bi xwe re wê bide pêşxistin. Di wê rengê û awayê de wê, aqilê felsefeyê wê, bi wê kûrbûna ku wê li ser van aliyan û pêşxistinên bi aqilî re wê,

rengên aqil ên bi hişmendî wê bi xwe re wê pêşbixê. Di wê rewşê de têgihîştin, fahmkirin, salixkirin û hwd wê, bi wê re wê, pêşkevin.

Lêpîrsînîya aqil wê, di wê rewşê de wê, aliyekê pêşketina aqil ê bi wê rengê wê biafirênê. Wê di wê rewşê de wê dema ku wê, aqil wê êdî wê weke perspektîf wê were bikarhanîn û wê bi wê mirov wê rêya xwe wê êdî wê bibînê wê, di wê rewşê de wê, pêşketina wê di jîyanê de wê, derkeve li pêş. Kifşkarîya bi aqil wê, bi teorîzekirinê re wê zêdetirî wê pêşkeve. Piştî pêşketina felsefeyê wê ol jî wê, di wê lêpîrsînîyê de wê bèn derbaskirin û wê sazûmana olî wê bi darêjka ya civakî wê were pêşxistin. Di wê rewşê de wê navaroka wê bi wê re wê êdî wê were pêşxistin. Ev wê weke aliyê ku mirov dikarê di serî de werênê li ser ziman bê.

Di mirov de ya ku wê temenê pêşketineka bi aqilî û rengên aqilî wê biafirênê û wê bide pêşxistin wê, kirin û tevger û hilberînîya mirov a di jîyanê de bê. Di wê rewşê de wê, di wê rewşê de wê, çendî ku wê bê kirin wê ew azmûn wê mirov bi mejiyê mirov re wê pîrûkal bikê. Wê mirov wê li ser wê re wê xwe bide çêkirin. Ew çêkirin wê piştî wê heta pêşxistina sazi û sazûmanên bîrdozîkî ên weke ol û dewletan jî wê werin. Dewlet wê, tenê wê weke sazîya ku wê bèn pêşxistin û piştî wê ew li ser wê pêşketinê wê rûnihin bin. Wê tenê wê weke barekê li ser mil bê.

Ji aliyê îdeolojîkî ve ku mirov hilde li dest wê, di serî de wê aliyên weke ol, rewîst, dewlet û hwd ku wê pêşkevin wê, bi demê re wê serdest bibin wê, di temenê pêşketina wan de wê, aqilê serdestîyê ku wê pêşkeve wê hebê. Di herdemê de wê ew serdestî wê bi zorê wê, xwe bide nîşandin. Ev wê ji aliyê ol û rewîst û dewletê ve jî wê wusa bê. Dewlet wê destpêka wê bi dema pêşketina pergalek koletiyê re wê destpê bikê. Ev dem wê têkiliyên hîyaraşîkî ku wê pêşkevin wê, bi wê re wê jêr û jor wê were afirandin. Wê di dewama wê de wê, piştî wê, dewlet wê, aqilên serdest wê werina şîştin. Wê di dewama wê de wê, axlaq û ol jî wê were bicihkirin. Wekî din ku ev ne hatiban bicihkirin wê navaroka wê vala ba.

Piştî wan bicihkirinan re wê dewlet wê xwe bigihênê li rêveberîyê û wê rêveber jî wê wan nirxan wê xwe bierk û wasîfbikin û wê bînina li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê bi demê re wê ew pêşketin ku wê pêvajoyên xwe wê bijî û wê azmûnên xwe wê zêdetir bikê wê, êdî wê, aqilê dewletê wê bi wê re wê dîsa ku ew nirx di temenê wê de bin wê bê pêşxistin weke aqilekê serdest. Di wê rewşê de wê pro-tîpa wê û darêjka wê, di rengê ya pergale demên koletiyê de bê. Di roja me de wê di demên hemdem de wê ber ku wê dewlet wê weke aliyekê pîrsgirêk û barekê giran wê xwe bide dîyarkirin wê di aslê xwe de wê, ji ber wê pergale wê

ya bi vê rengê bê. Çendî ku wê di demên hemdem de wê bahsa 'xwenûkirina wê' were kirin jî lê di aslê xwe de wê, ew xwenûkirin wê sînorê wê ji yê pergale dema koletiyê ku wê derbas nebê. Di wê rengê û awayê de wê, gûharînên ku wê bên pêşxistin jî wê, yan ji rengên efendî û xulam derbas nebê û yan jî wê ji rewşên weke yên serdest û bîndestiyê wê xilas nebê. Wê di wê rewşê de wê di serdemên me de ku wê gotina 'demokrasiyê' wê weke nirxekê wê bê derxistin li pêş wê dîsa wê benda li pêşketina wê ya rast wê, disa wê di aslê xwe de wê ev alî bê. Pergale kapital ku wê xwe di serdema me de demezrend jî wê, li ser wê temenê wê demezrenê. Di dewama wê de wê, têkiliyên jêr û jor û ankû hîyararşikî û hwd wê, dîsa wê, weke aliyana kifşkar bin weke ya demên wê yên pêşî ên koletiyê.

Di aslê xwe de wê, dema ku wê Hegel wê gotina 'dewleta pîroz' wê pêşbixê û wê werênê li ser ziman wê ji aliyekê ve wê, wê giraniya wê ya ku ew heyî wê bi kirpênê. Di wê rewşê de wê, ji aliyekê din ve jî wê, rewşên weke olê tevlê mijarê kiirn wê tenê wê weke aliyana tevlîhevkinê û pêde wê di çerçovay darêjka dewletê wê ne ti tiştêkê din bin. Wê bi wê çawa wê weke têtîneka bîrdozîkî a dewletê wê girse bi wê werina kontrolkirin û ankû bêdengkirin. Di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Di wê rewşê de wê, windahiya olê wê çendî wê di dewletê de wê hin bi hin wê pêşkeve wê ji aliyê dewletê ve jî wê, mirov karibê heman tiştê wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, weke du aliyên ku wê di levkirinê de wê ne hevdu herêker bin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê mirov dikarê di çerçoveya pêşketina rojhilat de bêjê ku wê hemû tengezeriyên wê yê civakî ku wê rûbidin wê ji aliyê ve jî ev rewş wê di temenê wan de wê hebê. Di wê rewşê de wê çendî ku wê bahsa pêşketina demokrasiyê li herêmê wê werê kirin lê jî wê hertimî wê li wê bendê wê bialiqê. Çendî ku wê bahsa pêşketina wê ya bi demê re wê were kirin û wê gotin ku bi demê re ku ew çanda wê ya demokratik pêşket wê pirsgirêk wê ji xwe re wê werina çareserkirin jî lê di aslê xwe de wê ev gotin wê, weke ji devê kesên ku ev herêm bi rengê pêşketina wê re nasnekirî wê weke ku wê ji devê wan derketî bê mirov dikarê werênê li ser ziman.

Di rewşa salixkirina gotina bîrdozîyê de wê salixkirina Gramscî wê ji aliyekê ve mirov dikarê wê, li vir bîndê li ser ziman û wê ji hinek aliyên ve wê temem bikê. Ew jî wê ev bê ku wê weke aliyê pêşî ku wê bi têtîn û gotina di nava kom û ankû gorupekê de wê çerçoveya pergale

pêbaweriyên wê bê. Aliyê din ê duyem jî wê weke aliyê ku wê bi zanîn û aqilê zanistî re jî ku wê karibê bikeve nava nakokîyê de bê. Yan jî bi rengê weke wateya duyem rast e an jî bi zanyarî ye pergala baweriyên xapînok ên ku dikare werin kişandin, ankû, ew ramanên çewt radigire. Aliyê din ê sêyem jî wê weke pêvajoya pêşxistin wate û hizrê bê. Di wê rewşê de wê hertimê wê bi aqilekê afrîner dîtûn û pênasekirinê bê. Di wê rewşê de wê, rewşa salixkirinê wê weke aliyekê teybet bê.

Dema ku mirov têgîna bîrdoziyê wê hilde li dest wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, di pêvajoyên xwe yên afrîner de wê, hertimî wê, li gorî salixkirina wê di afrînerîyekê de bê. Lê aliyekê din jî wê dema ku wê mirov bi pêvajoyên pêşketina wê re wê, werênê li ser ziman wê, di reng û awayê zihniyetekê de jî wê akribê xwe bide dîyarkirin. Zihniyet wê rû û rengekê din ê bîrdoziyê bê.

Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê dîroka bîrdoziyê a kevn wê heta demên berî derketina Marks wê, di wê rewşê de wê li ser ol û hwd re wê bide dîyarkirin. Li dijê derketinên ku wê bibin jî wê weke 'dijol' û ankû 'ji rê derketinê' û hwd wê werina hanîn li ser ziman. Ev gotin û gotinên weke van wê gotinên pêşlêgirtinê ên bîrdozîkî bin.

Marks wê dema ku ew derketina wî û piştê wê, ew li ser **Hegel û Feuerbach** û hizrên wan ên bîrdozîkî re wê gotina "ew ber serî ve disekin in. Min ew rakirina li ser lingên wan." Wê ji vê gotinê wê ya ku wê were fahmkirin wê di reng û awayê vajî hanîna li ser ziman bê Mirov dikarê wê rewşê bi têgîna bûjen û aqil re wê, bi şêwayekê ku mirov wê baş fahmbikê wê werênê li ser ziman. Minaq wê îdealîzm wê aqil wê dênê li pêşîya bûjenê. Lê metalyalîzm wê vajî wê, bûjenê û ankû madeyê wê dênê li pêşîyê û wê hertiştê weke azmûna ji wê bi fahmkirinê û ankû biriqîna ji wê werênê li ser ziman. Ya ku wê gotina 'rakirina li ser lingê wê' jî wê, di wê rengê û awayê de wê bi wê mantiqê wê di şêwayekê de wê mirov dikarê wê fahmbikê. Bi gotinaka din wê, bi têgîn û wateya ku wê bûjenê dênê li pêşîya aqil re wê, ev gotin wê fahmkirinê wê bi xwe re wê bide me.

Sedsale 19'min wê weke sedsaleka ku wê di wê şahlanişa bîrdoziyan wê bibê. Wê mirov wê, bîrdoziyan di jîyane xwe de wê bi hişmendî wê kifşbikê û wê çawa wê li gorî wê bikê wê bibînê. Lê ji aliyê ve din ve wê, bîrdozî wê bîrdozî wê pîrr zêde wê bandûrê wê bikê. Mirovê bindest ku hemû maf û azadêya wî ji destê girtina ku ew bi wê re wê xwe dibînê weke mirov û weke kesekê xwedî maf û azad wê bibînê, Di wê rewşê de

wê, bîrdozî wê pîrr zêde wê, şîyarbûnekê wê bi mirov re wê bidina çêkirin. Şîyarbûna bi bîrdozîyan re wê, serdemê wê bi xwe re wê bide gûharandin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê, mirov wê werênê li ser ziman.

Bîrdozî weke ku wê were dîtin ku ew nerîna mirov a li dunyayê wê, di serî de wê ew nerîna mirov a li dunyê, tiştê û rewşê ku mirov bi wê nerê û fahmfahm wê li ser wê re wê xwediyê afrînerîyekê di jîyanê de bê.

Di wê warê de wê nîqaşên ku wê li ser bîrdozîyê re wê werina kirin wê di demên piştre wê zêdetir bibin. Di aslê xwe de wê, aliyekê wan nîqaşên li ser bîrdozîyê wê ji aliyekê ve jî wê weke aliyekê giring wê, rengê tekoşîna bîrdozîyan û şerê wan ê bi hevdu re jî bê. Li ser ghişîtina nerînek baştir û fahmkertir wê herî zêde wê, hizirkirin wê bèn kirin. Têgînên bi lêgerînê ên ku wê di wê warê de wê bibin wê, di serî de wê, bina mijarên lêpîrsîn û nîqaşkirinê. Di serdemên me yên zanîn û ragihandinê de wê, bo komên nava civakê û pêşketina wan wê dema ku mirov têgîna bîrdozîyê wê hilde li dest wê, di serî de wê, weke aliyekê fahmker wê, di çerçoveya salixkirina wan de wê, xwediyê fahmkirinekê bê.

Pêşketina bîrdozîyê wê, di aslê xwe de wê di sedsale 19'în de wê di çerçoveya pêşketina civakan û hebûna wan re di ahengekê de wê xwediyê pêşketinekê bê. Di salixkirina civakê, hebûn, meju û nasnema wê de wê, di wê warê de wê bîrdozî wê weke aliyekê têgînê ku wê bi civakî, dîrokî û hwd wê, hilde li dest û wê bide fahmkirin bê. Di wê warê de wê civakbûna hemdem û pêşketina wê hinekî mirov dikarê wê di temenê wê de li wê bigerihê û wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman.

Ji aliyekê demên hemdem û pêşketina wê ya bi aqil ve wê hilde li dest wê ji gelek aliyan ve bi dîmenê wê karibê were li berçav. Di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, civak wê, pêşketina wê li ser temenê dîrokî wê bibê. Civak û dîrok û fahmkirina wê, ji aliyekê ve wê, temenê wê bi wê re wê xwediyê temen û fahmkirinekê bê.

Ku mirov bîrdozîyê hilde li dest wê, di çerçoveya fahmkirina me de wê civakê wê bi çerçoveyek wê ya pêşketî re wê bide dîyarkirin.

Bîrdozî wê dema ku mirov wê li wê bihizirê wê, weke têgîneka ku wê bi zêhnê ku mirov wê hilde li dest wê, hem ji aliyê ramiyarî û çandî ve jî wê, biriqînên ku mirov wê di mejî de wê bigirê wê bi wê re wê, karibê bigihêjê li fahmkirinekê.

Bîrdozîya dîrokî, aqil û rohnîkirin

Bîrdozî wê weke têgîneka demên hemdem wê pêşkeve û wê weke nerîneka mirov a li dinyê wê xwe bide dîyarkirin. Wê ji aliyekê din ve wê rengê nerîna mirov a li dinyê, tişt, xwezayê, rewş, bûyar û her tiştê wê bi wê re wê biafirênê. Di wê rewşê de wê weke aliyekê ku wê, rengê pêşketina mirov wê bi wê re wê ji aliyekê ve wê, diyarkirin bê.

Mirov wê di nava jîyane hemdem de wê, sazûmana civakî û aqil wê pêşkeve. Mirov wê hertimî wê bi aqil wê çawa wê jîyane xwe wê, biadilênê û wê bi wê bijî wê, di nava lêgerînên wê de bê. Hemû mîreteyên mirov ên bi zêhnî ku wê di pêşketina mirov de wê, weynek mazin wê bileyizin. Mirov wê, bidest jîyankirina bi encamên aqil re wê bijî. Di wê rewşê de wê, aqilê xwe wê zêdetirî wê pêşbixê û wê, bi sazûman bikê û wê bikarbênê. Sazûmana aqil û ankû zanîne wê, di jîyan xwe de wê pêşbixê û wê bikarbênê. Di roja me de wê hemû tiştên ku wê mirov bi wan bijî wê, ji aliyekê ve wê, bi aqil re wê pêşkevin. Aqil wê, di wê demê de wê bikeve pêvajoyek hilberînê de. Di wê rengê û awayê de wê, sazûmana aqil ku wê li jîyanê wê serdest bibê wê, di nava wê de wê, jîyanek civakî a li gorî wê çawa wê bê pêşxistin û adilandin wê mirov wê, li pey wê bê. Wê, di wê rewşê de wê, wekhevî, rastîti, maf û azadî û hwd wê, hinek aliyên ku wê mirov wê hertimî di temenê kirin, tevger û bertekên xwe de wê bikê ku wan bide nîşandin bin.

Di serdemên hemdem wê rewşên sazûmanî ên weke bi bi têgînî ku wê werina li ser ziman bi gotinên weke 'destûrê', 'demokrasiyê', 'maf û azadiyê', 'mafê mirovan', 'mafê jinan', 'mafê kêmetewan û hwd wê bi gelek alî rengên din re wê bi wê li wê bihizirê. Di rewşa globalisma dema me de wê, bi wê re wê, pêşketina çandî û bi awayekê pirrçandîtî ku wê pêşkeve wê, bi wê re wê pêşkeve. Pêşketina çandî wê aliyê têgînî ê aqilê mirov jî bê.

Di serdemên hemdem de wê, têgîna wateyê, watelêkirinê û bîrdozî wê di aslê xwe de wê di çerçoveyek çandî de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring de wê hilde li dest. Bîrdozî wê, weke rewşa fahmkirina jî kirinê wê ji aliyekê ve wê mirov dikarê wê hilde li dest. Marks wê, di kapitalê de wê, beşa wê ya beşên wê yê bi navê di bin nav û têgîna 'fetîsîma metayê' de ku wê şîrovebikê wê, têgîneka bîrdozîyê wê li ser çerçoveya kirinê û ankû pîretîkê re wê bêne li ser ziman . Têgîna metayê wê hetimî wê weke têgîneka bi nepenî wê xwe bide dîyarkirin. Wê sedema wê jî wê keda mirov ku wê bi wasifiya wê civakî re ku wê bi wê re wê di temen de wê hebê. Di dewama wê de wê kedê jî wê mirov wê,

weke kifşkirina bi wasîfîyek bûjenî ku wê were hizirkirin re wê, têkiliya wê bi wê ve girêdayî wê di temenê wê de wê hebê.

Di rewşa metayê de wê mirov dikarê wê li ser wê re wê bêjê ku wê weke rewşeka ku wê mirov bi kedê re wê hilde li dest bê. Ked wê weke aliyekê wê yê tememker bê. Di wê rewşê de ked wê, weke aliyê afrîner ê bi azmûnî fêrî ku wê temenê afrînerîya bi pêşketina di jîyanê de re wê biafirênê jî bê. Hin bi hin wê mirov wê bi pêşketina xwe wê serwer û serdest bibê. Serwerî û xwezayî wê, weke rewşeka ku wê mirov bi aqil re wê bi pêvajoyên pêşketinê re wê hilde li dest bê. Serwerî wê pêvajoyeka tekoşînî a bênavber û dawîlêhatinê bê. Wê, ev wê, hertimî wê wê girêdane wê bi fahmkirinê re ku mirov wê hilde li dest wê, sînorê pêşketinê a di jîyanê de bi heyînî û zêhnî a li ser wê re wê nebê. Di wê rewşê de wê weke aliyekê giring mirov dikarê di dewama wê de wê hilde li dest bê.

Di rewşa fahmkirina têgîna bîrdozîyê de wê heta roja me wê têgînên marks wê weke aliyekê giring wê bîrdozîyê girtin. Li ser wê re wê, ew wê bi têgînên marks ku wê di wê rengê de wê werina hildan wê were hildan li dest. Lê marks, wê, di ti berhemên xwe de wê bi hevdu re bi awayekê rêkûpêk wê têgîna bîrdozîyê wê ne hilde li dest. Wê li ser mijarê û rengê fahmkirina wê re wê hilde li dest. Ev wê, ji her aliyê mijarê ve wê temenê bêsînor fahmkirina wê çendî wê biafirênê wê, di fahmkirinê de wê karibê bibê xelat fahmkirinê ku mirov wê, li ser wê re wê bigihijiyê de jî. Ji gotina 'bîrdozîya alman' ku wê weke navê pirtûka xwe de wê hilde li dest wê, çerçoveyek wê bi têgînî wê were hanîn li ser ziman. Lê Marks di aslê xwe de wê, di çerçoveya têgîna gotina 'pîretîkê' de ku wê temenekê fahmkirinê ê giring û yakenê ê di jîyanê de wê biafirênê wê, li ser wê bihizirê. Di vê rewşê de wê, minaq wê çendî ku wê gotina 'felsefeya marksîsmê' wê were bikarhanîn jî wê, marks wê li dijî gotina 'felsefeyê' wê pirtûka xwe ya bi navê 'sefêlate felsefeyê' wê binivîsê û wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, felsefe wê, bi vê gotinê wê, di aslê xwe de wê li ser pêşketina pêvajoyên hizir re wê, di reng û awayekê din de wê, bi gotina pîretîkê ku wê, di rengê hizirkirina li şûna wê were hanîn li ser ziman de wê, were li ser ziman. Li gor min jî felsefe wê, di aslê xwe de wê temenê pêşketina 'dogmayan' bê. Lê felsefe wê dema ku wê xosletê lêpîrsîn û gûmankirinê ji nava wê hat dûrkirin wê di aslê xwe de wê ji felsefetiye jî wê derkeve. Wê êdî mirov wê nikaribê wê bi wê rengê wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, li şûna wê ku wê gotina 'pîretîkê' wê were li ser ziman wê, di aslê xwe

de wê, bi wê re wê, temenê her kirn, tişt, rewqş, bûyar û hwd ku ew bi hebûna xwe re wê, bi birîqîna wê di cih de wê were fahmkirin wê, fahmkirina wê bê. Li ser wê re wê dema ku wê bahsa 'felsefeya marksîsmê' wê were kirin jî wê gotina 'prexisîsê' wê li şûna wê bi wê were hizirkirin û wê bi wê were hanîn li ser ziman. Di wê rewşê de wê, têgîna wê mirov dikarê wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê li vir wê hilde li dest ku wê, felsefe wê, dema ku ez bixwe jî wê, dihênima li ser ziman ez di mejiyê xwe de hertimî têgiha pîretîkê di mejiyê xwe de zindî digirim û bi wê dihênima li ser ziman. Di wê rewşê de bi salixkirina xwe ya teybet ez wê dihênima li ser ziman. Wekî din nexwe wê, karibê ji temen ve wê, di wê hanîna wê ya li ser ziman de wê bibê temenê şaş fahmkirinan di dema xwandina wê de.

Di pêvajoyên pêşketina pêvajoyên pêşketina aqil de wê mirov bi awayekê vekirî wê dibînê ku wê bi demê re wê zêdetirî wê aqil wê, bi rengên wê yên hişmendî ê şûbje re wê pêşkeve. Di wê rewşê de wê, aqilê olî û hwd wê, di pêvajoyên destpêkê êmn şariştaniyê de wê, di dewama wê de wê, pêşkeve. Piştî ku mirov di dewama wê de bi têgîna bîrdozîya dîrokî û di xate wê de wê werênê li ser ziman wê mirov wê, di dewama wê de wê, li ser wê esasê re wê, têgînên weke yên felsefeyê, çandê, dadê û hwd wê bi rengên wê yên pêşketî na wê, karibê wê hilde li dest û wê fahmbikê bê.

Di pêvajoyên pêşketina têgîna civakîyê wê, weke pêvajoyîna ku mirov wê, ji destpêkên wê ve bi rastîya şariştaniyê û pêvajoyên wê re wê hilde li dest. Wê di çerçoveya civakê wê, bi temenê re wê dad, çand, felsefe, ramiyê, dîrokî, olzanîyê û hwd wê, pêşkevin û wê di pêşketina wê de wê weyn wê bileyizin. Ev rastteqînîyên civakê wê di pêvajoyên pêşketina aqil de wê xwe bi awayekê wê weke temen wê bidina dîyarkirin. Wê hertimî wê aqil wê bi pêşketinên nû re wê, xwe bide dîyarkirin. Felsefe wê, di serdemên kevnera de wê, bi têgînên weke mantiqê û hwd re wê, bikeve pêvajoyek din de. Wê di wê rewşê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman aqil wê, ji vê demê û pê de wê, di pêşketina mirov re wê çawa wê sazûmankarîyekê wê pêşbixê mirov wê dikarê wê bènê li ser ziman.

Di çerçoveya têgîna wê ya dîrokî de wê dema ku mirov wê felsefeyê wê hilde li dest wê, bi wê re wê bibînê ku wê li ser lêpîrsîn û pêşketina gûmankirinê a di wê de wê bi demê re wê pêşketina xwe wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê têgîna bîrdozîyê jî wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê, mirov divê ku wê, di çerçoveyek rastteqînî a pêşketina

jîyanê de wê her demê di pêvajoyên rexneyê de wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov şîroveyên marks bi xwe jî bixwênê mirov wê di wê de wê têtîneka rexnewî ku ew bi wê bîrdoziyê dihilde li dest wê mirov dikarê di wê çerçoveyê de wê hilde li dest. Wê ev rexnekirina marks wê, bîrdoziyê wê di aslê xwe de wê, hebûna bîrdoziyê wê bide nîşandin ku ew bi têtînek rexnewî newê hildan li dest wê dem bi dem wê ji rewşna dogmayî wê derbas nebê. Di wê rewşê de wê hertimî wê, karibê dibê weke çekeka ku ew xwe bi xwe dixê jî wê, di wê rengê wê bide dîyarkirin.

Engels wê di nameya xwe ku ew ji Franz Mehring di 14 temûza 1893'an de wê bêtê li ser ziman ku "wê ya ku wê dikina tevgeriyê de wê li dervî zanîna wê bimênin, wekî din ev wê nebûba weke pêvajoyek bîrdoziyekî. Bo vê yekê hizirvan xelat û an jî ya ku weke hêzên tevgerî ku ew dihên dîtî xwe bi wan dide pêbawerkirin. Ev pêvajo ber ku ew pêvajoya bi hizir a, hizirvan ku ew hizirkirinên wî bin û an jî yên ku ew berî wî hatibin, ber tenê hizirbûnê hem wê awayê wê û hem jî navaroka wê ji pêvajoya hizirkirinê derdixê." Di wê rengê de wê dema ku mirov wê dikarê wê hizirbikê wê, di wê rewşê de wê ya ku ew hatî hizirkirin wê, ew weke têtîneka hizirkirî ku ew hat kirin wê, di wê rengê û awayê de wê, xwediyê têtîn û hundirîyek hizirkirinê bê. Di dewama wê de ku engels dibêjê ku wê hizirvan wê tenê karê wî bi hizirkirinê ve bê wê, ber vê yekê ew ji hizirkirinê weke hatîya wê di hasibênê. Di wê rewşê rewşê de wê Engels wê di wê nameya xwe de wê balê bikişênê li ser rewşa bîrdoziyê a razber ku wê ji temenê wê yê bûjenî ku wê were qûtîkirin. Di wê rewşê de wê dema ku ew hat kirin jî wê encamên wê çî bin bi rewşên wê re mirov dikarê wê ji aliyekê din ve wê di serî de wê bi pêşketinên ku ew dibin re wê dikarê wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, şaş fahmkirina bi têtîna bîrdoziyê re wê di roja me de jî wê di wê rengê de wê were fahmkirin ku wê, dema ku wê bê gotin "wekle nerîneka li dunyayê ya" wê, hingî wê weke têtînek bi serê xwe û qût bi întîbayekê wê, ku ew dibê me wê were hanîn li ser ziman. Lê li vir di aslê xwe de wê, dema ku ew bi wê rengê ew hat li ser ziman wê, di wê rewşê de wê, ya ku wê hizirvanên weke Althusser ku wê bi hizirên wan ên di wê warê de jî wê, bi awayekê 'dogmayî' wê karibê bide hanîn li ser ziman jî wê ne tenê ew metafizikiya wan ya ku ew bi wê dihizir dikin wê, ew rengê hizirkirina wan ya bi wê têtînê re ku ew wê dihildina li dest bê. Di têtîna fahmkirina bîrdoziyê de bê û ankû şewayekê din ê hizirkiirnê de bê wê

şêwaz û ankû metodoloji wê hertimî wê weke aliyekê temenê û giring wê karibê xwe bide dîyarkirin.

Di serî de mirov divê ku wê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê bîrdozîya dîrokî wê, dema ku mirov bi wê re binerê wê were dîtin ku wê, di nava pêşketinên dîrokî de wê xwediyê reng û pêşketinna giring û zêde ku wê weke dîyarde wê, bi wê re wê, were hildan li dest û ew wê li ser wan re wê were fahmkirin. Di wê rewşê de wê, têngîna bîrdozîya dîrokî wê, demê mirov di serî de wê, hinekî di nava herîkîna dîrokê de wê hilde li dest û wê fahmbikê weke aliyekê giring.

Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, dîroka bîrdoziyê wê hilde li dest wê, di aslê xwe de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê dîyaerde û elementên ku wê bi fonomolojikî wê bandûrê li wê û pêşketina wê bikin wê hebin. Wekî din weke ku Engels jî wê werênê li ser ziman ku wê, karibê çav kor bikê û nehêlê ku mirov dervî ya ku mirov li wê bi hişmendî hatî hûnandin wê ya din wê nebînê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê bîrdozî wê, weke aliyekê din wê, di serî de wê fahmkirina wê, divê ku mirov wê bi awayekê pirralî wê hildê li dest.

Di rengê pêşketina çerçoveya olekê de pêşketina wê û bûyîna weke zihniyeteka çav li derve miç dikê wê, di aslê xwe de wê, aliyê wê yê ku wê hertimî wê bikê berlêpirsîn û rexnelêgirtinê de jî. Ji vê aliyê ve wê, nêzîkatîyek rexnegir bi wê fahmkirina wê, baştirin wê karibê mirov di fahmkiirna bîrdoziyê de baştirin pêşdetir bibê.

Weke têngînek dîyardeyî wê dema ku wê li ser têngîna bîrdoziyê wê were hizirkirin wê weke ku ew xwediyê dîrokek bi serê xwe heya wê, were dîtin û li ser ziman. Di wê rewşê de wê, dema ku wê dîroka wê were nivîsandin jî wê, di roja me de wê, ji pergalek dadî, rêveberî û ankû desthilatdarî, olê û olzanîyê cûda bi werê xwe weke ku ew heya û xwediyê dîrokek bi serê xwe ya wê ew wê bê hanîn li ser ziman. Di wê rewşê de wê dema ku mirov dervî wan sazûmanên dîrokî û bîrdozîkî wê werênê li ser ziman wê li holê wê dervî wan wê çî di dest de wê bimênê ku mirov bi wan wê fahmbikê û ankû wê hilde li dest? Di wê warê de wê weke aliyekê giring wê di vê rengê de mirov dikarê wê di serî de wê, hinekî li wê bihizirê.

Şîroveyên ku wê, bi navê têngîna bîrdoziyê 'weke têngînek serbixwe' û 'cûda' ku wê werina pêşxistin wê, di aslê xwe de wê, bi wê re hewldana razber weke têngînekê dana nîşandin a bîrdoziyê wê bi serê xwe wê weke nêzîkatîyek bêîrdozîkî a bi armanca xapandinê bê. Di serî de wê weke

aliyekê giring wê mirov dikarê wê, di serî de wê li wê bihizirê û wê fahmbikê.

Wusa dihê dîtîna ku wê weke têngînek hizirkirinê a bi sazûmanî wê di çerçoveya rengê hizirkirin û fahmkirinê de ku wê kirin, tevger û xûyên me jî wê bide dîyarkirin wê, têngîna bîrdoziyê wê, pêşketina wê bi awayekê li ser nêzîkatîyê re wê bi sazûmanî mirov dikarê wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, felsefe jî wê, di wê rewşê de wê mejuya wê û danûstandinên wê yên hizirkî wê ji vê aliyê ve wê ne dûrî wê fahmkirina wê encamê wê bi hizirkirinên felsefîkî û hwd re wê, dênê li pêşîya me.

Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê din wê di dewama wê de wê werênê li ser ziman ku wê, aliyê têngîna olî û ankû olzanî mirov dikarê li vir di dewama wê de wê ji aliyekê ve wê hilde li dest. Di aslê xwe de ku wê mijar wê bibê bîrdozî wê, sazîya dewletê wê weke aliyekê giring wê xwe di wê warê de wê bide dîyarkirin. Ji aliyekê din ve jî wê, ew wê were dîtîna ku mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa têngîna olzanîyê ku wê di nava felsefeyê zanîna ramyarîyê û hwd wê hebûna xwe bicihbikê û wê bide domandin û pêvajoyên pêşketinê wê di wan de û bi wan re wê bi xwe re wê bijî wê, tenê wê weke aliyekê ku mirov wê dikarê wê mijarê de wê hilde li dest bê. Di wê rewşê de mirov, dema ku ji hevdû derxistina van rengên fahmkiirnê dikê wê, hingî wê, bi awayekê wê zêdetirî wê, baştirin wê bi fahmkirina wê re wê karibê were dîtîna. Hizrên Hegel ku wê bi gotina "dewleta pîroz" re wê werina dîrin wê, karibin di wê warê de wê ji aliyekê ve wê bidina dîyarkirin. Wekî din wê, di nava xate pêşketina wê de olzanî ku wê çawa wê cihê xwe bi wê re wê çêbikê û wê bide domandin wê wê jî wê raxê li berçav. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring mirov dikarê wê li vir wê bênê li ser ziman.

Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê din ê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê, têngîna rêveberîyê wê li vir wê di aslê xwe de wê bi rengê hizirkirina wê re wê ne tenê wê bi referansên wê yên ku ew bi gotinên kîjan literaturê re wê dihilde li dest re wê bide dîyarkirin wê, ji wê zêdetirî wê, çerçoveya rengê hizirkirina wê bide dîyarkiirn. Di roja me de wê dema ku wê bahsa têngînên bîrdozikî wê were kirin wê, minaqek herî zêde baş ku mirov dikarê di wê çerçoveyê de bide wê ev 10 salê re ku wê komare tirk wê dîroka xwe ya hemû nivîsandî wê bi şerê xwe yê bi kurdan re nivîsand. Li şûna wê şerê ku wê, giringî daba pêşketinê, rabûna bi aborî û hwd wê, ne kurd û ne jî tirk wê

bi wê bi wê bêaqilîya bîrdozîkî a wan re wê heta roja me wê jîyane xwe ji dest daban.

Di wê rewşê de wê di roja me de wê, ev rewş wê di bin reng û awayên din de wê xwe hê jî wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê di dewama wê de wê werênê li ser ziman û bêjê ku wê rewşên bi wê rengê wê bandûr û encamên wan wê pirr zêde wê bandûrê li jîyane kes û civakê dikan.

Her wusa jîyane civakê wê, di aslê xwe de wê, bi wê rengê wê, bi hizirkirinên bîrdozîkî rêveber wê, ne tenê heba dikan wê, bi wê re wê, weke ku em di roja me de dibînin wê pêvajoyên tûnakirinê wê li ser wê re wê bidina meşandin.

Şarlattanîyên bîrdozîkî wê di wê rengê û awayê de wê derkevin li holê û wê ew wê bidina çêkin. Di wê dewama wê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa hizirkirinê ku ew bi kîjan rengên hizirkirinê bê ku ew felsefe bê, zanîna ramyarîyê bê, zanîna dadê bê, çand, hûner û hwd ku ew çî bê, hertimî bi aliyê başde hizirkirin wê hertimî wê, encamaka wê ya baştir wê ji ya aliyê ne baştir wê hebê. Di wê rewşê de wê heman tişt wê di aslê xwe de mirov, dikarê wê bo têgîna bîrdoziyê jî wê bînin li ser ziman. Brdoziya dîrokî wê hemû dîroka wê, bi ramyarî bê, çandî û ankû felsefeyê û hwd bê wê ji aliyekê ve wê li ser xate pêbawerîyîyê re wê bê nivîsandin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Ji demln ronansê û pê de wê, dema ku wê, hin bi hin wê, li rojava û ankû ewropa wê hizrên sekuler ên bi rengê ji hevdû cûda kirina karê dunyayî û yê uhrewî wê, piştê wê, wê hizrên dervî wê pêşkevin. Lê dîsa wê, hizra olî wê, di nava ya ramyarîyê, çandê, dadê û hwd de jî wê di dîroka wan de wê weke ku wê were dîtin wê hêlîna xwe wê çêbikê û wê di wê de wê bijî. Têgînên weke yên rewîst û ristî ku wê hebin wê, di wê rengê de wê, bi yên pêbawerîyî re wê çerçoveyek fahmkiirînê a pirr baş wê karibin bidina dîyarkirin li berçavên me.

Di wê rewşê de wê dema ku mirov wê pêvajoyên dîroka bîrdoziya dîrokî wê hilde li dest wê, di wê rengê û awayê de wê yên îdealîsma dîrokî wê, di awayekê û rengê de wê di mejiyê mirov de wê bi xwe re wê bidina biriqandin. Ev biriqandin dibê ku ew ji gelek aliyan ve ku mirov wê fahmbikê wê were dîtin ku ew ne belesebeb bê. Di wê rewûde de wê, weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê, li vir wê, di serî de wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman. Di dewama wê de ez vê jî bêjim ku wê, pîrsgirêka fahmkirinê wê, di serî de wê, di wê rengê û awayê de wê,

di serî de wê li ser awa re wê xwe bide dîyarkirin. Cewher îî bê wê, awa jî wê xwe bi wê rengê wê bide dîyarkirin.

Fahmkirina cewherî wê, di serî de wê di nava têtînen felsefeyê de wê, weke aliyna ku wê hertimî wê alaqaqaya bi hişmendî wê di mejiyê me de wê bide afirandin ku mirov li wê bihizirê bê. Wê ev alaqa wê bi serê xwe wê, karibê mirov di çerçoveyekê cewherî de wê bide hiştin. Di rewşa hizirkirina hizrekê de wê, ew hizir wê dema ku ew ji temenê wê yê ku ew ji wê hat dîr xwandin û ankû ew ji wê cûda hatin dîtî û hat hildan li dest wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring wê, di serî de wê, ev wê xwe bi wê re wê, bi têtînek razber wê bide dîyarkirin. Tenê hizirek wê weke têtînek razber bê. Lê dema ku ew mirov wê hizrê li ser temenê wê kirinî wê hilde li dest wê regekê fahmkirinê wê karibê bide me. Lê ku ew ji wê cûdatir û ankû bi awayekê ew kirinî ji nedîtî ve ku ew were dîtî wê, hingî wê, karibê cûdatir wê bide me. Bîrdozî wê ne şarlataneyeka ku wê tenê wê li ser wateyekê û ankû hizrekê re wê bi tenê wê were jîyankirin bê. Di serî de wê, di weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Tenê ku mirov ji vê aliyê ve di roja me de wê hilde li dest wê, tenê ev jî wê têtî bikê ku wê bi zanebînê bê û ankû ne bi zanebûnî wê gelek xelatiyên ku wê di wê çerçoveyê de wê bêtî dayîn jîyandin wê bêtî dîtî li berçav. Di demek ku ew bi aqil û zanînê pêşdikevê û weke dema zanîn û ragihandinê dihê pênasekirin 'derfeta kirina ne bi zanebûnî kiirn' wê hebê? Di serî de wê weke aliyekê din wê mirov dikarê wê li vir wê di serî de wê werênê li ser ziman.

Carna bi çav dîtî û ne dîtî û ankû ji dîtî ve hatin û ji nedîtî ve hatin jî wê weke rewş û helwestna bîrdozîkî wê karibin têtîna li ser rewşên bertekî û hwd re bide dîyarkirin li berçavên mirov. Dijberiyên ku wê di wê çerçoveyê de wê bêtî afirandin wê di temenê wan de wê, bîrdoziyên nîjadperestî wê di temenê wan de wê pîr zêde û dîyarker wê hebê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê weke aliyekê giirng wê mirov diikarê wê werênê li ser ziman.

Fahmkirina bîrdozîya dîrokî wê, di serî de wê fahmkirinê bîrdozîkî ên guncav jî wê, ji gelek aliyan ve wê karibê bi rengên pêşketina wan re wê bide dîyarkirin. Di roja me de wê, rengên pêşketina têtînen weke 'post-mordern' û hwd wê, di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyna ku mirov dikarê wê di serî de wê li ser wan bisekinê bê.

Ji aliyê aqilî ve têtîna bîrdozîyê ku mirov bi felsefeyek kirinî wê hilde li dest û wê ji kirinê û ankû temenê wê yê bûjenî dîr ne hilde li dest wê weke têtînek fêrker a hişmendî wê di pêşketina mirov de wê karibê

weynek mazin jî bileyizê. Lê bîrdozî hertimî wê, weke baqa di nava ava germ de ku ew xwe diberdê û heta ku ew av kelî ku ew jî di nav wê de hat kelandin wê, temenê dogmayê wê hertimî wê bi wê re wê hebê. Aliyê wê yê ku wê hertimî wê temenê feleketên bîrdozîkî û rûxandinên bi wê ên bi dîrokê re jî bê wê di wê çerçoveyê de wê ev alî bin. Di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê hilde li dest.

Ya baş û ne baş, ya rast û ne rast divê ku mirov wê ji hevdû cûda bikê Wekî din li ser wê re ku mirov karibê bi aqilî bibê xwediyê kirinekê.

Têkiliya bîrdozîyê û aqil wê, dema ku mirov bi wê hizirkir wê, weke xwûdayê ku ew li şûnê diaxivê û weke bêqûsûr û xwediyê bersivên hemû pirsan a wê, di awayekê de ukala de wê karibê xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, di dewama wê de rêveber, ramyarîvan û ankû desthilatdarekê ku ew di helweste hertiştê dizanê de jî wê, di wê çerçoveyê de wê, weke dîmenekî derewînî ê bîrdozîkî wê raxê li berçav bê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku mirov ji wê zêdetirî wê weke aliyekê wê yê din bi hizirkirina li jîyanê re û di xwezaye jîyanê de bi wê mirov divê ku wê li wê bihizirê. Di wê rewşê de wê, rengêmn şîrovekirin û hanîna li ser ziman wê hertimî wê weke aliyekê kifşkar û ku wê kirina mirov jî wê rengê wê bide dîyarkirin bê. Minaq wê, dema ku mirov bi pêşketinên sedsale 20an li wê bihizirê wê, tevgerên karkeran wê bi wê re wê, tekoşîna çekdarî wê bi wê re wê weke rêya xwe gihandina maf û azadiya xwe wê, li wê bihizirin. Lê piştê wê, ew cihê xwe li şîroveya bi rengê bi demokrasiyê û ramyariyê ku ew xwe bi hêzbikê û bi wê re ew li ser wê re bêî ku ew serî li şidetê bide wê bikê. Ev wê, bi xwe re wê karibê bide nîşandin ku wê, di wê rewşê de wê, rengên hizirkirinêmn bîrdozîkî wê, bi element û fenomolojikî hizirkirinên xwe re wê, ew wê, rengê pêşketinê wê bidina dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov bahsa hizirkirinê û rengê wê bikê bi hişmendî wê, di wê rewş de wê, karibê şewayekê vekirî ê teybet wê raxê li berçavên mirov.

Hizirkirin wê demê bi têngîna bîrdozîyê re wê dema ku mirov bi bîrdozîya dîrokî re wê dibîne ku wê bi wê rengê wê, xwediyê pêşketinan bê. Lê fêrûazmûnên bîrdozîkî ên ji bîrdozîya dîrokî wê, di pêşketinên yên roja me de jî wê temenekê fêrkirinê ê giring wê karibin raxina li berçav ku mirov wê, di serî de wê, fahmbikê. Fahmkirina bi aqil wê hertimî wê bi serê xwe wê tiûstek bê, lê wê ne hemû tişt bê. Wê hertimî wê, tekoşîna fahmkirinê wê hebê. Wê ew pêdeçuyîna wê, wê di her demê de wê gav bi

gav wê herê. Lê wê, weke rêyeka bêdawî wê heta ku wê jîyan wê bidomê wê ew jî wê xwediyê wê dewamîya xwe ya bi xwe re bê.

Wate, fahmkirin, watelêkiirin û bêrdozî

Di warê fahmkirina têgîna bîrdoziyê de wê, dema ku mirov hinekî li ser wê dihizirê wê, di wê warê de wê weke têgîneka ku wê, xwediyê temenê bingihîn û ya li ser wê weke asta bilind ku wê pêşkeve jî wê, were li ser ziman. Mirov di nava jîyanê de wê xwediyê restên başî û nebaşî, rastî û ne raastî yê hwd bê. Dê wê rewşê de wê, ev wê weke aliyekê ku mirov dikarê, wê di serî de wê weke aliyekê giring wê li vir wê di serî de wê hilde li dest.

Fahmkirina têgîna bîrdoziyê wê dema ku mirov wê hilde li dest wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê, di çerçoveyek têgînî de wê mirov dikarê wê, hilde li dest. Di aslê xwe de wê, dema ku wê bahsa aqilê razber wê were kirin wê, li vir wê hinekî jî wê li ser teorîzekirina wê re wê, têgînên weke yên bîrdoziyê wê di cih de wê di mejiyê mirov de wê bibiriqin. Li vir di rewşa fahmkirina bîrdoziyê de wê, sazîya dewletê wê di serî de wê, weke çerçoveyeka ku wê di wê de wê ew kombûna wê bi zêdeyî wê xwe bide dîyarkirin û pêşkeve. Dewlet wê weke sazîyek bêrdozîkî ya. Di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Di serdemên hemdem de wê têgîna bîrdoziyê wê pîrr zêde wê li ser wê hizirkirin wê bibê. Di wê warê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, li wê were hizirkirin ku wê di ci rengê de wê xwediyê kifşkariyekê bê. Di nava şerî û bini de wê kifşkirina bi wê re wê, çawa wê were kirin wê, hertimî wê, were li ser ziman.

Lê ji aliyekê din ve jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa pêşketina bîrdoziyê û serdestîya wê, wê di çi rengê de bê wê, li ser wê were li ser ziman. Gotina bîrdoziyê wê, di aslê xwe de mirov dikarê wê ji sê aliyan ve wê hilde li dest wê, mirov dikarê werênê li ser ziman. Aliyê pêşî wê bi têgîn û çerçoveya wê heyînî a ku ew weke nerînekê li dunya derve ku ew bi giştî hebê bê. Aliyê din ê duyem jî wê, di çerçoveya aliyê bîrdoziyê ê başî û yê ne baş de wê, bi gotina bîrdozîya nebaş re wê ji hevdu vaqatandina wê ya ji hevdu a bi wê re wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, bîrdozî wê, di wê warê de wê, mirov dikarê wê bi wê re wê, di serî de wê werênê li ser ziman ku wê çerçoveyek têgînî a bi zêhnî wê, di wê çerçoveyê de wê bi dana kifşkirina rewş, bûyar, tişt û hal û tevgerên mirov re wê, xwe bide

dîyarkirin. Aliyê din ê sêyem jî wê, di rewşa giştî a bîrdozîyê wê bi rewşa wê ya weke ya bi sazîyên dewletî û zihniyeta wan re û hwd bê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê li vir wê werênê li ser ziman.

Pirsgirêka rêveberîyê a bi têngîna wê re wê, di aslê xwe de wê, ev wê weke aliyekê giring wê di temenê wê de wê hebê. Her wusa kifşkirinên wê yên bi desthilatdarî û her wusa pêşxistinên wê yên weke bi dana kifşkirinê wê, bi wê re wê, bide diyarkirin. Di destê dewletê de wê, her têngî wê ji aliyekê ve wê, di rengê bîrdozîyî de wê karibê xwe bide dîyarkirin. Ev ji çandê, bigira heta felsefeyê, dîrokê û ol û hwd wê hemû rengên têngî wê di nava de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Li vir wê, di serî de wê pirsgirêka têngîna bîrdozîyê ku wê Marks jî û engels jî wê pîrr zêde wê bi awayekê dîrekt û ne dîrekt ku wê hişk wê rexne bikin wê, bi weke têngîneka ji temenê wê yê bûjenî ku ew hatî qûtîkirin bê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê dema ku mirov ji vê aliyê ve wê li wê bihizirê wê, ew wê bi wê re wê, were dîtin ku wê, dema ku wê ji temenê wê yê bûjenî wê qût bibê wê weke têngîneka zêhnî wê bikeve pozisyona ku ew ji jor ve bide kifşkirin jî. Di wê rengê de wê, bîrdozî wê, di aslê xwe de wê, bi têngîna gotina 'bîrdozîyê a xirab' re wê zêdetirî wê, mêyla wê bi desthilatdariyê û hws re wê di pêşketinê de wê zêdetir bibê.

Marks wê, gotina ku xwe ya bîrdozîkî wê li ser temenê aborî wê bide rûnandin. Di wê rewşê de wê, bi wê re wê weke ku em di kapitalê de di beşa 'fetîşîsme metayê' de ku em dibînin bi şîroveya li ser dahûrîkirina praxsisê' re ku wê bikê wê, di wê rengê de wê bi temenekê aborîyî ê di wê rengê û awayê de wê bîrdozî wê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, weke têngînekê serdest derxistina li pêş wê, weke têngîneka kifşkar wê zêdetirî wê, xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, bi awayekê bi saûzmanî û rêkûpêk ji aliyê marks û engels ve ne hildana wê ya li dest jî wê, di aslê xwe de wê, dema ku mirov li wê di hizirê wê sedemek wê ya bi zêhnî re wê di wê rengê û awayê de wê were dîtin. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di serdemên hemdem de wê, kifşkirinên bîrdozîkî wê ji temen ve wê pîrr zêde wê derkevina li pêş.

Di rewşên weke ku mirov dikarê wê bi gotina dadê re wê di serdema me de wê hilde li dest wê, di aslê xwe de wê, minaq wê rêveber wê hertimî wê pergale dadê wê hem bixwezin ku ew wê bikina binkontrola xwe û hem jî wê, kiryarên li dijî xwe wê bixwezin ku ew wê tenê bi ceza bikin wê weke têngîneka ku mirov dikarê wê rengê de wê dikarê

bixwênê jî bê. Minaq ji destpêka koma tirk ve wê şerê wê yê li dijî civake wê bibê. Wê, bi sedan û hezaran komkuji wê bînina li serê civake kurd. Lê tenê wê dozek ku ew wê ew komkujiyên wê hildana li rojava û ew darizandina û mahkûmkirina wê newê dîtin. Di nava civakê de wê, ev wê weke 'politikaya dewletê a bêceza hiştinê' wê were bi navkirin û hanîn. Li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de mirov dikarê wê fahmbikê.

Di wê rewşê de wê, rewşa fahmkirina têgîna bîrdoziyê wê, di aslê xwe de wê bîrdozî wê di wê rewşê de wê dema ku ew nerîna mirov a li dunyayê bê wê di wê çerçoveyê de wê çerçoveya wê ya bi nerîna dewletê a li mirov, kom û hwd re wê dikarê wê ji aliyê wê ve wê hilde li dest û wê fahmbikê. Wê ew nerîna wê bê ku wê li dijî wan komên civakî wê ew wê bikê pozisyonê de. Wê, ew bê ku wê, bikê, di rewşek ku ew pêvajoyên şer li dijî civakên din ku wê bindestkirina ku ew bide destpêkirin. Di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov çerçoveya nerînê bikin ku wê di wê çerçoveyê de wê fahmbikin wê temenê wan ên ramyarî, dadî, olî û hwd jî wê mirov dikarê bi wê re wê weke aliyên wê fahmkirinê wê bi wê re wê fahmbikê.

Di rewşa fahmkirina bîrdoziyê de wê, di serî de weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, ji hinek aliyên ve wê, hilde li dest. Wê di serî de wê, bi wê rengê wê zêdetirî wê weke aliyekê giring wê têgînekê wê bide me. Metafizikvanên weke Althusser wê, bîrdoziyê wê, weke weke têgîneka temenê a ku wê temenê jîyanê wê bide dîyarkirin wê bibînê. Lê di aslê xwe de wê weke ku marks wê werênê li ser ziman jî wê, mirov dikarê bêjê ku wê, ya ku temenê têgîh û hişmendiyê wê bide dîyarkirin wê şert û mercên jîyanî bin.

Ji aliyê têgîna aborî ve bîrdozî

Wê dema ku mirov wê ji aliyê çerçoveya têgîna aborîyê ve wê hilde li dest wê di ser wê weke aliyekê mirov wê, di pêvajoya pêşketinê de wê, weke fahmkirina pîretîzebûyîna wê pêvajoyê jî wê hilde li dest û wê fahmbikê. Marks wê dema ku wê çîna kedkaran wê bînê li ser ziman wê bi têgîna ku wê, bi çbîrdoziyên çînen din dihên bi rêvebirin' wê pênase bikê û wê bînê li ser ziman. Her pêşketin wê di pêvajoya pêşveçûn û pêşketina xwe re wê li ser pîretîzeyîbûnîya xwe ve wê rengê xwe bi hişmendî jî wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, rewşa kirinê wê di pîretîkê de wê bide dîyarkirin wê, weke azmûnekê wê her kirin wê li şûn xwe wê kirineka ku wê mirov dikarê bi wê re wê, di

dewama wê de werênê li ser ziman wê hebê. Di wê rewşê de wê bi xelekî wê di dewama wê hevdû de wê li ser pêvajoyên pêşketinê re wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Di dewama wê de wê dema ku mirov li ser çerçoveya têgînîya aborî re bihizirê wê mirov nikaribê dervî şewaz, awa, teknîk, rêbaz û pêvajoyên jinûve hilberînê ên di dewama hevdû de ji wan dûr hilde li dest. Di dewama wê de wê aliyê afrîner weke kedê û di dewama wê de wê, rewşa berhema ku ew hatî hilberîn û piştê derxistina wê li bazaerê wê di dewama wê de wê bi wê re wê hilde li dest.

Di çerçoveya wê fahmkirina wê pêvajoyê de wê, di encama wê de wê azmûnkirina wê re wê ew wê, were kirin. Wê ev wê weke aî û awayekê wê yê din ê ku mirov wê bi pêşketina hişmendiyê re jî wê, dikarê wê hilde li dest û wê bîrê li ser ziman bê. Pêvajoya hilberînê wê weke alî û awayekê afirandina mejî jî wê bi xwe re wê biafirênê. Di wê rewşê de wê, rewşa wê mejiyê wê yê û pêvajoyên wê pêşketinê wê, di wê rewşê de wê bi wê re wê, di ahengekê de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Di pêvajoya pêşketina hilberînê de wê, hevkarî û dijberîya di nava zêhnî û bedenî de ku wê xwe bide dîyarkirin wê bi pêvajoyên wan ên pêşketinê ve wê girêdayî bin. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê bêjê ku wê pêvajoyên zêhn û bedenê ên bi pêşketina bi kedê û hilberînê re wê, xwediyê çerçoveyek ku mirov wê, hilde li dest bê. Ji aliyê zêhnî ve ew pêşketina ku ew bû wê, piştê wê, xwe di awayekê xwebixwe de dana dîyarkirin û serdestkirinê de wê, bi pêvajoyên wê yên hiêberînîya wê ya zêhnî re wê bê. Di wê rewşê de wê temenekê ku wê dikarê şaş were fahmkirin jî wê were ku ew weke ku ew zêhn bi serê xwe weke ku ew pêşdikeve ku ew wê bide dîyarkirin bê. Ya ku wê, hin bi hin wê temenê dijberîya wan a li hevdû jî wê ev rewş wê bi wê re wê biafirênê. Marks wê di pirtûka xwe ya bi navê *"bîrdozîya alman"* de wê, sedemên wê û pêşketina wê dijberîya nava zêhn û bedenê wê li ser wan wê bisekinê. Wê li wê li ser awayên têkiliyên hilberînê ku wê weke ku marks wê di pirtûka xwe ya bi navê *"tevîya li rexneya aborîya ramiyarî"* de ku wê, bi têgîna her têkiliyên hilberîner wê di ahengekê de bi têkiliya hilberîner a hêzî re wê xwe bide dîyarkirin wê, bi wê re wê bîrê li ser ziman.

Ji aliyê têgîna ramiyarî ve bîrdozî

Di aslê xwe de wê weke têgîneka ku wê bi zêdeyî wê, di çerçoveya têgîna ramiyarî û kifşkirina wê ya li ser jîyanê a bêtemen ku wê xwe bide dîyarkirin wê bîrdozî wê, bi awayekê serdest wê xwe bide dîyarkirin.

Marks wê di berhemên xwe yên weke kapitalê û aygîten dewletê ên bîrdozîkî de wê de li ser têngîna aborîya ranyarî wê bi awayekê kûr û dirêj wê bisekinê. Wê zanin û zanista wê di wê çerçoveyê de wê, temenê wê biafirênê û wê pêşbixê. Di rewşên weke yên ku mirov di rewşa rêveberîyê de wê hilde li dest wê, bi zêhnî wê zêdeyî wê xwe bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê ranyarî wê di nava 'dogmayan' de wê were pêşxistin û wê were kirin. Di aslê xwe de wê di serdemên hemdem de wê herî zêde wê, weke aliyekê ku wê temenê xirabî, şer û pevçûn û pîrsgirêkên civakî û yên nava civak û desthilatdarîyan ku wê rûbidin wê ev alî wê, di serî de wê di temenê wê de wê cihbigirê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, weke têngîneka ji ser dide kifşkirin a rêveberî û desthilatdarîyê wê hilde li dest wê, hingî wê, di wê rewşê de wê, bi nêzîkatîyek bîrdozîkî wê bi zêdeyî jî wê karibê xwe bide dîyarkirin.

Anakronîsma di fahmkirina bi têngîna ranyarî a desthilatdarî de wê di destpêkê de wê ew bê ku wê pêbawerbikê ku wê ji serî ve wê karibê were dayîn kifşkiirn. Di wê rengê û awayê de wê weke aliyekê din ê giring wê mirov diikarê wê, di serî de wê li vir wê hilde li dest. Di serdema me ya hemdem de wê pêşketina têngînên rêveberî ên cûr bi cûr ku mirov wan hilde li dest wê, di awayekê de wê bi armanca serdestîyê wê xwe bidina dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, rêveberî wê, ji serî ve bi kifşkirina wê re wê ji temen wê qût bê. Di wê rewşê de wê çendî ku wê, di rewşa rêveberîyê de wê di wê rengê û awayê de wê bide domandin jî wê di kirinê de wê ji hatina berhevdû a bi civakê re wê xwe xilas nekê. Li vir têngînên weke demokrasiyê û hwd jî wê, di rengekê rêvebirinê ê bi wê rengê wê têrê nekê ku wê ji wê têkçûyîna wê rizgar bikê.

Di warê rêveberîyê de wê, şikeştinên ku wê rêveberî wê bixwê, di aslê xwe de wê, wan bi civakê jî wê, bide jîyankirin. Di wê rewşê de wê civak û rêveberî û ankû desthilatdarî wê, weke du beyeniyên ku ew li dijî hevdu dijîn wan mirov dikarê di destpêkê de wan werênê li ser ziman jî. Di rewşa rêveberîyê de wê, poltikayên wê, di wê rengê de wê, reng, nûans û gotinên wê di awayekê de wê, rengê hizirkiirna wê jî wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Wê bi wê re wê, çerçoveya wê ya bîrdozîkî jî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Politika wê rengê bi rêvebirina civakê û nêzîkatîya li wê, li jîyane wê û çerçoveya hizirkiirina wê bikê bê. Di wê rewşê de wê çerçoveya pêvajoyên hilberînê ku mirov wan bi aborî wan li wan binerê wê, di wê warê de wê, weke aliyekê ku wê ew wê ji wê sûdbigirê bê. Lê ji aliyekê din ve jî wê, rêveberî û ankû desthilatdarî wê,

bi temenê xwe yê bi hezaran salan re ku ew bi têngînî û çandî pêşketîya wê, di wê rewşê de wê, xwediyê şûnpêya xwe ya ku mirov wê bi wê re fahmbikê û wê werênê li ser ziman bê. Ev azmûnên wê yên ku ew bûna wê hemû jî wê bi çandî wê, bide dîyarkirin. Pergale hegonomîk wê aliyê wê yê aborî wê tenê wê aliyekê wê yê giring ê bingihînî wê biafirênê. Lê aliyê çandî û hwd wê weke aliyna din ê ku mirov dikarê wan di serî de hilde li dest û wan fahmbikê bê. Di wê rewşê de wê zanîn û zanista ramiyê û felsefeya wê di aslê xwe de wê karibê gelek tiştan ji me re vebêjê.

Ji aliyê têngîna destûrê ve bîrdozî

Ji aliyê têngîna destûrê ve ku mirov bîrdozîyê wê hilde li dest wê di serî de wê di roja me de jî wê gelek minaqên wê yên li berçav wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê çerçoveyên destûrî ên welatî û hwd wê, di wê warê de wê, di çerçoveya bîrdozîkî de wê weke xwediyê fahmkirinekê wê çerçoveyek têngihîştî wê bidina me. Minaq di destûra komara tirk de wê gotina "her kesek wê, tenê bi zimanê tirkî dikarê perwerde bibînê." Li vir di nava gotina "her kesek wê bi zimanê tirkî wê, tenê bi zimanê tirkî dikarê perwerde bibînê" wê, di têngîna wê "tenê" wê zimanê tirkî wê bi fermî wê di wê de wê hebê wê, di aslê xwe de wê helwestekê bîrdozîkî a nîjadî û destûrî bê ku mirov wê bi teybetî dikarê wê hilde li dest û wê fahmbikê. Li vir wê, di gîyane gotinê de wê di nava tirkîyê, nîjadîyê de wê tîkîliya wê bi gotina serdestîyê re wê bi destûrî wê di wê çerçoveyê de wê bê danîn.

Di destpêka komarê de rayadarên komarê wê bi gotinên weke "tenê mafê milletê tirk ê kifşkirinê heya' ên dervî wê tenê mafê wan yê 'xulamîyê' ji wan re wê hebê. Di wê rengê de wê ev têngînî nîjadperestî û di asta bilind de weke bi bîrdoziya fasizmê ku mirov dikarê wê werênê li ser ziman wê, weke aliyna ku wê di serî de wê xwe bidina dîyarkirin bin.

Çendî ku wê destûrên bingihîn weke destûrên "dervî bîrdoziyê" wê werina hanîn li ser ziman jî lê di aslê xwe de wê weke sazîyeka bilind a bîrdozîkî wê di serî de wê mirov dikarê wê hilde li dest. Hemû pîrsgirêkên ku wê ji destûran wê xwe bidina dîyarkirin di jîyane mirov û kom û gelan de wê, di temenê wê de wê ew çerçoveya wê ya giştî a bîrdozîkî wê di wê de wê dîyarker bê. Wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Destûr wê dema ku wê ji temen ve wê hebûnên pêşketî ên civakî û hwd wê esas negirê û wê di çerçoveya rêgezên xwe û zagonên xwe de wê bimeşê û wê xwe serdest bikê wê, hingî wê dikarê di rengekê bîrdozîkî a ji jor ve kifşkar û serdest wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê werênê li ser ziman wê, bîrdozî û destûr wê, di wê rewşê de wê, ç

Çerçoveya wê bi hewldana esasgirtina çerçoveyek desthilatdarî û serdestkîrma wê re wê xwe bide dîyarkirin. Ev jî wê rastîya wê ya bîrdozîkî wê bi tememî wê karibê vebêjê bê.

Di roja me de wê dema ku mirov li nava sînorê we welatan binerê wê, komên serdest û yên ne serdest, û ankû komên kêmnetew û yên weke netewa serdest û hwd ku ew hena wê, di wê warê de wê, di serî de wê, bi wê re wê, mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Di çerçoveya bîrdozîya nîjadî de wê rengê wê têngîna bîrdozîkî a destûrî wê xwe bide dîyarkirin.

Ji aliyê têngîna olzanîyê ve bîrdozî

Ol wê dema ku mirov dîroka wê hilde li dest wê bi hezaran salan wê mirov karibê wê bi wê rew wê kevn herê. Di wê rewşê de wê rewşên weke poêşketina wê ya di nava jîyanê de wê pêşî wê weke têngîhên ku wê, bi têngînên weke yên rewîstî û hwd re wê xwediyê kifşkirinekê bê. Li vir wê mirov divê ku wê bêjê ku wê ol û rewst wê di warê kifşkirina ji hevdû a li hevdû de wê bi hevdû re wê bina xwediyê kifşkiirnên mazin ên bi dîrokê û jîyane civakê re.

Çerçoveya pêşketina olî wê, bi demê re wê di nava jîyanê de wê 'weke têngînek li jîyanê serdest' wê pêşkeve. Di wê rengê de wê, ol wê, sazûmana wê ya ku ew bi bawerî pêşdikeve wê hin bi hin wê di nava jîyanê de wê pêşkeve û wê bi rêyên xwandin û perwerdeyê û hwd re wê, keseyetîya xwe ya olî wê biafirênê. Ev jî wê, weke aliyekê wê yê giirng bê ku mirov wê dikarê wê, werênê li ser ziman ku mirov, dema ku ol û bîrdoziyê wê di çerçoveya pêşketina rojhilat de wê hilde li de wê pêwîstî bi wê hebê ku wê ew bê kirin mijare gelek lêkolînên dûrûst ên bo pêşketina civakê jî. Wê di roja me de wê, ji aliyê rejim û desthilatdarîyên serdest ve wê ev wê bê kirin û wê bi wê re wê, çawa wê xwe bikina desthilatdar û wê weke têngîneka ku wê bi wê rengê wê, mirovan bi wê bi xwe ve girêbidin û wê li ser wê re wê, bédengkirinê di nava civakê de wê li hemberî xwe wê bidina giritn wê bi wê armancê wê weke amûrekê wê wre bikarhanîn. Di aslê xwe de wê, rewşên bi karhanîna olê û baweriyê

bi awayekê poirr zêde xirab wê ji wan minaqan wê baştirin wê minaq wê newina dîtin.

Dema ku wê ew wê were kirin 'weke rengê jîyanê' û wê bi wê re wê temenê jîyane mirov wê pêşketina wê were dayîn kifşkirin wê ev wê hingî wê mirov karibê weke têgînek bîrdozîkî wê çawa wê were bikarhanîn wê were dîtin. Piştî şerê cihanê ê yekem û demên piştî wê de wê, gotina olê û bawerîyê wê, di çerçoveyekê de ku wê weke 'li dijî bîrdoziyê ya' ku wê were li ser ziman lê wê dema ku wê, mirov li wê binerê wê, çawa wê di rengê bi bîrdoziyekê daxistina ya din de' wê, di wê mantiqê de wê ol wê bi wê re wê were bikarhanîn wê ew wê bi wê re wê were dîtin.

Dîroka olê wê di aslê xwe de wê, bide nîşandin ku wê çawa wê şîreyetî nava jîyane civakê û mirov wê bikê û wê bide kifşkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku wê rêveber û ankû desthilatdar wê xwe bi wê rengê wê pênase bikin û wê weke 'oldar' wê bidina ravakirin wê di aslê xwe de wê, ji aliyekê ve wê, ev rewşa wê ya bi desthilatdarî a weke têgîneka rêveberî a bîrdozîkî ve wê girêdayî bê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê ol wê weke çekek bîrdozîkî a xadar wê di demên hemdem de wê li dijî civakan wê bê bikarhanîn. Di wê rengê û awayê de wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê kifşbikê û wê werênê li ser ziman.

Bîrdozî wê zêdetirî wê xortkirin û sedestkirina wê bi têgînên 'emprîkî' û hwd re wê, di aslê xwe de wê, di wê warê de wê, zêdetirî wê, bide dîyarkirin. Ji vê aliyê ve wê, bi nerîna weke têgînên ku ew jîyanê kifş dikin wê bi wê rengê wê bi wê re wê werina pêşxistin. Wê bi wê re wê ne weke têgînên ku ew encama pêvajoyên hilberînîya di jîyanê de' lê wê weke têgîneka ku ew wê pêşdixê' wê, li wê werê nerîn û wê ji jor ve wê bi wê were dayîn kifşkirin. Ji nava sazi û hebûna dewletî bixwe de jî wê ol û bawerî wê, weke rengê wê yê ku ew bi wê dihê kifşkirin bê. Di wê rewşê de wê di roja me de wê, pêşxistina minaq olê li rojhilat û bi teybetî islamê û hwd wê, bi xosletên wê yên têgîna bazarê re ku wê di levkirinê de wê bê pêşxistin wê bi wê re wê ji aliyekê ve wê alaquadar bê. Li rojava wê bi pêşketinên ronansên re wê, xiristiyanî wê bê derxistin dervî pergalek rêveberîyê. Çendî ku wê hê bandûr û heyîna weê bi hinekî kifşkarî wê hebê jî lê wê ne weke ya islamê a li rojhilat bê. Şîroveyên li hev dikin ku ew dihên pêşxistin wê di wê rewşê de wê, temenê wê serdestîya wê ya di demên hegomonik de jî wê biafirênê. Her wusa dema

ku wê bahsa bazarê û felsefeya wê were kirin û wê li gorî wê, were şîrovekirin wê jîyane pêxemberê olê ku ew jî bi karwanî derdiket sefera bazirganiyê û hwd wê, were hanîn li ser ziman. Di wê rengê de wê, minaqên pirr zêde ên ku mirov dikarê wan werênê li ser ziman jî wê hebin.

Ji aliyê têgîna perwerdeyê ve bîrdozî

Di roja me de wê dema ku wê bahsa perwerdeyê û ankû perwerdekirinê wê were kirin wê di aslê xwe de wê, çerçoveyek bi gotina 'zanistê' û zanîna wê re wê were xêzkirin û wê bi wê wê were hanîn li ser ziman. Lê li vir ew têgihên ku wê di bin wê navê û gotinê de wê werina li ser ziman mirov çendî ku wan di bin wê navê de wan herêbikê wê dema ku mirov li wan bînerê wê ew bi serê xwe wê weke aliyekê din û mijareka din wê li holê wê bimênê. Ji aliyekê din ve jî wê, dema ku mirov wê, têgîna bîrdozîyê wê bi perwerdeyê wê re hilde li dest wê li ser rengê kirina wê, awayê, şewa, rêbaz û navaroka wê bi wê re wê mirov karibê wê werênê li ser ziman. Di roja me de wê, perwerde wê weke rîyeka bîrdozîkî ku wê di bin kirasê gotina zanistê de jî wê bê hanîn li ser ziman wê, bi wê çawa wê nîjadek û ankû netewek wê di nava sînorê welatî de wê were pêşxistin wê bi wê armancê wê were bikarhanîn. Ev çerçoveya û xêzkirina sînor a bi gotina perwerdeyê re wê bi serê xwe wê karibê wê çerçoveya wê ya bîrdozîkî wê bide diyarkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku wê navaroka wê were lêpîrsîn wê di aslê xwe de wê, bi dîroka ku ew bi xiyalî bê û ankû bi awayekî din bê ku ew hatî nivîsandin wê ew wê di navaroka wê de wê bê dayîn xwandin.

Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê, di serî de wê werênê li ser ziman ku wê, minaq wê kurd wê, li tirkiya wê bijîn. Wê bakûrê kurdistanê ku wê li wê sser 20 milyonan re kurd dijîn wê, tenê dibistanaka wan jî wê nebê ku ew bi zimanê xwe di wê de perwerde bibînin. Wê wekî din jî wê, dîroka wan û zimanê wan ti carî wê di wê pêşxistin û dayina perwerdeyê de wê, newê bikarhanîn. Wê civak wê were bişavtin. Ev wê, bi serê xwe wê weke çerçoveya bîrdozîkî a ku mirov wê dikarê wê di serî de wê werênê li ser ziman. Gotinên weke 'pirtûkên perwerdeyê ji têgînên bîrdozîkî paqijkirina wan' jî wê di aslê xwe de wê gotineka ne tenê bo xapandina zêhnê bê wê bi wê re wê weke gotineka ser rasiya wê ya bîrdozîkî nûxûmandinê jî bê. Di wê rewşê de wê, di roja me de wê, ev rewş wê di warê ramyarî, pergalek dadî û hwd de jî wê gotin werina bikarhanîn Wê di wan de wê gotinên weke "ji

bîrdoziyê dûr kirina ramiyê”, ”dervî bîrdoziyê pergale dadê û destûrê pêşbixin.”, ”pirtûkên perwerdeyê bizanîstî werina nivîsandin, ne bi bîrdozîkî” û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê weke gotinna ku mirov dikarê wan binxatbikê û werênê li ser ziman bin. Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê weke aliyekê din jî wê, di wê rewşê de balê bikişênê li ser wê ku wê têngîna bîrdozîyê wê, di wê rewşê de wê, weke têngîneka ku wê di wê çerçoveyê de wê bi elementa desthilatdarî a serdest re wê li ser van rewşên ku me beş bi beş hanîna li ser ziman re wê, xwe bide afireandin û pêşxistin. Di wê rewşê de wê, di roja me de wê, têngîna hemdemîyê wê dema ku mirov li van aliyan binerê wê, bêgûman wê weke têngîneka ku wê tenê wê di gotinê de wê bimênê jî wê ji gelek aliyan ve wê were dîtin.

Ji aliyê têngîna çandê ve bîrdozî

Weke perwerdeyê û mijare wê mirov divê ku wê weke aliyekê têngîna çandê wê di dewama wê de wê li vir wê hilde li dest. Çand wê, şewayekê civakî ê ku mirov wê dikarê ji gelek aliyan ve wê hilde li dest bê. Wê rengê jîyane civakê wê bi wê re wê were û pêşkeve. Çande serdestîyê ku mirov bi wê re wê pênasebikê û wê li ser wê re wê re wê werênê li ser ziman û bêjê ku wê, çand wê, di pêştina serdestî û temenê hegomonîkî û serwerîya wê zêhnî û hwd de wê weke aliyekê giring wê karibê xwe bide dîyarkirin. Di wê rengê de sînama, şano, wêje û hwd wê tenê wê weke aliyna ku mirov bi navaroka wan ve girêdayî wan di wê çerçoveyê de bibîrbixê. Di wê rengê de wê, dema ku mirov li filmekê wê binerê wê, di wê de wê, kesekê û ankû komek wê xirab û ya din wê baş li dijî hevdu wê bi dûaliteyekê wê bê dayîn nîşandin. Di wê rewşê de wê, ev rewş wê di rewşa pênasekirina civakan û navê wan û ankû weke kirdeyna navlênêkirî û ankû ji wê dihên hanîn li ser ziman ji wê herêmê û ankû çandê bi navkirina wan wê rastarast wê wê bi temenê wê re wê bide nîşandin.

Çand wê di wê warê de wê, weke aliyekê serdestkirinê wê dema ku mirov wê hilde li dest wê, di serî de wê, di aslê xwe de wê weke mijareka bîrdozîkî wê ji zûde wê haqbikê ku ew weke mijareka bîrdozîkî werê hildan li dest. Pênasekirinê çandî wê bi serê xwe wê di wê rengê û awayê de wê karibin çerçoveyek têngînî bi xwe re bidina me.

Di roja me de minaq li tirkîya wê çawa wê çanda kurd wê were tûnakkirin û wê ya tirkîyê wê bi zimanê wê re wê li ser wê were farzkirin wê bi serê xwe wê weke çerçoveyek bîrdozîkî a çandî mirov

dikarê wê, werênê li ser ziman. Qadaxaya li ser zimanê kurdî di wê rengê û awayê de wê, weke rastîyek bîrdozîkî a nîjadîperestî wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman, Çand wê ji aliyê pêşketina xwe ve wê bi jîyanê re wê temenê têtîna ramyarî a rêvebirinê jî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê, di serî de mirov dikarê di dewama wê de wê werênê li ser ziman ku wê çanda ramyarî wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku wê pêşkeve wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê çand, rêveberina civakê û rengê jîyane wê bi elementên wê re wê hevdû temem bikin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê çand wê, bi rengê ku ew dihê pêşxistin wê, di awayekê de wê çerçoveya serwerî û serdestîyê a bîrdozîkî wê bi wê re wê, were pêşxistin bê.

Wê çendî ku mirov dikarê wê li ser rewşên nava sînorên welêt de wê werênê li ser ziman bi heman rengê wê di asta jor de weke di çerçoveya sserwerîya hegomonîkî de weke bi têtîna çanda 'post-modern' û hwd re wê, di çerçoveyek giştî de jî wê mirov dikarê wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman. Di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê rewşa çandî wê di wê rengê de wê, bi wê re 'çanda popûlar' ku wê pêşkeve wê, weke aliyekê din ê vê gotinê bê ku mirov wê dikarê wê li vir wê werênê li sser ziman bê.

Di roja me de wê, dema ku wê çerçoveya çandî wê bê nîşandin wê bi çanda civakî a netewî ya serdest û ya civakî ku ew ne serdest wê were li ser ziman. Di wê rengê de wê ev rewşên weke ji hevdû cûdakirinê wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê bi têtîna çandê ku ew weke çerçoveyek bîrdozîyîkî re wê were hizirkirin wê bi wê re wê werênê li ser ziman. Gotina *çanda serdest* wê, di temenê xwe de wê, têtîneka bîrdozîkî jî wê bihawênê. Di dewama wê de ku mirov gotinên weke 'liberal' û hwd wan jî bi bîrbikin wê di rengê serdestîya wan ya ramyarî û çandî û aborî de wê, di wê rengê de wê, çerçoveyek bîrdozîkî a vê demê de wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin.

Ji aliyê dîrok û nivîsandina wê ve têtîna bîrdoziyê

Mijare dîrokê û nivîsandina wê di aslê xwe de wê çendî ku wê mirov ji dûr ve li wê dinerê wê weke mijareka hesan wê li hemberî me wê bisekinê. Lê di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê, di serî de wê, weke aliyekê giring û kûr wê, bi xwe re wê bide dîyarkirin. Weke gotinên çandê, ramyarîyê, felsefeyê, çandê û hwd wê gotinên weke ya dîrokê û hwd jî wê weke gotinna ku wê di salixkirin û bi temenkirina

wan de wê, zêde hem giring bin û hem jî wê zor bin. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê ne tenê nivîsandina dîrokê wê giring bê. Wê bi wê rengê wê rêbaza wê ya ku ew bi wê dihê nivîsandin û navaroka wê çawa dihê nivîsandin wê weke aliyna ku wê ji aliyê xwe ve wê pîrr zêde wê giring bin.

Di dewama wê de mirov dikarê wê ji wê weke aliyekê din ê giring wê werênê li ser ziman ku wê di roja me de wê, dîrok wê di fekulteyan de wê, were nivîsandin û wê bê dayîn xwandin weke 'dîroka rast' û ankû 'dîroka zanist'. Di wê rengê de wê, ev dîrok jî wê, dema ku mirov li çerçoveya wê ya hildan li dest û rengê wê yê bi gîyanî û hîssî hildana li dest wê di aslê xwe de wê, di xwe de wê gelek aliyên wê yên ku mirov di wê rewşê de wê, di serî de wê cûda fahmbikê wê hebê. Dîrok tenê bi rengê weke di nava rûpelên pirtûkê de hatî nivîsandin re ku ew hat xwandin wê hingî ew xwqandin wê weke xwandineka pîrr zêde kêmbê wê were dîtin. Di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê dîroik wê rastîyê wê çawa jîyankiriya wê bi xwe re wê bikê ku ew wê werênê li ser ziman. Lê di wê rewşê de wê, metodoloji wê di wê de wê biqasî wê nivîsandina navarokê wê giringiya wê di wê nivîsandinê de wê hebê.

Ji aliyê dîrokê ve wê nivîsandina wê em î ro ku wê dixwênin em dîroka ku ew 'hatî pejiyendin' û ankû 'bi fermî hatî naskirin' wê dixwênin. Ev dîrok wê weke dîrokên ku wê bi wê çawa wê temenekê serdestî û serwerî wê bi wê re wê bê hanîn li ser ziman wê li ser wê temenê ku ew hatî nivîsandin bê. Li vir di 'dîroka nivîsandî' min ti carî gotineka ku min hêjê nekirîya wê bi wê re wê were li ser ziman. Ew jî gotina 'dîroka fermî' ya. Ev çerçoveya dîroka fermî wê çi rastîya wê hebê? Di çerçoveya rêveberîyê û têgihên wê yên ku ew li ser wan re bi awayekê ku ew dixwezê û bi wan bi temen dikê ku ew dihênê li ser ziman wê weke dîroka wê ya fermî bê. Di wê çerçoveyê de minaq wê li tirkiya wê ti carî destûr ji nivîsandin, xwandin û axiftina ji wê a dîroka civake kurd wê destûr wê newê dayîn. Pirtûkên ku ew hatina nivîsandin jî wê çawa wê nehêlin ku ew bigihijina li nava civakê wê di awayekê de wê, rêyên pêşlêgirtinê wê pêşbixin. Wê bi awayekê din wê dema ku wê ew wê nikaribin wê bikin wê, li ser pergale dadê re wê 'biryarên berhevkirina berhemê' wê derxin û wê bi wê re wê berhemê wê ji jîyanê wê dûrbikin.

Ev di kîjan rewşan de ew dihê kirin? Wê di rewşên ku ew dîroka civakek din were li ser ziman, dema ku wê, rastîya wê bi kirinên wê yên ne baş re wê were li ser ziman, dema ku wê û hwd re wê, ew wê were

kirin. Di wê rewşê de wê, rewşên ku ew bi wê rengê dihên kirin û pêşxistin wê, di wê rewşê de wê di çerçoveyekê de wê nêzîkatîya bîrdozîkî a rêveberîyê a li xwandinê û ankû l ixwandina dîrokê jî wê bide nîşandin. Di wê rengê û awayê de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Nivîsandina dîrokê, çandê, jîyane civakê wê, bi çi şewayê û zimanê wê were nivîsandin wê di wê warê de wê, bi bîrdozîkî wê bo desthilatdarîyê wê giring bê. Di wê rengê de wê, di serî de wê, ew weke aliyên ku wê bikina aermanca xwe û wê herina bi ser wan de wê ev alî bin.

Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê wê weke aliyekê giring wê dikarê wê werênê li ser ziman kû wê rewşa nivîsandinê wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê ku wê mirov dikarê wê di serî de wê bi awayekê giring wê hilde li dest. Çendî ku wê bo aliyê desthilatdarîyê û serdestîya wê giring bê wê bi heman rengê wê bo kesên ku ew li dijî wê tekoşîna maf û azadiyê jî didin ku wê giring bê ku ew bi rastîya xwe û wê û ya rastiya civakî û çand û zimanê wê re ku ew werênina li ser ziman.

Di wê rewşê de wê, dîrok û nivîsandina wê jî wê weke hemû aliyên din ên nivîskî û ne nivîskî wê bi bîrdozîkî wê were kirin. Wê dîrok wê temenê pêşxistina civakê bi şewayê ku ew hatî nivîsandin bê. Rêveber bi wê bawer dikê. Di wê çerçoveyê de ew weke ku ew weke xûrafeyekê bi wê bawer dikê ku ew dema ku dîrokekê nehêlê ku ew were nivîsandin wê ew dîrok wê newê nivîsandin. Yan jî ew berhemên wê yên nivîsandî ku ew hatina ji holê rakirin wê ew dîrok wê, were ji holê rakirin. Dema ku ew nehêlin ku ew zimanê civakê ku ew bi wê were axiftin wê ew were ji holê rakirin û ankû ji jîyanê derxistin. Di wê rengê û awayê de wê, ev şêwa wê weke reng û şewayên desthilatdarîyê ên şerê wê yê bi zêhnî û civakê re jî bê.

Mijare nivîsandina dîrokê û rengê wê nivîsandinê wê di her demê de wê wusa wê were dîtin ku wê giringîyek wê hebê. Di wê rewşê de wê, di di roja me de ku wê bahsa rengên wê yên bi nivîsandinê re wê were kirin wê, rengên wê yên weke bi olzanî, felsefîkî, bi wê re bi îdealistî û metalyalistî û hwd re wê were dîtin. Di wê rengê de wê di roja me de wê weke 'rengê nivîsandinê ku wê bê xwestin ku herkesek bi wê bawerbikê' bi gotina zanistê re wê were li ser ziman. Bi gotina zanistê re wê bi gotina weke bi zanistî nivîsandin wê were li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê aliyên weke ku ew bi zanistî hatina pejirendin û ya ku ew bi zanistî nayê dîtin û ne hatiya pejirendin wê ji hevdu wê were cûda kirin. Di wê rengê de wê rengê nivîsandinê wê, were pêşxistin. Lê ev rengên

nivîsandinê wê hemû wê di roja me de wê di xizmeta têtîgînên bîrdozîkî ên weke ku me li jor hanî li ser ziman de wê, bê bikarhanîn. Gotina zanistê wê, di bin navê wê de nivîsandinên ku ew dihên nivîsandin mirov ji bilî ji hev cûda bi rengê ya zanistî û ya nezanistî wê, bi rengê din ê bi rastî bi bi zanistî ku ew dihên nivîsandin û yên ku ew di bin wê navê de ku ew tenê bi armanca dana herêkirinê a bi girseyan ku wê werê nivîsandin wê jî mirov dikarê li vir wê binxatbikê û wê werênê li ser ziman. Wê li ji aliyekê ve wê dema ku wê li zaningekê minaq weke li tirkiya ku wê bê nivîsandin bi bîrdozîkî wê, li şûna ku ew wê bi navbikin wê, navê bîrdozîkî wê weke 'kirdeyek fermî' ali gotinê hatî kirin wê, gotina zanistê wê were bikarhanîn. Di wê rengê de wê, di wê rewşê de wê, piraniya nivîsandinên bi 'fermî' ku wê werina kirin wê di wê rengê de wê mirov dikarê wê, fahmbikê û wê werênê li ser ziman. Ev wê ji aliyekê din ve wê ew wê bide nîşandin ku wê têtîgîna zanistê û navê wê, ku wê îtibarek wê di rayagiştî de wê hebê wê, bo armancên bi wê rengê yê xapandina mejiyê mirovan wê were bikarhanîn. Di wê rewşê de wê, zaningeh wê weke deverna ku wê di wan de wê hizrên fermî ên rêveberiyê ku wê bèn pêşxistin wê cih bi cih wê di bin navê zanistîtîyê de jî ku wê bèn ragihandin. Di wê rewşê de mijare zanistîtîyê û berhemên ku wê bi wê navê wê werina ser ziman mirov, divê ku wan di serî de bi zanîneka pîrr zezîz û baldar di berçav de derbas bikê.

Di roja me de wê kêma zaningeh wê weyn û rola xwe ya rast wê bileyizin. Di wê rewşê de wê, hemû pêşxistinên ku wê bikin wê, bi alî û cih bi cih jî wê bibîrdozîkî bin. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê dema ku mirov serdema hemdem û bi pîrsgirêkan pêşketina wê hilde li dest vê, weke aliyekê giring mirov dikarê di temen de wê hilde li dest.

Ji aliyê serdestîyê û bindestîyê ve bîrdozî

Di dewama nivîsandina dîrokê a bi vê rengê ku wê weke aliyna bîrdozîkî wê mirov karibê werênê li ser ziman wê, rewşa serdest û bindestiyê di dewama wê de hildana li dest wê, di zane min de wê hem weke mijareka ku wê bi têtîgînî di dewama wê de dihê û dibê û ji aliyê din ve jî wê, weke aliyekê din ê ku mirov wê di serî de wê, hilde li dest bê. Di aslê xwe de wê mijarên ku me li jor hildana li dest wê, di wê çerçoveyê de wê, karibin hemû bi hevdû re werina fahmkirin. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê yê serdest wê bi têtîgîna serdestîtîya xwe wê hertimî wê bikê ku ew bi hizrî û têtîgînî ew temenê xwe bi wê rengê çêbikê. Di wê rewşê

de wê ji her cûre nivîsandîne bigira heta ku wê bigihijê rewşa bêmaf û bêzadî kirina yê bîndestê xwe wê, ev rewş wê weke aliyê ku wê bi xwe re wê bide pêşxistinê.

Li vir di aslê xwe de wê weke aliyekê din mirov dikarê wê di serî de wê werênê li ser ziman ku mirovê rejîma serdest wê, di wê rewşê de wê weke ku me li jor hanî li ser ziman wê, di rewşa nivîsandîna dîrokê û hanîna xwe ya li ser ziman de jî wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê, bi wê rengê wê bîndest li ser ziman. Di wê rewşê de wê hemû argûmanên pêbawerî û yê hizrî ên ku wê werîna aqil wê bikarbîndest. Mînaq wê, dema ku wê, ew wê rewşa xwe ya serdestiyê wê bîndest li ser ziman wê bi reng û awayekê ku ew wê weke baxt û ankû qaderê bîndest nîsandîna wê bikê ku ew wê bîndest li ser ziman. Di wê rewşê de wê dema ku wî serdestiya xwe weke qadêra xwe dît wê bîndestiya komên din ên civakê û ankû civakên din jî wê bi heman rengê wê weke qaderê wê bîndest li ser ziman. Di wê rewşê de wê politikayên îran û tirkîya ku wê piştê îraq û sûrî jî wê tevî wan bê li hemberî kurdan wê di wê warê de wê gelek rewşên ku mirov dikarê werênê li ser ziman ên rewşa kurdan ku wê çawa wê weke qader wê ji wan re wê bikin ku wê pênasê bikin wê mirov karibê bîndest li ser ziman. Di wê rewşê û di dewama wê de wê hewl bidin ku ew hertimî pêşîya yekîtiya wan bigrin. Lê wê li ser wê re jî wê bîndest li ser ziman û bêjin ku "kurd xwe nikarê bi rêve bibê." `ti carî ne gihiştîya wê yekîtiyê ku ew bi wê weke civakî were hanîn li ser ziman' û hwd. Di wê rewşê de wê hem bi gotinê û hem jî bi rewşî wê gelek rewşên ku mirov dikarê wê werênê li ser ziman wê hebin.

Weke aliyekê din jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa serdestî û bîndestiyê wê, di wê rewşê de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê dikarê wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê di çerçoveya têgîna bîrdozîkî de wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, li dunyayê û dîrokê wê li ser du- hezaran re hema bêha civakên ku ew piçûk û mazin ku ew navê wan li dîrokê ketîya wê hebin. Lê wê di wê rewşê de wê, di roja me de wê tenê li dora 200 welatî û rejimî ku ew hatîna avakirin wê hebin. Ev wê, weke rewşeka ku wê, mirov çawa wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, bi rêbazên weke bişavtîne û hwd re wê xalkên din wê di nava yê serdest de wê li gorî berjewendî û hwd wê bîndest halandin û tûnakirin. Ev wê, weke aliyekê ku wê di roja me de wê di temenê wê de politikayên perwerdeyê, ramyarîyê, nivîsandînen weke ya dîrokê û hwd ku ew di çerçoveya wê welatîtiyê de dihên kirin wê bi wan temenê wê bê afirandin û pêşxistin.

Mijare serdestî û bindestîyê wê di wê rewşê de wê weke mijareka giring û dîrokî a ku wê di roja me de wê, mirov dikarê wê hilde li dest bê. Di demeka ku wê di wê de wê, serdestî û bindestî wê hebê wê, gotinên weke "dawîya bîrdozîyan" û "bîrdozî êdî jîyanê nadina kifşkirin." û hwd wê, tenê wê weke gotinna xapandinê ên bi şarlatanî ku ew dihên hanîn li ser ziman bin. Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê li ser ziman ku wê di roja me de wê têgîna bîrdozîyê wê çendî ku wê herkesekê ku wê pênuşê wê bilabitênê wê ji navê marks û hwd wê bide destpêkirin û wê bènê li ser ziman. Lê di aslê xwe de rengê gotina bîrdozîyê a ku wê marks wê werênê li ser ziman wê ji rengê nivîsandinên bîrdozîkî ku ew dihên hanîn li ser ziman wê gelekî wê ji hevdû cûda bin. Di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Pêvajoyên serdestî û bindestîyê wê hebin. Di wê çerçoveyê de aliyê pêşî ku mirov serdestîyê hilde li dest wê bi çerçoveya wê ya teybetî a welatî û hwd re bê. Aliyê din jî wê bi çerçoveya wê ya hegomonîkî a giştî re bê.

Pêvajoya serdestîya hegomonîkî û bîrdozî

Di aslê xwe de wê dema ku mirov pêvajoya serdestîya hegomonîkî wê hilde li dest wê, di serî de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring ê wê mijarê wê mirov kaeribê wê werênê li ser ziman bê. Serwerîya hegomonîkî wê, di çerçoveya têgînên serdest ên gelemper de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Dema ku mirov û mejuya serdestîya giştî a hegomonîkî wê hilde li deest wê, ji aliyekê ve hinekî di dema gûtî û piştî wê re di dema hûrî-mîtannîyan de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Piştê wê, pêvajoya serdestîya hîtîttan wê pêşkeve. Herêmên Asya dûr wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê, di aslê xwe de wê, Çîn û hindistan mirov dikarê navê wan hilde. Wê di serdemên berî zayîna îsa de wê, misra kevn wê di dema firawunan de wê mirov dikarê wê weke demek herêmî wê dikarê wê werênê li ser ziman. Lê çanda wê ya serwerîyê û rengê wê, piştî wê re jî wê bi bandûra wê re wê xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, di rewşê misra kevn û serdestîya wê ya herêmî wê hindistan û ku wê hinekî ji wê zêdetir û mazzir bê wê çîn wê xwe di roja me de wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê weke aliyekê giring wê di serî de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, rewşa împaratoriya roma, pêvajoya pêşketina Iskenderê zûrqerneyn a dema helenistikê û demên kevnera ên ber bahra reş ên li atîna û sparta wê, di wê rewşê de wê, weke demna ku wê mirov

dikarê bi bandûrîya wan û pêşketinên wan ên dîrokî re werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê weke hêzên hegomonikî û ankû nêvî bi nêvî wê ev pêşketinên ku em hanîn li ser ziman wê xwediyê wê çerçoveyê û temenê bin. Lê piûstre wê, ev rengê pêşketinê wê cihê xwe ji pêşketina baserî û ankû olên yek-xwûdayî re wê bide hiştin. Pêşî xiristiyanî û piştre îslam mirov dikarê wê di wê rewşê de wê, werênê li ser ziman. Wê, di wê rewşê de wê ev herdû ol wê di aslê xwe de ku mirov çerçoveya wan ya pêşketî û pêşketinê bi mejuya wan re hilde li dest wê di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, di serî de wê weke aliyekê di çerçoveya vê mijarê de bi berfirehî li ser wan bisekinê bê.

Ji aliyekê din ve jî wê mîrov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê ev rewşên ku me hanîna li ser ziman wê, di aslê xwe de wê piştre wê, bi pêvajoyên pêşketinên xwe re wê, aliyekê çandî, ramiyarî, dîrokî û di dewama wê de ku mirov bi têngîna bîrdozîkî werênê li ser ziman wê bi xwe re wê bidina dîyarkiirn. Di wê rewşê de wê, dijberîya nava îslam û xiristiyanetê ku wê bê temenê seferên xaçîyan û piştre wê dem bi dem wê xwe bi pêvajoyên şer ên li dijî hevdu re wê ser herêm û hêzên bi wan bawerîyan re wê bide nîşandin wê tenê wê hinek aliyên ku mirov dikarê di çerçoveya wê mijarê de hilde li dest bin.

Di aslê xwe de pêvajoyên serwerîya wan têngîn û hêzîyên dîrokî wê, dîroka mirovatîyê wê bi zoreka bêsinor wê bide nivîsandin. Wê ev piştre wê di dema me de jî wê weke mîreteyekê wê xwe bide dîyarkirin ku ew wê bide domandin. Di wê rewşê de wê, di serî de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku em, di roja me de wê bi têngînê û ankû bîrdozîkî hê jî bermehiya pêşketina têngînê a van demên bûhûrî di roja xwe de bi awayna ku ew ji nûve hatina salixkirin û hwd re dijîn. Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê wê weke aliyekê din wê bîrdozîkî li ser ziman ku wê rewşa serwerîyê ku wê pêşkeve wê, di serî de wê, rengê wê, û temenê pêşketina wê bi gelemperbûyîna wê re wê bi têngîna 'xwûdayan' ku wê weke kirdeyna bîrdozîkî û ankû çerçoveya bawerîyan ku wê di wê rewşê de wê bina malê gelek xalkan bi carekê wê mirov dikarê di wê rengê û awayê de wê werênê li ser ziman.

Di rewşa têngîna serwerîyê de wê piştre wê ev rewş wê xwe bidina dîyarkirin. Di serdema me de wê gotina 'hêzên sûper' ku wê were bikarhanîn wê, di aslê xwe de wê di dîmenekê de wê mirov nikaribê ji wê meju û dîroka vê mejuya serwerîyê dîr mirov karibê werênê li ser ziman. Wê ew wê, weke aliyekê wê yê ku ew di dema me de pêşketîya jî wê xwe bide dîyarkirin.

Em di dewama wê de wê tégîna 'hêzên super' wê hinekî din mirov dikarê wê li ser wê bisekinê. Ev wê, di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê ku mirov wê dikarê wê fahmbikê. Di roja me de wê herî zêde wê di wê çerçoveyê de wê Amarika û Rûsya ku wê weke bermehiya yekîtiya sovyet bê wê, were li ser ziman. Mejuya sovyetê wê, di wê rewşê de wê li ser temenekê ku wê di wê rewşê de wê, bide dîyarkirin. Wê temenê wê di sedsale 19'min de wê, pêşketinên ku wê li giştîya cihanê wê li herêmên wê yên cûr bi cûr wê bibin wê bê avêtin. Yekitiya sovyet wê xiyal û sawêriya ku ew xwe bigihênê li dema *sosyalismê* ku wê weke demek seadetê a mirovatiyê wê were şîrovekirin û wê di wê demê de wê hemû çin û şer û pevçûn wê ji holê rabin ku wê bi hizrkirina wê re wê bi bîrdozîkî wê bê hanîn li ser ziman bê.

Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê dema hemdem ku wê weke dema hêzên super bê wê, di wê de wê li hemberî hevdu di xwe serwerkirinê de wê di rikhevdû de û ketina tekoşînê a bi serweriyê a bi hevdu re de wê, tenê wê weke aliyekê wê bimênê. Di wê çerçoveyê de mirov dikarê wê, li ser du hêzên '*super*' re wê, di dema me de ku wê were li ser ziman bi temenê wan ê bîrdozîkî re wê werênê li ser ziman.

1.Amarika; di aslê xwe de wê amarika wê weke hêzek super a piştî şerê cihanê ê duyem ku wê derkeve li pêş û wê xwe bide dîyarkirin. Destpêka wê tekoşîna wê ya li dijî yekîtiya sovyet re wê, ew wê derkeve li pêş. Amarika wê bi tégîna liberal û ankû ê weke ji aliyê din ê li hemberî wan ve wê were pênasekirin wê weke '*hêzek emperyal*' jî wê were li ser ziman. Di wê rewşê de wê, bi aliyê xwe yê bîrdozî wê bi çandî, ramuyarî û hwd re wê xwe pîrr zêde wê bi potansiyalek mazin wê bide pêşxistin û afirandin. Minaq ku em bahsa wê temenê wê yê çandî wê bikê wê di cih de wê "*hollywood*" wê di cih de wê were berbîra me. Di wê rewşê de wê, hollywood wê weke aliyê çandî ku wê bi reşwên weke çekirina filman û hwd de wê ji gelek aliyên ve wê mijaran wê hilde li dest û wê bi rengê weke ku ew dixwezî û li wê hizir dikin wê bêtê li ser ziman.

Ji aliyê çandî ve wê hertimî wê gotinek êw hebê ku wê, bê gotin ku "çand û hûnerê" wê hertimî wê, gavekê li pêşîya civakê jî bê. Di aslê xwe de wê hollywood'ê ev rewş wê bi awayekê wê bi xwe re û bi rewşa xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, hilberînên bi dîmenî ku wê çêkiirin wê li giştîya cihanê wê belav bin. Wê di wê rewşê de wê, herkesekê ku wê ew wan bibînê wê, bi wê re wê bi wê dîmenê ku ew

dibînin re wê di mejiyê wan de wê bi cih bibê û wê li ser wê re wê êdî ew wê, ew wê bi wê rengê wê were li ser ziman. Di navaroka wan dîmenên filmî de wê ji du aliyên ve wê mirov dikarê wê hilde li dest. Ji aliyekê ve wê çawa wê weke hêzek cihna a giştî û super bê wê ew wê weke mijar û nûqta wê were hildan li dest. Aliyê din jî wê hêzên di ên serwer weke yekîtiya sovyetê pêşî û piştre rûsya û hwd wê, çawa wê ew wê, li dijî wan serkevtî û wan weke yên ne baş wê ji aliyê xwe ve wê bide nîşandin. Hemû hêz wê dema ku wê şer û tekoşîna serdestiyê wê bidin û ku ew yekê din li hemberî xwe bibîn wê ew wê xirab bidina nîşandin. Ya ku amarika di wan dîmanan de da nîşandin jî wê ev bê. Minaq di filmên 'rambo' de wê dema ku ew diçê afganistanê wê li dijî rûsya û aligirên wê xwe di nava şerekê wê de bibîne û wê serkeve. Ev rewş wê tenê wê weke rewşek bi minaqî ku wê di rewşên din jî wê yek kêr yek zêde wê bi heman rengê wê bê hanîn li ser ziman. Di wê rewşê de wê, di *dema şerê şar* de wê têgînên weke maf, azadiyê, serbestiyê û hwd wê hilde li dest. Wê li ser wê re wê li aliyê din jî ku ew pêşnekevê û ankû newê dîtin jî wê li dijî wê di nava hewldanê de bê. Ev wê weke rêyeka binxistinê a bi serwerîya xwe re bê. Di wê rewşê de wê ev rewş wê zêdetirî wê pêşkevin û wê zêdetir bibin. Dema şerê şar wê bi serê xwe wê weke dema şer a li ser ramyarîyê, dîplomasiyê, û herêm bi herêm li ser çekdarîyê û hwd re bê. Lê vê demê di serî de weke demek bîrdozîkî li dijî hevdu pozisyon girtin jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman bê.

Di dawîya dawî de wê amarika û rojava wê di pozisyonê de ku wê li dijî sovyetê wê di nerînekê û bîrdoziyekê de wê tevbigirihîn wê ew wê bidina rûxandin. Wê piştre wê li şûna wê weke hêzek din a cihanî û serwer wê rûsya wê derkeve li holê.

2.Rusya; mirov dikarê rûsyayê wê weke aliyekê din bi têgîn, ramyarî û bi teybetî jî bi bîrdozîkî wê werênê li ser ziman. Her çendî ku wê piştê salên 1990 û pê de wê, weke ku wê pergale yekîtiya sovyet wê rûxê û wê weke ku wê pergalek sosyalîzmê wê ji holê rabê jî wê, weke mireteya wê, serwerîya wê ya hegomonîkî wê Rusya wê dewr bigirê. Di wê rewşê de wê, di roja me de wê bi teknîkên teknolojîkî û û çekên bîolojîkî û hwd re wê di wê rewşê de wê di nava hewldana parastina pozisyonê xwe de bê. Wê hê jî wê, di rewşek weke ya salên dawî ê sovyetê de ku ew ket rewşa xwe-parastinê de wê, rûsya jî wê, di roja me de wê di heman pozisyonê de bê.

Dîroka wê ji aliyekê ve wê, mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê di demên berê pêşketina soevyetê de heta demên hewldana dagirkirna napolyon ku wê bê temenê *şerê watello* jî ji aliyekê ve wê, mirov dikarê wê li ser wê re di xatekê de wê werênê li ser ziman.

Ev rewşa Rûsya wê, bi serdestî wê hertimî wê, di wê rewşê de wê, weke rewşeka ku wê, xswê bide dîyarkirin bê. Di aslê xwe de mirov dikarê dema rûxîna sovyetê bo wê weke dema *duyem a dema şerê watello* jî wê werênê li ser ziman.

Rûsya wê, di wê çerçoveyê de wê li ser temenê xwe yê bi wê rengê re wê bi dîrokî, ramyarî û bîrdozîkî wê xwediyê rewşek xwe afirandinê jî bê. Di wê rewşê de wê nakokîyên wê yên di nava wê û rojava de jî wê mejuya wan wê kevn wê herê. Di roja me de wê ev nakokî wê wergerihina li hin rewşên bîrdozîkî ên ku ew temenê sekna wê ya roja me jî wê didina dîyarkirin bê. Rusya hem ji aliyê herêma ku ew li wê ya û ji aliyê rengê ramyarî û têngîna xwe ya bîrdozîkî û dîroka xwe ve jî wê, heta devera ku ew pêşkeve wê pêşkeve. Di aslê xwe de ew di roja me de wê piştê rûxîna sovyetê wê, zîrweya xwe wê bijî. Ji wê û pê de wê pêdeçûyina wê ji aliyê herêmî û hwd ve wê weke ku wê ne bi derfet bê.

3.Çîn; Çîn ku wê weke hêzek Asya dûr wê, mejuya wê pirr kevn wê herê. Ji du aliyan ve mirov dikarê çînê fahmbikê. Aliyekê bi dîroka wê ya kevn û kevnepîyên wê yên ku ew bi dîroka wê re ku ew di roja me de jî ew politikayên wê yên hegomonik didina dîyarkirin bin. Aliyê din jî wê, di rewşa wê ya weke hêzek giştî a mazin a herêmê ku ew pêşdikeve bê. Ji aliyê gelheya xwe wê weke welatê xwediyê rêjeya herî mazin ê cihanê jî bê. Di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Çîn di aslê xwe de wê ji aliyê bîrdozîkî ve wê temenê wê bi têngnaka bi navê *'sosyalismê'* re ku ew ji gelek aliyan ve li gorî pergalek liberal a roja me di wê de gûhartin hatîya kirin bi serdestîya wê dijî. Di wê rewşê de wê xwediyê bîrdozîyeka ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê ji wan herdû aliyan wê yên temenî ve wê ku mirov wê hilde li dest bê.

Mao wê, di aslê xwe de wê piştî serxwebûna wê ya ji destê japonîya ku wê piştê pêvajoya *'şoreşa çandê'* wê li wê bide destpêkirin wê, hingî wê, temenê wê weke hêzek hegomonik wê bi bîrdozîkî wê biafirênê. Di nava salên 1966 û 1976an û hwd de bo vejinkirina gîyanê şoreşê ku wê pêvajoyekê wê li çînê wê dayîn destpêkiirn wê ev wê çînê wê ji gelek

aliyan ve wê pêşbixê. Ji aliyê çandî ve wê, di wê rengê û awayê de wê temenê wê pirr xort bi têgînek civaknasî a xort wê bide çêkirin.

Çîn di roja me de wê weke hêzek mazin a li herêmên Asya dûr ku ew xwedî serwer a wê pêşkeve. Politikayên wê di roja me de bi rûsya re wê, li giştîya cihanê bi hegomonik wê deng vedin. Çîn ji ber herêmên wê ya ku ew li wê dijî wê, sînore wê yê pêşketinê û mazin bûn û serwerbûnê wê hebê. Wê dema ku mirov bi têgînî bihizirê li wê, di meji de wê weke ku wê bikeve piştê hêtên kelehê de wê di aslê xwe de wê, were dîtin. Bo xwe parastinê di serdemêmn navîn de hêtê çînê ê dirêj ku wê were çêkirin wê weke hêtekê di nava wê hemû cihanê de jî bê. Ji aliyekê din ve jî ku mirov wê ji aliyê mirovê kevneşop ve wê hilde li dest wê, çerçoveya xwe girêdanîya wê ya zêhnî wê li pêşîya pêşketina wê û vebûna wê ya li giştîya cihanê wê weke bendekê jî wê karibê xwe bide dîyarkirin. Serdestîya rojava bi serwerî çendî wê weke çandaka anglo-sakson bê û wê xiristiyaniyê bê wê ew jî wê di çerçoveya serwerîya çanda bûdîsmê de wê xwediyê wê temenê û sînore pêşketina xwe bê. Kesên weke konfiçyuz ku wan bi mejiyê xwe di demên xwe dew sînor derbaskirin wê, di derbarê cihane giştî de wê bina xwediyê têgînekê û wê di wê de ji xwe bidina bahskirin. Di wê rewşê de wê, lê wê rewşa konfiçyuz wê di dîrokê de wê bimênê.

Çîn wê weke hêzek serdest a serdema me ku wê mirov dikarê bi mazinahiya wê û hêza wê ya aborî û mazinahiya wê re wê werênê li ser ziman. Ji aliyê çandî ve wê, çendî ku wê hinek xwe nîşandandinên wê hebin jî wê bi sînor bin. Di wê rewşê de wê di serî de mirov dikarê wê weke aliyekê din ê giring wê bi wê re wê werênê li ser ziman. Minaq Rûsya çendî ku wê di herêma xwe wê bi sînor bê lê wê bi nerîna xwe re wê ji wê herêmê dirêjtir wê bihizirê. Ya ku wê di roja me de wê temenê pêşketina wê de wê ev bê. Çîn di wê rewşê de ew hinekî bi tirs hê gavên xwe diavêjê û di û pêşketina xwe ya di wê rengê û awayê de wê, zêdetirî wê xwe bi sînor bikê bê.

Ji aliyê têgîna bawerîyê a ve çerçoveya bîrdozîyî mirov çawa wê dikarê wê werênê li ser ziman?

Di aslê xwe de mirov dema ku wê ji aliyê çerçoveya baweriyê ve wê hilde li dest wê, mirov diikarê ji hinek aliyan ve wê bi çerçoveyî wê hilde li dest. Wê heta roja me jî wê bandûra çanda hûrî-mîtanî a civakî û bawerî û hwd wê bi serwerî wê xwe bide dîyarkirin. Di serdemên berî zayina îsa de ên 1 idora sedsalên 7'min û piştê de wê pêşketina

zerdeştîyê wê bi demê re wê pêşkeve û wê 'civakê avêsta' ku ew bi çand û bawerîya wê dijîn wê biafirênin. Çand û bawerîya zerdeştîyê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring ku wê di devereka weke kurdistanê ku wê bê nûqteya nava Asya û rojava de jî wê, di wê rewşê de wê bandûra wê bi pêşketinên xwe li herdû herêman jî wê bide dîyarkirin. Li herêmen asya wê bandûra wê li ser sintoismê jî, hîndoismê jî, bûdismê jî û têngînên weke birahmanismê û hwd jî wê bibê. Ji aliyê din ê rojava wê di xatekê de bi Mîtra re ku mirov wê hilde li dest wê li cihutiye jî û xiristiyanetê û islamê jî wê hebê. Di wê rewşê de wê mirov dikarê di sserî de wê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman.

Zerdeştî wê li dîv mîtraismê wê di xate yazdaniyê de wê were û bibê. Ji aliyekê din ve jî wê, êzdayîyêmn kurdistanê ên roja me wê weke temenê wê biafirênin. Piştî ku wê di dema sasanî de wê ji wê re wê bê ola fermî ji wê re wê bi wê re wê dema xwe ya dawî a bi serdestî û serwerî wê bijî. Manîti ku wê di dewama wê de wê were wê weke hewldanaka ji nûve vejînkirina wê çandê û bawerîyê li gorî demê jî bê. Ew jî wê, bi sînor bimênê. Di wê rewşê de wê piştî wê bi pêşketina olên semewî û serdestî û serwerîya wan wê, cihê ji xwe ji wan re wê bide hiştin. Di wê rewşê de wê ev pêvajo wê weke pêvajoyna demdirêj ên têngihî ku mirov dikarê di çerçoveya mijare me de li ser xwe bawerî û olê û hwd re wê werênê li ser ziman bê.

Li rojava wê, bi pêşketina mesihiyê re wê jinûve wê pêvajoyek nû wê destpê bikê. Wê ev pêvajo wê bi demê re wê pêşkeve û wê li giştîya herêmê wê serdest bibê. Wê di wê rewşê de wê piştî wê hin bi hin wê bi nirx û çanda baweriyê a kevn wê xwe li gorî demê wê biafirênê û wê pêşketinek hegomonik wê bi xwe re wê bide çêkirin. Wê ew pêşketina wê, pêşî bi bûyîna ola mesihiyê weke olek fermî ji roma rojhilat û ya rojava re jî wê, destpê bikê. Piştî wê, ev pêvajo wê pêşkeve. Wê rojava û çanda wê li ser wê temenê wê pêşkeve. Piştî wê li dora sedsalên 6' min û pê de wê li rojhilat jî wê îslam wê bi alikarîya kurdên wê demê ku wê Mihemed wê bi karwaniyê wê were nava wan û wê ji wan hizrên xwe wê pêşbixê wê derkeve. Di wê rewşê de wê, kesên weke weke bawermendên pêşî ên wê olê weke weysel qaranî wê bandûra wan li herêmê wê pîrr zêde wê hebê. Weysel qaranî wê kurdekê ji herêma botanê bê.

Wê serwerîya rûhanî ku wê pêşkeve wê, di nav wan herdû olên ku ew derdikevin de wê pêşkeve. Wê bi wan re wê derkeve li pêş. Ji aliyekê din ve jî ew jî wê xwe li hemberî hevdû bi têngînê û ankû bîrdozîkî wê bikina pozisyonekê de û wê şerê serdestiyê wê li dijî hevdû wê bidin. Ji

destpêka wê heta dema *seferên xaçîyan* û piştire wê ji demê heta demên ronansê wê li dût hevdu wê pêvajoyên xwe gûharandinê wê bidina jîyankirin bi xwe re. Herî zêde wê di wê pêşketinê de wê xiristiyanî wê di xwe de wê bijî. Wê piştire wê, bi wê pêşketina xwe re jî wê pêşî wê fektorên şidetê wê j inava xwe wê bide avêtin û wê şidetê wê makhûm bikê û wê xwe weke têgihîştineka bawerî a civakê wê dervî rêveberîyê û ankû bi sînorkirina wê re wê bijî. Ya ku wê weke olek hemdem wê pîr zêde wê xiristiyanetê wê derxê li pêş jî wê ev pêvajoyên wê yên piştî demêmn ronansê heta demên hemdem ên roja me wê bijî bê.

Di wê rewşê de wê, ev serwerîyên rûhanî wê di aslê xwe de wê ji temen ve wê mirov dikarê wan weke çerçoveyna hizirkî ên ku wê temenê pêşketina demên şariştaniyê ên piştire ku wê bidina dîyarkirin jî bin. Di wê rewşê de wê çerçoveya pêşketina wan bi pîrrcivakî wê, aliyekê din ê ku mirov dikarê weke aliyekê pêşketinî û herênî dikarê pêşwazî bikê û wê werênê li ser ziman bê.

Ji aliyekê din ve jî wê mirov dikarê bêjê ku ev çerçoveyên bawerî wê, cihanê wê di nava xwe de wê parve bikin. Di wê rewşê de wê di roja me de ku wê bahsa 'şerê baawerîyan ê bi hevdu re' wê hinekî wê li ser van rewşan re wê mirov karibê wê werênê li ser ziman bê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê di serdeme me ya hemdem de wê, pîr zêde wê hizrên weke bi gotinên weke 'pevçûnên nava şariştaniyan' û ankû 'pevçûna nava medeniyetan' wê, di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê ev wê weke têgînna ku wê temen û çerçove û rastîya tekoşîna şerwerî a ku ew bi hevdu re didin wê, bide dîyarkirin bê.

Ya ku wê wan pevçûnan ku ew bibin jî wê, pêşbixê wê desthilatdarîyên hegomonikî bin. Lê li vir wê mirov wê jî bêjê ku ev rewşên şariştanî ku wê bahsa wan bi pevçûnan re wê bê kirin ew bi awayekê di roja me de wê bi zêhnî û hwd wê ji xwe wê bê kirin jî. Di wê rewşê de wê mirov dikarê bêjê ku ew gotin dema ku ew hatina ser ziman wê ne ku wê weke gotinna pêşdîtîtinî bin ku ew wê pevçûnê ku ew dibê û ew wê kifşbikin bê. Wê weke rewşeka ku ew dibê û ankû dihê pêşxistin wê bînina li ser ziman bê. Di xwezaya civakî de wê şer û pevçûn wê nebê. Ya ku wê pêşdixê wê desthilatdarî û hizrên wê bi armanca serwerîyê bin. Di serî de wê weke aliyekê giirng wê mirov dikarê wê binxatbikê û wê werênê li ser ziman bê.

Di roja me de tekoşînên di asta hegomonikî de pêşvedîçin wê di wê rengê û awayê de wê mirov karibê wan werênê li ser ziman. Em î ro di

cihaneka ku ew bi gotina hemdemîyê dihê bi navkirin û bi çekên teknolojikî û biolojikî ku ew hatiya tişîkirin de dijîn. Ev cihan wê, di wê rewşê dw wê, weke cihaneka ku wê bi wê bi pêşbazîya bi çekbûnê ku ew di wê de heya wê di temenê wê de wê ev pêvajoyên serwerîya hegomonikî wê hebê. Di nava xwezayê de wê ti zindiyan wê biqasî mirovan wê hevdû ne kuştibin.

Di rewşa şerê cihanê ê yekem û duyem de ku ew bû wê, piştê jî wê di roja me de wê ew pêvajo wê ji gelek dordoran ve wê bigotinên weke yêmn şerê cihanê ê sêyem re ku ew didomê wê bê hanîn li ser ziman. Bêgûman bi wê rengê hanîna li ser ziman wê ne belesebeb bê. Wê ev rewşên bi serwerîya hegomonikî û têtîgînên wê yên bîrdozîkî wê ji aliyên xwe ve wê di temenê wan rewşan de bê. Ya ku wê du şerên cihanê wê bi me bide jîyankirin jî wê dîsa wê heman zihniyet bê.

Serwerîya hegomonikî wê bi serweriyên welatî ên bi têtîgînên nîjadperestî û hwd re wê xwe bidina domandin. Di wê rewşê de wê weke aliyekê din mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê ev rewş wê, di roja me de wê zêdetirî wê pêşkevin. Di serdemên hemdem de wê têtîgînên weke yên nîjadperestîyê bi nîjadî, çandî, ramiyarî û dîrokî û hwd ku wê derkevina li pêş û wê serdest bibin wê di aslê xwe de wê weke aliyekê van pêvajoyên ku me bahsa kir bê. Di wê çerçoveyê de mirov divê ku di dewama wê de wê nîjadperestîya demên hemdem ku wê pêşkeve li ser wê bisekinê û wê fahmbikê. Wê ev wê, weke aliyekê din ê giring ku mirov wê, bi çerçoveyên bîrdozîkî ên demên hemdem re wê fahmbikê.

Demên hemdem û weke bîrdozîyêkê nîjadperestî

Di demên hemdem wê de wê, dema ku mirov bahsa wê û pêşketina wê bikê wê, di serî de wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring wê, pêşketina civakan wê, bi çand, wêja, felsefe, dîrok û hwd re wê mohra xwe li dîrokê bide. Demên hemdem wê ji aliyê ve jî wê, weke demên civakî û ankû demên pêşketina civakan wê mirov karibê wê, werênê li ser ziman bê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov werênê li ser ziman ku wê demên hemdem wê, bi pêşketina çandan a pirrdîmenî wê weke aliyekê pêşketinê xwe bide dîyarkirin.

Lê ji aliyekê din ve jî wê, dema ku mirov elementên pêşketinê ên bi wê rengê wan fahmbikê û hilde li dest wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê, rewşa civakê û têtîkilyên wan ên ku wê hin bi hin wê zêdetirî wê nbi hevdû re wê pêşkeve wê xwe bide dîyarkirin. Zêdetirî wê, ketina nava hevdû de û bi hevdû re hevnasîn wê, di aslê xwe de wê, xwe bide

dîyarkiirn. Di dewama wê de wê çendê ku wê ev wê bibê wê li hemberî hevdû wê nîşandina bertekan a kes û girseyên civakê wê zêdetirî wê, xwe bide dîyarkiirn. Herêmîtî, felsefe û rengên pêşketinên çandî û hwd wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyana din ên kifşbê ku mirov wê hilde li dest.

Têgîna nîjadperestê weke ku me li jor li deverê hanî li ser ziman wê weke têgîneka ku wê, zêdetirî wê, xwe di wê demê de wê, weke têgînekê ku wê di temenê pêşketina rejiman de wê xwebide dîyarkirin jî bê. Rejim wê û ankû rêveber wê ew wê di temenê pêşketina xwe de wê weke dîyardeyekê wê bidina dîyarkirin.

Nîjadperestî wê weke temenekê bertekî ê li dijî hevdû jî wê ji aliyê nîjadî, çandî û cûreyên pêşketinê û hwd re wê xwe bide dîyarkirin. Minaq wê, di wê rewşê de wê hevdû herêkiirn û ankû redkirin wê, weke têgîn û renekê wê yê ku mirov wê di serî de wê, hilde li dest bê. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, ezîtî jî wê, di wê rewşê de wê karibê di demên hemdem de bi pêşketina xwe re xwe di reng û awayekê wê rengê de bide dîyarkirin. Xwe mazin û li ser yê din re dîtî wê di wê çerçoveyê de wê weke nexweşîyek di wê çerçoveyê de a nîjadî bê. Di wê rewşê de wê hêsta serdestiyê ku mirov dikarê wê werênê li ser ziman wê bi wê re wê, weke aliyekê wê xwe bide dîyarkirin.

Hiş, watelêkirin û bîrdozî

Di rewşa fahmkirina tiştê de wê, hertimî wê weke aliyekê têgînî ê bi hişî wê were ser ziman. Hiş wê, çerçoveya fahmkirina me bê. Wê temenê wê yê bûjenî û civakî ku ew heya wê li ser wê re wê mirov dikarê wê fahmbikê. Fahmkirinê têgînî wê di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov wê li wê bihizirê wê, li vir wê, di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring wê wate wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Watelêkirin û fahmkirin wê dema ku mirov gotinekê fahmdikê wê bi rewşa ku ew ji wê hatî bi watelêkirin re wê bi wê re wê, di dîmenekê de wê were dîtî. Mirov di nava jîyanê de wê tiştê wê weke aliyekê giring wê, di wê rewşê de wê hewlbide wê fahmbikê.

Di jîyanê de wê, hertişt û rewşên ku ew hena wê, di şewayekê de wê xwediyê rewşên xwe yên heyînî bin. Wê bi wê re wê tişt wê, xwe bide dîyarkirin. Rewşên weke watelêkirinê, minaq mirov dikarê bi wê re rewşên weke bertekê wê bide nîşandin. Mirov wê dema ku mirov wê, bînerîneka bi hêrsî û ankû şêrîn wê bînerê wê, ew di wê demê de wê weke rewşeka ku wê mirov bi wê re tevgerîya wê re wê fahmbikê bê.

Têgîna watelêkirinê wê, di wê rewş de wê, di rewşê de wê, weke aliyekê bi rengê fahmkirinê re bê. Dema ku mirov wê, bi têtîni wê hilde li dest wê weke aliyekê hiş wê xwe bide dîyarkirin. Hiş wê, dema ku mirov wê, wê fahmbikê wê mirov dikarê ji du aliyan ve wê fahmbikê. Ji aliyê pêşî ve wê bi ji bûjenê weke bîriqîna bi fahmkirinê re bê. Ji aliyê din ve wê, weke rewşa bi darazî girtina weke wê hişê bê.

Mirov dema ku wê di nava jîyanê de wê li xwe û hewirdora xwe wê binerê wê ji aliyekê ve wê bi daraza xwe re wê binerê. Daraz wê di rewşa fahmkirinê de wê weke aliyekê hişmendî ê bi fahmkirina mirov re bê. Rengê dîtîni wê, di wê rewşê de wê, nerîna mirov wê bi wê re wê werê li ser ziman. Di wê rewşê de wê dema ku mirov li ser rengên fahmkirinê ên demênberê ku mirov li wan bihizirê wê, li ser wan re wê, bibîrkirina wan re wê mirov wê bikê ku wan weke kirdeyek bûjenî hilde li dest û li ser wan bihizirê. Rewşên weke kevneşopî, orf û adetên jîyanî mirov dikarê wê bi wê rengê wê werênê li ser ziman. Têgînen rewîstî wê bi wê rengê wê, xwediyê rewşek kifşkar bin.

Ev rewş wê ji aliyekê ve wê rengê daraza me wê bidina dîyarkirin. Di serdemên berê de wê, minaq mirov wê di şewayekê de wê bijî û wê di roja me de wê di şewayekê de wê bijî. Hingî wê dema ku em wê ya demên berê wê bibîrbikin emê bêjin ku "mirovên demên berê bi wê rengê dijîn." Yan jî emê, bêjin ew bi wê rengê ji aliyê hevdû ve dihatina dîtîni." Ev wê weke renekê fahmkirinê jî bê. Di wê demê de wê minaq wê bi rengên têtîni ên weke rewîstê û hwd ku ew afirîna wê weke aliyekê wê xwe bide dîyarkirin. Minaq di demên berê de wê dema ku wê jin ji hemû maf wê, hertimî wê di çerçoveyekê de wê bi rewîstî wê bê hiştin û wê newê hiştin ku ew ji malê derkeve û azad neji wê, weke aliyekê têtîni ê bi wê hizirkirinê wê ku ew wê 'rast' wê were dîtîni wê bê fahmkirin. Ber ku wê mirov wê dema ku wê bi rewîstî wê hilde li dest wê, di nava sînore wê de wê, di wê çerçoveyê de wê bi rastîya wê re wê fahmbikê.

Di wê demê de bi wê rengê di çerçoveyekê de hizirkirina li jinê weke weke rengê hizirkirîni wê demê bê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov ji roja me ve li wê rengê hizirkirinê bihizirê û li wê binerê wê bi wê, di wê rewşê de wê, weke aliyekê ku ew rast li mirov nayê wê were dîtîni. Di wê rewşê de wê di nava rengê hizirkirina wê demê ya vê demê de wê, ew fahmkirina ji hevdû cûda û pêşketina wê demê û ya vê demê wê ew di nave wê demê de wê hebê.

Di serî de wê weke aliyekê giring wê li vir mirov dikarê wê, weke aliyên darazî ên bi nerîna mirov re wê werênê li ser ziman. Ev rengên nerînê wê, ji aliyekê ve wê dema ku ew ji mirov re bûna weke renegekê nerînê wê hingê wê, weke têngîna bîrdozîkî ku mirov dikarê wan werênê li ser ziman bin. Di wê rewşê de wê di nava ya baş û nebaş de, ya demên berê û ya roja me de wê, her wusa wê, mirov divê ku wê di renegekê û awayekê de wê hilde li dest.

Gotina bîrdoziyê jî wê di rewşa nerînê de wê di aslê xwe de mirov dikarê bi hişmendî wê ji du aliyan ve wê hilde li dest. Aliyê bîrdozîkî ê baş û yê ne baş. Di wê rewşê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Lê nerîna bîrdozîkî wê gotin wê di wê de wê, hertimî wê têngîna 'obje' wê xwediyê rewşna têngîni bin. Wê hertimî wê di demekê de ku ew gotin ku ew heman gotin jî bê ku wê bi wateyekê û renegekê wê were fahmkirin wê di demek din de wê bi awa û renegekê din re wê karibê were têngihiştin, fahmkirin û bi nerînkiirn. Di wê rewşê de wê, têngîna bêbîrdoziyê wê demê weke nerîneka hertimî di ber nerîna rexneyî de derbaskirina wê wê weke pêwîstîyeka wê ya bi fahmkirina wê ya demê li demê jî bê. Wekî din wê weke aliyekê 'dogma' wê xwe bide jîyankirin û wê weke taqnekê wê ji mirov û mejiyê mirov re wê karibê xwe bide dîyarkiirn.

Bîrdozî wê di pêşketina mirov a ji demên berê û heta roja me de wê weyne mazin wê bileyizê. Bîrdoziya dîrokî û metafîzîkî dîr wê hizirkirinê wê tekanê temenê fahmkiirneka baş a ku mirov wê di serî de wê hilde li dest bê. Di wê rewşê de wê weke aliyekê giring mirov dikarê wê fahmbikê wê bîrdozî wê, di wê rewşê de wê, têngîna wê ya bi hizirkirinê re wê weke aliyekê giirng wê di rewşa nerrînê de wê mirov dikarê bi wê bi hizirê ku mirov wê çawa tefkîr û hizirkir wê bi wê rengê wê bi têngîni wê ji temen ve wê nerîn, tevger, kirin û rengê jîyanê wê bi têngîni di mejiyê mirov de wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê dema ku wê, têngîna welatîyekê ku wê 'her kesek û tişt di xizmeta wê de bê' wê, bi wê rengê ew wê, were weke têngîneka toterîter û tîranî wê rejîma wê bide pêşxistin. Dema ku mirov wê, di wê rewşê de wê, çawa wê hizirbikê wê bi wê rengê re wê xwe bide dîyarkirin. Hizirkirin wê, awayekê wê û rengê hişkirina wê, weke aliyna ku mirov wê, li ser temenê wê re wê li vir fahmbikê bê.

Di çerçoveya hişmendiyê de wê bîrdozî, ziman û hizirkirin wê têkilî û yekîtiya ku ew li ser watelêkiirnê û hwd re ku ew bi hevdû re didin çekiirn û diênin wê, pêşketinên di jîyanê de bin. Ziman ji rewşa

têkilîdanînê ji wê zêdetirî wê weke hêzek têkilîdanînê a di jîyanê de jî wê xwediye wateyê bê. Wê di çerçoveya pêşketin û bikarhanîn û çerçoveya fahmkirin û watelêkirinên xwe de wê ziman wê, temenê pêşxistinên hizrî û hişmendî bê. Bi demê re wê mirov wê ziman wê, baştirin wê fahmbikê, pêşbixê û wê bi wê re wê, watelêkirinên nû wê bi wê re wê bilêkirinê re wê pêşbixê. Rengên nû ên hişmendî û hwd wê li ser wê re wê pêşbixê. Di wê rewşê de wê, wate wê weke rewşna dîtbar ên têgînî wê di fahmkirinê de wê bi awayekê tevgerî wê temenê pêşxistinên nû ên zêhnî jî bin. Mirov weke zindiyekê wê hertimî wê, di rewşa xwe re wê, di nava jîyankirinên nû û nû de bê. Wê li ser wê re wê her jîyankirin, dîtîn û pêşxistinên nû wê temenê salixkirinên nû ên wateyî ên jîyanî bin. Di wê rengê û awayê de wê, fahmkirinên nû wê pêşkevin.

Wêja, huner û bîrdozî

Di rewşa nivîsandinê û dîrokê de me li jor di wê de me hanî li ser ziman ku wê têkiliya rengê nivîsandinê û têgîna bîrdoziyê wê ji gelek aliyên wê yên ku ew dihên li ser ziman re wê bi hevdu re wê hebê. Di aslê xwe de wê, dema ku mirov ji gelek aliyên ve wê rengê nivîsandinê li wê bînerê mirov wê vê weke dîyardeyek giring wê kifşbikê. Nivîsandin ku wê were aqilê mirov wê bi wê re wê çand, wêje, hûner û gelek aliyên din ên ku em dikarin bi zanistî û ne bi zanistî wan hildina li dest wê bi hevdu re wê mirov karibê wan hilde li dest û werênê li ser ziman bê.

Ku mirov ji vê aliyê ve di serî de bahsa hûnerê bikê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring ê ku mirov dikarê wê di sserî de wê, hilde lli dest û wê werênê li ser ziman. Ber çî wê hûnera kurd wê, ji nasnema wê hewlbêdayin ku ew were dûrkin û wê navê kurd ji hewlbêdayin ku ew ji wê were paqîkkirin? Di aslê xwe ev helwestên ku wê li tirkiya, îran, sûrî û îraqê û hwd wê werina kirin wê di wê çerçoveyê de wê karibin têgîneka bîrdozî ên dewletî jî wê bi xwe re wê bi wê kiryarê û hebûna wan rejimên serdest re wê bide dîyarkirin.

Hûner wê weke aliyekê afrîner ê ku mirov wê di serî de wê dikarê wê werênê li ser ziman bê. Di nava civakê de wê nivîsên wêjeyî û çêkirinên bi hûnerî û ên weke bi naqşkirina wêneyan û hwd wê di wê warê de wê çerçoveyek têgînî wê di mejiyê mirov de wê bi mirov wê bide çêkin. Ev wê, weke aliyekê din ê giring ê ku mirov wê dikarê wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman bê.

Hûner û wêja wê armanca wê pêşxistin, perwerdekirin û çêkirna derkên têgînî ên ji jîyane mirov di mejiyê mirov de bin. Wê dema ku

mirov wê romanakê wê bixwênê wê di wê de wê rengê nivîsandinê, bûyarên ku ew hatina hildan li dest û ku ew bi çî rengê û awayê hatina hildan li dest û wê bi wê re wê mirov kifşbikê. Minaq em di roja me de di nivîsandina romanê û ankû pirtûkan re wê rest û qîstasa weke bi hemdemî hatîya nivîsandin û ankû di demên kevn ên berî wê de hatîya nivîsandin wê, mirov wê kifşbikê. Di wê rewşê de wê dema ku wê, yekîtiya sovyet wê were avakirin wê piştre wê wêjeya wê pêşkevê. Wê di wê de wê rengê jîyankirina wê ku ew çawa bê û çawa dihên jîyîn û wê di nava şert û mercên wê de wê bi demên wê re wê werina hanîn li ser ziman. Di wê warê de minaq nivîskarên weke Gorkî wê, dema ku mirov romanên wî dixwênê wê mirov bi wî re wê kifşbikê. Di pirtûka Mihail Solohow a binavê "li kevîya donê palayî" wê weke romanaka ku wê di derbarê demên wê de ku ew hati nivîsandin wê di wê rengê û awayê de wê werênê li ser ziman. Romana Tolstoy a bi navê "şer û aşîfî" wê di wê rengê de wê mirov dikarê wê weke romanaka dîrokî wê hilde li dest wê, di wê de wê bahsa şerê nava napolyon û rûsa çar a demê wê bikê. Wê di nava rewşa demê û têkiliyên demê de wê weke vegotinek baş bê.

Li vir wê dema ku mirov hundûrê romanakê dixwênê wê, di wê de wê, bi rengê jîyane ku ew di wê de dihê li ser ziman re wê, bahsa rengê keseyet û rewşên jîyankirina mirov jî wê bi wê rew wê bikin. Di wê rewşê de wê nivîsandina ku ew hat kirin wê bi xwandina wê re wê têgihekê wê bi çerçoveyî wê di mejiyê mirov de wê bide çêkirin. Çand û wêja wê di wê rewşê de wê di aslê xwe de wê weke têngîna giring ê ku mirov dikarê wan di wê rengê de weke çerçoveyna civakî ku wê pêşketina wê ya zêhnî ku ew heya wê hem raxê li berçav bi pêvajoyên wê yên dîrokî re û hem jî wê temenê pêşketinên nû ên bi wê rengê wê bi wê re wê di nava wê de wê bide afirandin. Di wê rengê de wê, weke aliyekê civakî ê hizrî ku mirov wê, di serî de wê pirr baş wê karibê di wê çerçoveya mijarê de wê hilde li dest û wê fahmbikê bê.

Hizirina li wêja û hûnerê wê, di wê rengê de wê weke aliyekê têngîna wê xwe bide dîyarkirin. Afrînerîya û hilberîna wê weke têngihiştina civakî jî wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Minaq romanak û ankû pirtûk ku ew di derbarê çî mijarê de bê wê, di nava civakê de wê ji aliyê girseyên mazin ve wê were xwandin. Ku ew xwandin wê heman rengê pêşketinê wê, di mejiyê wan de wê bide afirandin. Wê, di wê rengê de wê weke aliyekê giring wê di serê de mirov dikarê wê, werênê li ser ziman wê wêja û hûner wê, aliyekê civakî ê afrîner bê.

Di wan aliyan de wê dema ku mirov rewşên weke qadaxayên li ser ziman, hêrîşên loi pêşxistina çand,, hûner û wêjyê û astengiyên ku wê li pêşîya belavkirin û xwandina wê ji rejimên weke ya tirk ku wê li pêşîya van rewşên kurd wê were danîn wê di aslê xwe de wê di rastiye de wê weke hêrîşna bîrdozîkî jî mirov dikarê wê di wê rengê de li ser navê wê rejimê mirov wê werênê li ser ziman bê.

Huner û wêja wê ji aliyekê ve wê weke têtîna afrîner bin. Wê temenekê bi dîmenî û hwd wê bi hişmendî wê biafirênin. Di derbarê jîyanê, dîrok û hwd de wê, pêşketinên zêhnî, hişmendî û fahmkirinî wê bi xwe re wê bide pêşxistin. Di wê rewşê de wê, temenê pêşketinên civakê wê ji gelek aliyan ve wê bi wê re wê, mirov dikarê bêtê li ser ziman ku wê bi xwe re wê biafirênê. Ji van aliyan ve wê, mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê, di roja me de wê, bîrdozî wê dema ku mirov wê bi aliyê wê yê nebaş û li dijî mirovatiyê re wê reddikin wê ev aliyên wê yên ku wê bi rejimên demê û hwd re wê xwe bide dîyarkirin bê. Wekî din wê weke têtîneka ku wê mirov çawa wê biadilênê wê, bi wê rengê wê karibê temenê wê biafirênê. Ku mirov bi têtîna demokrasiyê re wê li wê bihizirê wê, di wê rewşê de wê, di nava hevdû de û ankû li rex hevdû ku wê gelek têtîh û hizirkirin û têtîhiştin bi rengên wan ên jîyanî ên girseyên civakî û hwd re ku wê bêt ku ew rastî ti pîrsgirêkê û astengiyê werina ku ew karibin bi wê xwe bijîn. Wê fahmkirin wê temenê kiirna baş û pêşxistina kirinên din ên ku mirov bikê jî bê.

Di dema ku mirov li ser têtîna bîrdozî û hûnerê bi hevdû re li wê bihizirê wê mirov dikarê wê bihizirê li wê ku wê demê wê bi têtîna bîrdozîkî wê çî wê were fahmkirin wê weke aliyekê din ê giring wê li holê li ber me wê bimênê. Bîrdozî wê weke çerçoveyeka ku wê weke nerîna mirov a li dunyê û rengên din ên fahmkirinê bê. Di wê rewşê de wê mirov wê karibê wê fahmbikê.

Di wê rewşê de wê mirov dibînê ku wê di dema çêkirina hûnerê û pêşxistina wêjyê de wê, weke kirdeyna vêşarî di mejî de wê, armanc û rêyên bi wê bi wê ve wê bê çûyin û nivîsandin wê werê kirin wê werê kifşkirin. Di wê rewşê de wê rejimek wê dema ku wê hûnerê wê bide kirin wê di serî de wê, di motîf û pêjnên wê de wê li xwe hanîna li ser ziman wê, li wê bigerihê. Di wê rewşê de wê, ev wê weke aliyna ku wê di hûnerê û hwd de wê li wê were lêgerîn bê. Hûner wê, di aslê xwe de wê mirov dikarê wê bêtê ku wê di rewşa wê de wê, weke aliyekê giring wê xwe di wê rengê de wê, weke çerçoveyeka ku ew bi wê rengê wê dihê dayîn kifşkirin wê bi wê re wê rengê pêşketina ku ew dihê tefîkkirin wê

bê xwestin ku ew were derxistin li holê. Wê bi wê re wê, hingî wê, bi wê re wê, rastiya wê bi têgînek bîrdozîyî re wê, were dîtî li holê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov li afrînerîyên demên berê ên bi hûnerî, wêjeyî û rengên din ên nivîskî ku ew bi kîjan reng û awayê bin wê li wê were nerîn û wê ji wê were fahmkirin ku ew çî û çawa hizirîna û xwediyê çî rengê tefkîrkirinê na wê, bi wê re wê were dîtî û têgihiştî. Di dewama wê de wê ev wê weke aliyekê fahmkirina mirov a bi hûnere jî wê were dîtî.

Hûner wê weke têgîneka bi dîtbarî jî ku mirov wê dikarê wê bîne li ser ziman. Piştî pêşketina şoreşa pêşasaziyê û pê de wê wênakirin wê bi awayekê pîrr zêde bi teknîkên cûr bi cûr wê pêşkeve. Dê wi demê de wê kişandina filman û hwd jî wê ji aliyekê ve wê xwe bide dîyarkirin. Kîşandina filman wê, weke dîmenekê qaydkirinê ê gerînavên serdemên navîn û berî wê ku wê li cih bi cih wê şanoyan wê şanî xalkê bidin bê. Ev wê piştî wê, dema ku wê bîne qaydkirin û pê de wê, zêdetirî wê pêşkeve. Piştî pêşketina wêneyê û kirina filman û pê de wê li dûv hevdu wê di wê warê de we şoreşên teknîkî wê bîne kirin. Mînaq wê piştî radio ku wê li ser bîhîstinê û ankû dengkirinê wê bê wê bê pêşxistin. Wê piştî wê tv' wê pêşkevin. Ev wê piştî wê heta pêşketinên înternetê û kompîturê û hwd re wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de ev pêşketin wê bi xwe re wê di awayekê temenekê berfireh wê di jîyanê de wê bide mirov. Mirov li ser wê re dihizirê û kifşdikê. Dihênê li ser ziman. Dide dîyarkirin.

Ev rewşên teknîkî ku wê pêşkevin bi teknolojîkî wê piştî wê bandûra wan li pêşketina hûner û wêjeyê jî wê pîrr zêde wê bibê. Di wê warê de wê şoreşan wê di wan waran de jî wê bidina kirin. Ev jî wê weke aliyekê din ê ku mirov diikarê wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê di serî de wê werênê li ser ziman bê.

Hûner wê, pêşketina wê, ne tenê wê bi dîmen û dîtbariyekê re wê nîvî sînor wê bîmênê. Wê bandûra wê bi dîtî wê pîrr zêde wê li nerîna mirov wê bikê. Wê bi wê re wê, ew wê were pêşxistin.

Lê wêja û hûner wê di pêşxistinê de wê, têgîh û rengên hizirkirinê wê di wê de wê weyn bileyizin. Mînaq wê dema ku wê wêja û hûner wê pêşkeve wê piştî wê, bi rengê weke 'wêjeya kurd', 'hûnera kurd', 'wêjeya asya', 'hûnera 'asya' wêjaye ewropa'. 'hûnera ewropa', 'wêjeya ingiliz', 'hûnera ingiliz', wêjaye alman, hûnera alman' û hwd wê bi wê re wê, wê cih bi cih wê werê pêşxistin. Wê bi demê re wê, bi wê rengê wê ev wê weke rewşên ku wê li ser herêm û têgînanetewî re ku wê werina

pêşxistin bin. Wê, di wê çerçoveyê de wê navê netewekê ku wê werê hildan li dest wê bi pêşxistinên wê re wê were hildan.

Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê her netew wê, xwediyê ziman û çanda xwe ya teybet bê. Wê di wê çerçoveyê de wê pêşketina xwe wê bijî. Wê, di wê rengê û awayê de wê, pêşketina wêjayê û hûnerê jî wê, li ser wê re wê di nava wê de wê bi zimanê wê re wê were pêşxistin. Di wê rewşê de wê, netewên roja me wê li ser wê temenê wê bi têgînên weke nîjadperestîtiyê û hwd re wê bîn sorkirin û wê bi wê ew bi hevdû re wê werina bi hevdû re girtin.

Di rewşa fahmkirina netewê û hûner û wêjayê de wê di aslê xwe de wê di wê warê de wê mirov dikarê wê bi awayekê teybet wê hilde li dest. Wê, di wê rewşê de wê rengê jîyane wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Li ser zimanê wê û dîtbariya wê re wê, wêja û hûnera wê pêşkeve. Wê di wê demê de wê bo netewekê wê ziman wê temenê têkilîdanîn û xwe bi wê hanîna li ser ziman bê. Di wê rewşê de wê bi wê re wê bi wê zimanê wê xwe pêşbixê. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê di wê rewşê de qadaxayên li ser zimanê kurdî ku wê li herêmê wê were danîn ji vê aliyê ve ku mirov wê fahm bikê wê çawa wê pêşketina wê ya netewî wê bi tememî wê di wê warê de wê ji holê rabikin û ankû wê nehêlin xwe di demê de bide afirandin û pêşxistin wê hinekî wê di wê çerçoveyê de wê ew bi wê armancê wê were kirin. Ev rewşên bîrdozîkî wê, di çerçoveya pêvajoyên hêrişên li hebûna civakê li ser têgînên netewî û hwd re ku wê li wê werina kirin jî bin.

Di aslê xwe de wê jî weke aliyekê din mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa civakê wê weke aliyekê giring bê ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman bê. Di wê rewşê de wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Mijara hebûna netewî wê, di roja me de wê weke dîyardeyek demên hemdem ku wê li ser wê re wê di wê rengê û awayê de wê bi ziman, çand, wêja, hûner û nîrxên xwe yê din ên di wê rengê û awayê de ku wê hebin wê, bi wan re wê pêşkevin. Ev jî wê, di wê çerçoveyê de wê hebûna wan ya di demên hemdem de wê temenê pêşketina wan wê bi wan elementên wê yê jîyanî re wê bîn pêşxistin bin.

Di wê rewşê de wê jî wê jî mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê têgîna netewîtiyê wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê di wê rewşê de wê, bi zêdeyî wê weke aliyekê demkî wê derkeve li pêş. Di wê rewşê de wê, li ser wê esasê wê

rêveber û ankû desthilatdar wê li hemberî civakên din ê pêşketinên wan li ser esasên komên xwe yên civakî ên serdest û hwd re wê şerê xwe serdestkirinê bi bihayê ji dîrokê birina wan re wê li hemberî wan bidin. Di wê rengê de wê, di wê demê de wê hemû pêşketinên ku wê bi aqil wê bibin wê di wê rengê û awayê de wê bèn xistin xizmeta şer û pêvajoyên şer ên di wê rengê û awayê de.

Hêsta serdestîyê wê bi wê re wê çawa wê bi wê civake serdest wê bidina jînkirin wê li ser wê re wê dîrokên xwe yên serdestîyê wê bidina nivîsandin. Wê di dewama wê de wê, wêjeya ku ew dihê hanîn li ser ziman wê, bi xiyalî û hwd wê çawa wê wan di wê de wê weke dîyardeyna bingihîni ên kifşkar wê bide dîyarkirin wê li ser wê bisekin in. Wê bi wê re wê, bahsa rengê jîyanê ê ku wê were jîyankirin ê wan wê were kirin.

Ev rewş wê di çerçoveya wê mijarê de wê weke aliyna giring ên ku mirov dikarê di serî de wan hilde li dest û li ser wan bisekinê bê. Mijara hûner û bîrdozîyê wê di serî de wê weke mijareka kûr a di wê çerçoveyê de ku wê bi armançî wê were pêşxistin jî bê. Di wê rewşê de wê mijare hûnerê wê dema ku wê were li ser ziman wê, di wê rewşê de wê minaq wê bahsa hûnerê û di çerçoveya serwerîyên hegomonikî û yên netewî re wê were kirin. Minaq em dema ku î ro bahsa xiristiyanetê bikin wê bahsa hûnera wê û wêjeya wê jî wê li ser pêvajoyên wê yên jîyankirinê jî wê bê kirin. Wê ew jî wê were pêşxistin. Di wê rewşê û awayê de wê, di asta jêrîn de wê di çerçoveya nava sînorên welatan de wê ew bi wan re jî wê bi temen û têgîna netewî û hwd re wê ew wê were pêşxistin.

Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê ev rewş wê, di serî de wê weke aliyna bîrdozîkî ên ku mirov di çerçoveya mijarê de wan hilde li dest û wan werênê li ser ziman bê. Di wê rengê û awayê de wê, mijare hûnerê û wêjeyê wê weke aliyekê wê yê jîyanî ku ew salix dikê bê. Li ser wê salixkirinê re wê dîmenekê wê rengê jîyanê wê bi nivîskî û ankû bi dîmenî weke bi wêneyî ku wê were cemidandin û hwd wê bi wê re wê bê dayîn nîşandin.

Huner û wêjeya civakekê wê ji jîyane wê weke piçna ku wê bi demkî wê werina li ser ziman bin. Di wê rewşê de wê pêvajoyên wê yên dîrokî û civakî bi pêşketinên wê re wê raxê li berçav. Di wê rewşê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman.

Mijare perwerdeyê û hwd jî wê, di wê çerçoveyê de ku wê temenê wê biafirênê û wê temenê pêşketina wê çêbikê wê bi elementên civakî re wê bê hanîn li berçav. Minaq wê pirtûkên dîrokê ku wê bi navê 'dîroka

netewê' wê werina li ser ziman wê di wê çerçoveyê de wê bi nivîskî wê rengên pêşketina wê bi demê re wê bîrê li ser ziman û wê raxê li berçav. Di wê rengê û awayê de wê, ev karê nivîskî ku wê di wê çerçoveyê de wê bê kirin wê ji sê aliyên ve wê temenê pêşketina wê civakê wê bi xwe re wê bi demezrendinê wê bi afirênê. Aliyê pêşî bi perwerdekirina wê bê. Aliyê din wê li ser ziman û gelemperbûyîna wê ya di nava civakê de bê. Aliyê din ê sêyem jî wê, bi wê re wê, di wê çerçoveyê de wê çawa wê tîgînên hevbeş wê werênê li holê û bi wan bide fahmkirin wê di wê çerçoveyê de bê. Di wê rengê û awayê de wê, rewşa civakê wê bikê bi xwe re wê, werênê li holê.

Di roja me de wê dema ku wê bahsa 'kêmbûna bîrdozîyan' û ankû 'kêmbûna bandûra bîrdozîyan' wê were kirin jî wê di aslê xwe de wê, weke gotinna vala ê bêbingeh bin. Hemû pêvajoyên şer û tekoşînên hegomonikê û desthilatdarî ku wê li cihê komên civakan wê bîr dayîn destpêkirin û pêvajoyên bişavtina komên civakê ên di nava sînorên welatan û hewldana hemû çand û zimanên ne fermî di nava çand û zimanên fermî de bihalênin û ankû bikina weke paş-baxçeyên wan ên dagirkirin û belavbûnê wê bi serê xwe wê karibin weke rewşna ku wê ne rastiya vê gotinê bidina diyarkirin bin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê weke aliyekê giring ê wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê di demên hemdem de wê zêdetirî wê bi tîgînên bîrdozîkî wê xwe pêşxistin û serdestkirin wê pêşkevin. Lê rengê pêşketinên demên hemdem wê ji ya demên berê xwe wê cûdatir bê. Wê di wê de wê nirxên weke 'demokrasiyê', 'mafûazadiyê', 'azadiya derbirinê'. 'Serbestî' û hwd wê, weke nirxna ku wê di wê çerçoveyê de wê li gorî wan wê were hizirkirin bê. Ji aliyekê din ve jî wê gotina 'mafê mirovan' û hwd wê, weke aliyekê din ê ku wê bi pêşketina mirov re wê zêdetirî wê derkeve li pêş bê.

Dewlet û bîrdozî

Di aslê xwe di bin nav û gotina wêjeyê, hûner û bîrdoziyê de wê hê gelek tiştên ku wê werina gotin wê hebin. Mirov dikarê di dewama wê de wê jî wê weke aliyekê din wê werênê li ser ziman ku wê rewşên weke yên pêşketina wêjeyê û hûnerê û hewldanên bi rengê di bin kontrolê de pêşxistina wan û hwd wê, weke aliyna din ên ku mirov dikarê hê wan bîrê li ser ziman bin. Weke aliyekê din jî wê, wêja wê navaroka wê li ser karakter û keseyetîên ku ew dihên afirandin û her rewşa rengê rewşên ku ew dihên pêşxistin û hwd wê di wê rengê de wê aliyekê din ê ku mirov

dikarê wê li ser wê bisekinê Hûner û wêja wê, weke têtîna ku wê di wê çerçoveyê de wê di çerçoveyna têtîna ên bîrdozîkî de wê rêveber û ankû desthilatdar w bikarbênin. Di dewama wê de wê, li ser wê re wê, bi wê rengê wê di çerçoveya wê de wê bihizirin ku wê çawa wê bi wê re wê propaganda, gotin û têtîna xwe wê di mejiyê mirovan de wê naqşbikin wê bi wê armancê wê li wê binerin. Di wê rengê de wê, weke rengê nivîsandina dîrokê wê wêja û hûner jî wê, bi hemû pêşketinên wan ên çandî û hwd re wê di wê rengê de wê hewlbidin ku wê di wê rengê de wê bikarbênin.

Di wê rewşê de wê di dewama wê de mijare dewletê weke aliyekê giring ê bîrdozîkî wê derkeve ber me. Di aslê xwe de wê gotinên weke dewlet tenê weke sazîyek rastker ku wê were bi erkirin û her wusa wê tenê wê bi wê rengê wê ew hebê wê di wê rewşê de wê, rastiya dewletê a roja me wê nedina dîyarkirin.

Dewlet di aslê xwe de wê weke sazîyek dîrokî wê, wê pêşkeve. Wê bi dîrokê re wê pêşketina wê û pêvajoyên wê yên ku ew bi demê re wê bijî wê, dîrokek wê ya pirr zêde demdirêj wê bi wê re wê bêtî li holê. Di wê rengê de wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê ol û bawerî jî wê, di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê ku wê bi demê re wê di pêşketina wê de wê weyn bileyizin bin. Piştî demên ronansê wê hebûna dewletê wê weke sazîyek aborî wê bi sînor wê were hanîn li ser ziman. Lê pêvajoyên wê yên pêşketî ên bi hezaran salan wê di aslê xwe de wê ji aliyê çandî ve wê, temenekê têtîna jî wê bi wê re wê dênê li ber me. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê weke aliyekê din ê giring wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman.

Dewlet wê, di nava wê de wê dema ku mirov di çerçoveya demên hemdem de wê li wê bihizirê wê, bêgûman wê pirr zêde wê nîqaşên ku wê di çerçoveya hemdemiya wê de wê li ser wê wê werina kirin wê weke aliyekê giring ê ku mirov dikarê li vir bikirpênê û wê werênê li ser ziman bê. Ji vê aliye ve em divê ku wê hinekî di çerçoveya mijare me de wê hildina li dest û wê wrênina li ser ziman.

Ku mirov ji kîjan aliyê ve hilde li dest wê dewlet wê, weke sazîyek giştî a mazin û ku wê xwediyê têtîliyên bi demê re ku wê pirralî pêşdikevin û di jîyane mirovan de serdest dibin wê xwe bide dîyarkirin. Dewlet wê, weke saazîyeka ku wê ne zindî bê ku ew kar bikê û dabara xwe bikê. Wê weke saazîyeka bar a hertimî wê bi dahatên wê ji ked û qizınca civakê ku wê bi rêyên weke bacan û hwd re ku wê xwe bide

jinkirin bê. Di wê rewşê de wê, dewlet wê di serdemên navîn de wê weke barekê giran wê hebûna wê were hîskirin. Di wê demê de wê, dewlet wê pirr zêde wê, were sererastkirin ku ew tevî tevî jîyane civakê û kesan bibê. Wê di her warê de wê xwediyê kifşkirinê bê. Piştî demên ronansê wê dewlet wê ji van aliyan ve wê were hildan li dest. Wê çiqasî mafê wê hebê wê hebê ku ew tevî jîyane mirov bibê û xwediyê mafê gotinê bê wê ew hertimî wê were nîqaşkiirn. Di aslê xwe de wê nîqaşên bi sînorkirina dewletê û erk û bandûra wê li ser jîyanê wê bi nîqaşên aborî re wê destpêbikê. Piştî sedsalê 19' min piştê wê bi awayekê vekirî wê pergale aborî a 'markentilist' wê pêşkeve û wê bi wê re wê dewlet wê weke hêzek û saziyek dîzaynker wê zêde-xwedî-erk bê. Di wê rewşê de wê zêdetirî wê ew wê êdî wê xwe bide dîyarkirn. Di wê de wê, hin bi hin wê, heta dema şerê cihanê ê yekem wê ev rewş wê nêvî bi nêvî wê bidomê. Lê piştê wê hin bi hin wê bi pêşketina aqil û keseyetîyan û êdî herê nekirina tevlibûn û kifşkirina rêya jîyane mirovan û koman û bi giştî di nava jîyanê de wê, dewlet wê bikeve bernîqaşan de. Lê wê dewlet çawa wê hebê? Wê ew hertimî wê mijarea gotinê bê.

Hebûna dewletê wê, weke hebûnaka bi hêzî û erkî bê. Mirovê ku ew bi egoya xwe bi rêve dihê birin û pirr zêde bi azwerî ya bo hêzê wê, bêgûman dest ji bi hêzbûna dewletê wê neberdê. Wê di demên hemdem de wê gotinên kêmkirina bandûra dewletê di jîyanê de û zêdetirkirina serbestîti û bi serêxwebûyîn jî wê, weke aliyna ku wê werina nîqaşkiirin. Wê gotina 'dewleta hemdem' wê çî bê û çawa bê û pêwîsta çawa bê wê hertimî wê ji aliyê cûr bi cûr ve wê li wê were hizirkirin. Di wê rewşê de wê ew wê weke aliyekê din ê nîqaşê bê. Dewlet hertimî bi hebûna xwe, sazî û gotina xwe wê weke rewşeka zorê a li ser serê kes, kom û giştîya civakê bê. Wê, sazîyên wê yên weke artişê, aborîyê, ramiyarîyê û hwd wê, hertimî wê di wê rengê de wê, xwediyê gotin, tevger û rewşên ku mirov dikarê bi gotina zorê re wê werênê li ser ziman bê.

Weke aygitaka zorê dewlet wê ji gelek aliyan ve wê, di demên hemdem de jî wê bi bandûr û zora xwe ya zêdebûna wê û têkiliyên wê yên ku mirov weke aliyekê din ê zordayinê ku mirov ji vê aliyê ve hilde li dest wê, zêdetirî wê derkeve li pêş. Mijare fahmkirina rastiya dewletê wê, weke rastîyek bîrdozîkî a bi zorê ku ew xwe di her demê de dide jîyandin wê, di aslê xwe de wê di demên hemdem de jî wê weke aliyekê din wê bi rewş, cûre û awayna din wê xwe bide dîyarkiirn. Aygitên hemdem ên zorê ku wê dewlet wê bi xwe re wê weke 'aygitên hemdem' wê pêşbixê wê bi wan re wê, zora xwe û hebûna xwe wê bide meşandin. Rêyên weke

ramyarî, dîplomasî, aborî, saziyên olî, yêr rêveberinê û hwd wê bi gelek aliyên din re wê ev wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, mirov wê ji her aliyê ve wê, di demên hemdem de wê giranbûna wê rewşa dewletê a bi ketin û tevlihbûna wê ya li jîyane wan re wê kifşbikin.

Althusser wê, bi gotina "aygîtên dewletê ên zorê" re wê di rewşa dewletê û pêşketina wê ya demên hemdem de wê balê bikişênê li ser wê, Lê bi wê zêdeyî wê aliyê wê aborî ê bi metayî û fetisisme wê ku wê di awayekê de wê bi dewletê re wê weke fetisismeka dewletê jî wê xwe bide dîyarkirin wê ji gelek aliyên ve wê balê wê bikişênê li ser wê.

Hebûna dewletê wê divê ku mirov wê werênê li ser ziman ku wê weke aliyekê giring wê di wê rengê û awayê de wê xwe ji gelek aliyên ve wê bide dîyarkirin ku wê, çawa wê hertimî ew hebûna wêbi zorê re li wê were hizirkirin. Dewlet dema ku wê bê weke saziyek serdest wê bi rêyên xwe yêr weke aborî, ramiyarî, çandî, dîrokî û hwd re wê bi dest hizirkirina bi xwe re wê bikê. Di wê rengê de wê ew hizirkirina wê ji gelek aliyên ve wê temenê wê rewşa wê ya ku mirov wê hertimî li ser wê bisekinê jî wê bide dîyarkirin. Dewlet di wê rengê û awayê de wê dema ku wê hizirkir wê hingê wê, di kirasê xwûdê de wê, ku ew bi olî bo herkesekê di hizirê û dide dîyarkirin wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê ev rengên wê yêrn hizirkirinê wê weke temen û pêşketina hebûnîya wê ya bîrdozî a di her demê de jî bê.

Hebûna bandûra dewletê kêrn an jî zêde wê zêde farq nekê ku ew wê bi wê rengê wê weke saziyek bîrdozî wê ji gelek aliyên ve wê, karibê bide dîyarkirin bê. Di wê rewşê de wê hebûna wê hertimî wê weke saziyek bîrdozîkî wê di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê rewşa dewletê di wê rewşê de wê di demên hemdem de wê zêdetirî wê weke saziyek bîrdozîkî wê xwe bide dîyarkirin. Di demên hemdem de wê, hatina dewletê li hemberê kes, kom û giştîya civakê wê bi hizirkirina wê û hebûna civakê a pirr cihêrengî re bê.

Di roja me de wê dema ku wê bahsa dewletê wê were kirin wê gotina 'demokratizêkirina dewletê' wê zêdetirî wê weke aliyekê wê derkeve li pêş. Lê ev gotina demokratizêkirinê jî wê dema ku wê, were li ser ziman wê, di warê wê gotinê û watelekirinê de wê wateyên cûda wê werina li ser ziman. Yanî wê hevhezrek bi hevdu re wê di derbarê de wê nebê. Di wê rewşê de wê gotina 'saziyên sivîl' û ankû komelên sivîl' ku ew werina pêşxistin wê di wê warê de wê weke aliyekê parvakirina hêza dewletê wê were li ser ziman. Di wê rewşê de wê, ev gotin wê weke

gotina ku wê weke gotinna destvekirinê a li ber dewletê jî bin. Di aslê xwe de ku ew, hêza dewletê were parvekirin û newê parvekirin jî wê, di her encamê de wê dewlet wê weke hêzekê wê bimênê.

Di destpêka pêşketina hizrên marksîsmê de wê di derbarê dewletê wê, hizrên ji hevdû cûda wê bi wê re jî wê werina li ser ziman. Di wê warê de wê hizrên di derbarê dewletê de ên marksîsmê ku wê piştî wê ji gelek aliyan ve jî wê Lenîn wan formulebikê wê, di aslê xwe de wê, di çerçoveya bidestxistina rêveberîya dewletê û piştî wergerandina wê de wê, werina şîrovekirin. Di wê rewşê de wê, çendî ku wê ji dûv û nêzik ve wê weke rengekê hizirkirinê ku wê dewletê bi destgûharandinê wê werina li ser ziman jî wê, bi şêwayekê wê aygîten dewletê wê destgûharandina wan wê, nebê sedema ji holê rakirina wê ku ew were holê rakiirn. Di wê rewşê de wê, têgînên serdem ên bi gotina destûrê û demokrasiyê re ku wê bi zêdeyî wê werina li ser ziman jî wê, di aslê xwe de wê, têrê nekin ku ew pêşketinekê di wê warê de bi hebûna dewletê bi aliyê baş de bidina çêkirin de. Di wê rengê de wê di serî de wê weke aliyekê girîng wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê li ser ziman ku wê gotina dewletê û ya destûrê jî wê, di warên pêşxistinên wan de wê, dewlet wê di çerçoveya parastina hêza xwe de wê li wê bihizirê. Ev jî wê ji gelek aliyan ve wê weke aliyê parastina zora wê jî wê xwe bide dîyarkirin.

Dema ku rewşa ev bê wê demê bi gotina demokratizekirinê û rewşa wê re mirov çî dikarê bi awayekê rast wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, weke têgînekê wê dewletên roja me ên demên hemdem wê weke dewletna ku wê li şûna mirov, komên civakê û giştîya civakê bixwe jî wê bihizirin bin. Di wê rengê de wê dema ku ev wê rewş ev bê wê demê wê, weke zora dewletê wê ev wê xwe ji aliyekê ve wê bide dîyarkirin. Dewlet wê, di wê rewşê de wê, dema ku wê bidest hizirkirinê a li şûn mirov, kom û giştîya civakê kir wê demê wê hizrên civakê, komên wê kesên nava wê, êdî wê zêde wê girîng û wateya wan wê nemênê. Wê di wê rewşê de wê, di nava hizrên dewletê hanîna wan a li ser ziman jî wê li ser navê wê weke hizirna wê bimênin. Wê mirov, kom û giştîya civakê wê di xwe de wê bi awayekê wê bê fatisandin û tafisandin. Di wê rengê de wê dema ku em bi mirovekê re bihizirin wê di nava têkiliyên xwe yên civakî de ku ew xwe newênê li ser ziman wê, bikevê zorê de. Wê pîrsgirêkên derûnî wê bijî. Heman rewş wê dema ku wê civak wê xwe newênê li ser ziman wê bo civakê û komên wê jî wê bijî. Modela pêşketina a ji nava civakê bi hizrên wê û ya dewletê ku ew dixwezê bi zihniyeta xwe re wê pêşbixê

wê, di wê warê de wê temenê hatina hemberî hevdû û cih bi cih bi cih temenê zor û şideta dewletê bixwe jî bê. Di wê rengê de wê di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Di warê fahmkirina dewletê a civakê û navaroka wê de wê hertimî wê dewlet wê weke sazîyeka li wê beyenî wê bimênê. Di wê rewşê de wê ev jî wê sedema wê ji kifşkirina ji ser ve ku ew dikê bê. Di wê rewşê de wê pirsgirêkên civakî ên her demên hemdem jî wê di wê rengê û awayê de wê, weke aliyana giring wê xwe di wê rewşê de wê bidina diyarkirin.

Di wê rewşê de wê mirov divê ku wê fahmbikê ku wê demokratizekirina dewletê û pêşxistina wê ya bi jîyane komên civakê û hemû komên wê xwe weke xwe û bi jîyane xwe re xwe hanîna li ser ziman û di ramyarî, çand, dîrok û rêveberîya xwe xwedî gotin û nav bin wê, hingî wê weke aliyekê wê mirov karibê bahsa demokratizekirina wê bikê. Lê di roja me de wê ya ku wê li pêşîya wî asteng bê wê, têgîneka nîjadî ku wê bi kirasê serdestiyê re dihê pêşxistin re wê li pêşîya wê asteng bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê ku wê di demên hemdem de ku mirov ji kîjan aliyê ve lê binerê wê bi awayekê vekirî wê xwe li berçavên me wê bide dîyarkirin jî bê.

Bi rastî jî wê, mirov dibînê ku wê ew fetisisma metayê ku wê marks wê bi têgîna aborîyê û pêşketina wê re wê werênê li ser ziman wê di têgîna dewletê a bi têgînên bîrdozîkî û îdealistî ku wê werê bi rêvebirin re wê, were pêşxistin. Di wê rewşê de wê, dewlet wê di wê warê de wê, çendî ku wê gotina demokratizekirina wê were bi lêvkirin jî lê wê ew bixwe wê, li pêşîya wê demokratizekirinê wê weke astengîya herî li pêş bê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê aliyên wê yên destûrî, ramyarî, çandî, dîrokî û hwd wê bi gelek aliyên din ên weke bi têgînên bawerî û hwd re ku wê were tişî kirin wê, bi wê rengê wê ji ber tişî kiirna wê ya ji têgînên bîrdozîkî wê cihê jîyankirina kes, kom û civakan bi hebûna xwe re wê bi wê re wê li holê nemênê. Wê di wê rewşê de wê, dewlet wê, ji aliyê sazûmanî ve wê, di wê rewşê de wê, di demên hemdem de wê çendî ji wê aliyê giraniya wê demên markantilismê de wê werê ji holê rakiirn wê di demên hemdem ên piştê de wê, bi şêwa û awayna din wê ew cihên vala wê werina tişî kirin. Wê di wê rewşê de wê, bêî ku mirov wê sivikîya wê hîsbikê wê hertimî wê di bin wê giraniya wê de wê bijî.

Di rewşa dewletên roja me de wê, weke aliyekê ku wê mirov dikarê di temenê wê bi vê rengê bi pirsgirêkî pêşketina wê de wê, fahmbikê wê têgîna bîrdozîyê û ya îdealismê ku wê li hevdû wê were kirin bê. Li ser

wê re jî wê bi awayek ku wê bi aqilê mirov re wê hanakê xwe wê bikin wê şîroveyên li ser wê re ku wê werina kirin bi gotinên 'pêşxistina dewletê' re wê, di wê warê de wê, tenê wê, weke aliyê têgînê ên bi zorî û pê de ne tiştêkê din bin. Di wê rewşê de wê, ev aliyê wê yê bîrdozîkî û îdealistî ku wê zaawacê wê li ser esasê desthilatdariyê wê bi hevdû re wê çêbikê û ankû wê were çêkirin wê temenê hemû pîrsgirêkên demên hemdem û piştê jî wê biafirênê bê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, dema ku wê bahsa gotina 'dawîya bîrdozîyan' wê were bikarhanîn jî wê, weke ku wê çawa wê di wê çerçoveyê de wê rewşa civaknasîtiya nava jîyanê a bi jîyane civakê re wê di bin kontrola dewletê de wê were gûharandin û ankû ji holê rakirin bi serdestkirina wê re wê, weke denezendina wê jî bê. Di serî de wê, ji vê aliyê ve wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê li vir mirov dikarê wê binxatbikê û wê werênê li ser ziman ku wê li vir wê dewlet wê, pîrsgirêka wê ya ya fahmkirinê di serdemên hemdem de wê nebê. Pîrsgirêka wê ya bi zanebûnê a fahmnekirinê û xwe nedana ber wê fahmkirinê wê hebê. Di wê rewşê de wê, ev jî wê, weke aliyekê rêveber û rayadarên wê yên ku ew wê bi rêve didin ku ew bi deewletê re didina dîyarkirin bê.

Ku pîrsgirêka fahmkirinê hebê jî wê zêde ne wusa kifşkar bê. Di roja me de wê, di serî de wê, ji aliyê bîrdozîkî ve serdestî bîrdozîyên nîjadî û hwd û di nava wan de tafisandina civakê, komên wê yên navxweyî û keseyetîyê wê, di wê rewşê de wê weke aliyekê dî ê ku mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê li ser ziman bê. Di wê rewşê de wê, dewlet wê di roja me de wê, ji du aliyên ve wê, mirov dikarê wê, hilde li dest ji temenê wê yê aborî û aliyê wê yê bi bîrdozîyî ve. Wê aliyê wê yê bîrdozîyî wê zêdetirî wê xwe li pêş bi kifşkarî wê bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring mirov dikarê wê bin wê xatbikê.

Pîrsgirêka zihniyetê ku wê di her demê de wê di demên hemdem de wê xwe bide dîyarkirin û wê were bi navkirin wê di wê rewşê de wê weke aliyekê ku wê were kirpandin bê. Di wê rengê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê bin wê xatbiikê û wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê dema ku mirov bahsa wê bi zihniyetê bikê wê, hingî wê çanda wê ya pêşketî, zihniyetê, destûr û hwd wê di çerçoveya wê çerçoveya wê ya bîrdozîkî de wê were li holê. Di wê rewşê de wê weke aliyekê din ê giring wê mirov dikarê wê kifşbikê ku wê civak wê, di wê rewşê de wê, ji

xwe wê dema ku wê li dewletê wê were hizirkirin wê weke ku ew nebê û di dîrokê de ti tiştê wusa nebê wê, ji nedîtî ve wê were dîtin û wê ew wê di nava lapên wê de wê, weke aliyên 'gûharandinê' ku ew li ser wan diponijê wê li wê were hizirkirin. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê gotina 'civakê' wê, têgîna dewletê a vê demê jî wê zêde wê hêj wê nekê ku wê ji dev bi bi wê bîhîzê. Wê li şûna wê gotina 'netewê' wê bikarbênê ku ew civake wê ya ku wê, ji xwe re di gelek pêvajoyên bişavtinê û hwd de derbasî û weke xwe û li gorî bîrdozî ya xwe weke temenekê pêşxistî bê. Di wê çerçoveyê de wê, ew wê weke minaq û esas wê hertimî wê li wê bihizirê. Lê hertimî bi demê re pirsgirêkên weke bi wê civake wê ya ku wê bi netewî ji xwe re afirandîya jî wê derkevin. Ber ku wê dewlet wê li gorî çerçoveya xwe ya bîrdozîkî wê bihizirê û mirovên wê netewê jî wê weke zindîyan wê hertimî wê pêşketinên cûda wê bi xwe re wê çêbikin. Wê hingê wê di nava wê de wê bi wê re wê dem bi dem wê were hemberî hevdu. Baxtê dewleta bîrdozîkî wê di her demê de wê ev bê û wê xwe ji wê xilas nekê.

Mijare dewletê û fahmkirina wê ya bi wê rengê li ser têgîna bîrdozîyê re wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê di her demê de wê hlde li dest bê. Di wê rewşê de wê, di roja me de wê, di demên hemdem de wê zêdetirî wê li ser dewletê wê were sekinin. Di destpêka pêşketina demê hemdem de dijîn û di wê de wê hebûna dewletê wê ji hemû aliyan ve wê bê mijare nîqaşan di nava civakê de. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê, di demên berî dema me de wê nîqaşên weke ji 'bîrdozîyê rizgarkirina dewletê' û ankû 'dewletê nebê sazîyaka kifşkar di jîyane mirov de wê, li şûna wan nîqaşan wê weke çerçoveyek kifşkirinê wê b zêdeyî wê dewlet di nava jîyanê de wê weke sazîyek ku ew ji wê dest nayê berdan û ew di her demê pêwîsta wê were hildan li dest. Di wê çerçoveyê de di jîyanê de bicihkiirîn û nêzîkatîya wê, di aslê xwe de wê, hê jî di fahmkirina wê de gelek aliyên ne dîyar wê hebin. Hê jî wê, têgîna weke ya Hegel û hwd ku wê bi wê dewletê wê tefsîrbikê wê, bi şewayna jinûve hatina şîrovekirin wê dewlet wê were hildan li dest û wê, were fahmkirin.

Têgîna di derbarê dewletê a Hegel de wê, di roja me de wê, di bin hin şewayna vekirî û ankû sergirî de wê bijî. Wê dewleta wê bi rengê ku wê di nava jîyanê de wê, bi heman rengê ku ew serdest a wê, were pêşxistin û serdestkiirin di jîyanê de.

Di serdemên hemdem de ku wê weke nîrxekê wê bê nîqaşkirin gotinên weke 'mafê mirov', 'demokrasî', 'maf û azadî' û hwd wê, dîsa wê li vê

rengê pêşketinê û tênginê wê werina aliqîn û wê di pêşketina wan de wê, dîsa wê li ser vê rengê wê re wê dewlet wê li pêşîya wan weke astengîyekê wê bi hebûna xwe re wê bisekinê. Weke têngîn û çerçoveyek serdest dewlet wê, di wê rengê wê di aslê xwe de wê di rewşa xwe de wê, pîr zêde wê, di rewşek bi wê rengê de wê, mirov dikarê wê, fahmbikê.

Pêşketina di nava jîyanê de wê, dema ku mirov di roja me de wê, bahsa pêşketina mirov, keseyetîyê û hwd wê, werekirn wê, weke aliyekê kifşkar wê, were kirin. Lê di wê rengê û awayekê wê, di rewşa dewletê de wê, çendî ku wê weke ku wê mirov û keseyet wê 'derkeve li pêş' jî lê wê, di aslê xwe de wê, li pêşîya wê, dewleta zêdetirî di asta xwûdê de ku wê weke ku wê di destpêka pêşketina olan de wê xwûdê ji ardê bê şandin li asmana wê, bi heman rengê û têngineka bi wê rengê wê, dewlet wê, bê xistin weke saziyek bilind a li jor di heman rengê de. Di wê rewşê de wê dewlet wê, di rengê xwe de wê di nava jîyanê de wê hem hebê û hem jî wê nebê. Wê hebê wê hertimî wê bi sazî û zora xwe wê hebê. Lê wê nebê wê, di wê rewşê de wê, weke saziyaka hatî biilindkirin wê mirov zêde nikaribê xwe bgehîniyê de. Wê mirov wê li hemberî wê were piçûkkirin. Çendî ku mirov bi keseyetî pêşdikeve jî wê li hemberî wê, piçûk bê kirin. Wê, di roja me de wê, li gorî asta pêşketina mirov û derketina wî ya li pêş wê li ser wê re wê dewlet wê were mazintirkirin û wê mirov li hemberî wê were piçûktirkirin. Di wê rengê û awayekê de wê hebûna wê were dîtin.

Di rewşa dewletê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa dewletê wê di wê rengê de wê weke aliyekê ku mirov wê di demên hemde wê b teybetî wê fahmbikê û hilde li deest bê. Di dîmenekê hemdem de wê weke ku wê dewlet wê, li şûn mirov wê tenê wê weke 'Xizmetkar' û 'alîkar' wê hebê. Di wê rewşê de wê saziyên sosyal û hwd wê, bi wê re wê werina pêşxistin. Di wê rengê û awayê de wê, ew wê, di dîmenekê de wê xwe bide dîyarkirin. Lê di aslê xwe de wê, ji aliyekê din ve wê, zêdetirî wê bi hebûna xwe re wê di wê rengê wê dîmenê ku ew weke ku zêde di jîyanê de nayê dîtin de wê, zêdetirî wê bi awayekê bi hêz û zorî wê bi rewş û teknîk û tênginên demkî wê xwe bide dîyarkirin û jinûve demezrendin.

Mijare fahmkirina dewletê wê di wê rengê û awayê de wê weke aliyekê giring ê ku mirov wê dikarê wê, di serî de wê di wê rengê û awayê de wê hilde li dest û wê, werênê li ser ziman bê. Mijare dewletê wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê xwe bi awayekê wê zêdetirî wê derxê li pêş. Di rewşa dewletê de wê pêşketina wê ya di demên hemdem

de wê, çendî ku mirov wê li gorî gotinên demên berê û teorîyên wê ew wê, bikê ku wê fahmbikê lê wê, di salê xwe de wê, dîsa wê aliyekê wê yê ku ew pêşdikeve û serdest a wê, di bin wê ya fahmkirî de weke aliyekê ne hatî dîtin û ne hatî fahmkirin jî wê vêşarî bimênê

Hebûna dewleta hemdem wê di serî de wê di dewama wê de wê weke aliyekê bi çend gotinan wê fahmbikê. Wê ev wê weke aliyekê giring bê. Marks wê dewletê wê, li ser têngîn û çerçoveya aborî re wê ew wê bêtê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê, hilde li dest wê, di vê rewşê de wê, dewleta kapitalîst wê, modelên wên berê wê li ser wê bisekinê. Ji aliyekê ve li pêşîya gotina 'dewletê' têngînên weke sosyalîzmê, kapitalîzmê, demokrasîyê dênê û wê werênê li ser ziman wê, zêde wê, ne vegotinbar bê. Di wê rewşê de wê, weke rewşna dîtbar û razber wê di mejî de wê bimênin. Di dîmenê ku mirov bi dewletê re wê di mejî de çêbikê wê dîsa wê zêdetirî wê hebûna dewletê wê, bi giranî û mazinahiya xwe wê derkeve li pêş. Ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê.

Dewlet wê di roja me de wê, di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê, hilde li dest wê çendî ku wê, weke sazîyek 'demokratîkî' wê bê gotin wê were pêşkeve û ankû 'wê were pêşxistin' jî lê wê, di aslê xwe de wê, di rastîyê de wê, ev wê, weke aliyekê giring wê bi wê rew wê were dîtin ku wê di bin wê de wê ya ku wê were û pêşkeve wê, ji demokrasîyê û ankû rengê din ê bi wê rengê zêdetirî wê, hebûna dewletê bê. Di wê rewşê de wê, ew zêdetirî wê derkeve li pêş. Di wê rewşê de ku wê di encama wê pêşketina wê de wê, wê gotina "demokrasîya dewlet" û ankû 'dewleta demokratîk' ku wê kîjan gotin jî wê ji kîjan aliyê ve wê were bikarhanîn jî lê wê, di aslê xwe de wê, li vir wê weke çerçoveyek giştî wê dewlet wê derkeve li pêş. Dema ku gotina 'demokrasîya dewletê' hat gotin wê di morfolojîya gotinê de wê, demokrasi weke di hundirê dewletê dihê dîtin wê were li berçav. Di wê rewşê de wê, di vê çerçoveyê de wê, ew di hundirê de bûyîna demokrasîyê û her wusa çerçoveya wê ku wê dîsa wê bi dewletê re wê were xêzkirin wê di wê rengê û awayê de wê, zêdetirî wê weke rewşeka ku wê sînore wê pêşketinê ku ew bi çî rengê bê wê, bi dewletê re wê bi sînor bê. Di wê çerçoveyê de wê ber çî wê hertimî wê dewlet wê xwe weke çerçoveyek giştî a di wê de jî wê bide dîyarkirin? Di aslê xwe de wê, di wê rengê re wê dema ku mirov wê hinekî li ser wê bisekinê wê, ev wê bi zêdeyî wê, di wê rewşê de wê, di çerçoveya kifşkirina dewletê de wê, weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin. Demokrasî wê, di wê çerçoveyê de wê, hingî wê ne çerçoveyek giştî a ku

mirov wê, fahmbikê bê. Wê ew rengê pêşketina bi navê demokrasiyê ku ew di nava sînore wê de pêşdikeve wê, ji pêşketineka dewletî wê derbas nebê. Di nava sînore dewletê de wê, ji desthilatdarîyê re wê bê weke leyistikek desthilatdarîyê û ankû rêyên bi wê meşrûdayina desthilatdarîya xwe û pê de wê nebê ti tiştêkê din. Di wê rewşê de wê, demokrasi wê ji leyistikek desthiladarî û ankû dewletî a di nava sînore de ku ew dihê leyistin û pê de wê ne ti tiştêkê din bê. Hingî wê, di wê rewşê de wê ji pêşketina demokrasiyê zêdetirî wê girani û zêdetirî serdestîya dewletê wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin û wê pêşkeve. Ev jî wê weke aliyekê din ê giring ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê giring wê li ser wê bisekinê û wê fahmbikê bê. Di wê rengê de wê, di serî de wê, dewlet û demokrasi û hwd wê, ev gotin û hanîna wan a li cem hevdu wê di pêşketina wan de wê çî encam wê bi rengê pêşketina wan re wê derkeve li holê ku mirov wê hinekê li wê bihizirê wê di serî de wê ev alî wê weke aliyna giring wê di wê çerçoveya dewletê de wê xwe bidina dîyarkirin bin. Hebûna dewleta hemdem wê, demê wê, ji rewşekê wê, ji ya klasik wê di wê rengê de wê derbas nebê. Di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, wê dema ku wê bahsa 'dewleta hemdem û pêşketina wê were kirin wê, bi wê gotinê re wê çî were qastkirin wê ew jî wê di dewama wê de wê weke aliyekê din ê ku mirov wê divê ku wê li ser wê bisekinê bê.

Di aslê xwe de wê dema ku mirov wê gotina dewleta hemdem wê hilde li dest wê di rastiye de bi teorîkê ku wê çî ji wê were fahmkirin wê weke aliyekê wê ye ku mirov karibê wê hilde li dest bê. Lê di çerçoveya numîneyên roja me de ku mirov bi azmûnên dewletî û hwd re wê hilde li dest wê, cûreyekê din ê fahmkirinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê, ev herdû alî wê weke aliyna ku mirov dikarê bi wê re bihizirê bê. Di aslê xwe de wê pêwîstî fahmkirina wê a ji herdû aliyan ve jî bê. Lê li vir pêşî em ji aliyê minaq û numîneyên roja me de ên bi dewletî ku ew bi wê navê dihên li ser ziman em bi wê hinekî bihizirin.

Di wê çerçoveyê de wê di serî de wê hingî wê ev wê weke aliyekê giring wê xwe bide dîyarkirin ku wê di roja me de wê, dewlet wê weke aliyekê tégînî ê ku wê bi wê xwe çawa serdest dikê bê. Di wê rewşê de wê, di demên hemdem de wê 'serdestîya dewletê bi demokrasiyê' ku wê were li ser ziman wê, di wê rengê û awayê de wê mirov dikarê bi wê re wê hizirbikê, wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman ku wê dewlet wê, di rastiye de wê ew serdestîya bi navê demokrasiyê wê serdestiyek desthilatdarî a dewletî bê. Wê di serî de wê mirov dikarê wê di serî de wê

li vir wê kifşbikê. Dewlet wê di serî de mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê li ser ziman ku wê, bi tégîneka sînsî wê di wê çerçoveyê de wê zêdetirî wê li xortkirina xwe wê bigerihê. Di wê rewşê de wê, minaq hêz û saziyên dewletê wê di wê rewşê de wê, bi oparasyonên tégihê wê bikin ku ew rê şanî girseyan bidin. Wê xwe bi wê wê serdesttir wê bikin.

Di aslê xwe de wê, di minaqên bi navê demokrasîyê ên roja me de ku wê di demên hemdem de wê mirov dikarê wan hilde li dest û wan werênê li ser ziman wê di wê rengê û awayê de wê weke aliyekê giring ê bi wê re bê. Dewlet wê, di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê, di serî de wê, bi serdestîya wê re wê di demên hemdem de wê fahmbikê. Qalîk û darêjka dewletê a klasîk wê di demên hemdem de wê, bi awayekê wê bi tégînên demên nû ku wê navaroka wê were tişkirin re wê were pêşxistin. Dewleta hemdem wê di wê rengê de wê di serî de wê weke aliyekê giirng wê mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman ku wê, di demên berê de wê bi ol û bawerîyê û hwd ku wê xwe bi tégîn û bîrdozî bikê û wê bi rêve bibê wê, di roja me de wê, hemû cûreyên aqilî ên ku pêşketina bi teorî û hwd wê, bi wan wê ew wê xwe bi wan wê bi bîrdozî bikê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring di dewama wê de wê werênê li ser ziman ku wê, di demên hemdem de wê tégîna 'dewleta lîberal' wê tenê wê minaqek wê ji wê bê.

Mijare dewletê wê di demên hemdem de wê, zêdetirî ku wê çendî ku wê bi 'pêşketina wê' re wê were li ser ziman jî lê wê zêdetirî wê li hemberî pêşketina komên civakê, keseyet û giştîya civakê wê di pozisyonek vajî de wê xwe bide dîyarkirin bê. Li hemû herêmên cihanê ên weke li rojhilatê şerê rejîma tirk, îran, îraq û sûrî û hwd ê bi civake kurd re wê tenê û teneê minaqek ji wê bê. Di serî de wê bi wê re wê mirov dikarê wê fahmbikê wê, dewlet wê di roja me de wê dema ku wê bahsa 'pêşketina wê' were kirin wê çî ji wê pêşketinê wê were fahmkirin wê, ya ku weke tégîhekê di nava gel de ku wê hebê wê ji ya di mejiyê desthilatdarî û rêveberîyên wê de bê wê ji hevdû cûda bê. Di wê warê de jî wê, xwediyê perspektîfên ji hevdû cûda bin. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê di serî de wê weke aliyekê giring wê werênê li ser ziman ku wê, civak wê di çerçoveya pêşketina xwe de wê weke dareka li ser temenê xwe pêşdikeve û mazin dibê wê ji temen ve wê bi ber jor ve wê bihizirê. Desthilatdarî wê vajî wê ji jor ve wê bi hewldana kifşkirina 'rengê pêşketina wê' re wê bikê ku ew xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê wê, hatina hemberî hevdû wê, bibê. Ew hatina hemberî hevdû ku wê di roja me de wê ji hinek aliyên ve

wê bi gotinên 'pirsgirêka pêşketinê' û ji hinek aliyan ve bi gotinên weke demokrasiyê û destûrî û hwd wê bi gotinên weke pirsgirêkên demokratîkî û pirsgirêkên destûrî ên di pêşketinê ku wê werina li ser ziman wê ev gotin wê zêde ne vegotinbar bin. Lê yekê ku ew bîrdoziya dewletê dizanê wê ji aliyê wan ve wê hinekî jî bê wê fahmbikê ku ew pirsgirêk ji nêzîkatiya nêzîkatîyê a desthilatdarîyê a di vê çerçoveyê de ew dibê bê.

Pêşketina civakê wê, hertimî wê di awayekê wê bi civaknasî û civakî wê xwediyê xosletên xwe yên pêşketinê ên bi civakî û hwd bin. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê di dewama wê de wê bêjê ku wê rêveber wê di fahmkirin û hildana wê a weke temenê esas de wê hertimî wê pirsgirêk wê derkevin. Di wê çerçoveyê de wê hertimî wê ji aliyê dewletê ve wê bihizirê û wê gotinên weke "ewlehiya dewletê" û hwd re wê, temenê hêncetên xwe yên ku ew ji aliyê xwe ve weke dide kifşkirin û bi zorê dixwezê ku ew bide jîyankirin wê biafirênê. Di wê rewşê de wê weke aliyekê giring wê di serî de mirov dikarî wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring ê bîrdozîkî wê hilde li dest.

Dewleta hemdem wê dema ku mirov hewldide ku wê fahmbikê wê di serî de wê, rewşên weke nêzîkatîya bîrdozîkî a dewletî û her wusa rewşên weke mudahaleyên wê yên li jîyanê ku wê di wê çerçoveyê de wê werina kirin wê di serî de wê, werina fahmkirin. Di wê rewşê de wê, di roja me de wê rengên wan mudahaleyan wê ji ya demên klasîk ên dewletê wê cûdatir wê li ser reşwên aqil, bernemeyên ku ew di nava civakê de pêşdixin û rewşên weke yên teknîk û teknolojîkî û hwd de wê, werina pêşxistin. Minaq wê nivîsandinên di rojnemeyan de wê weke aliyana bi aqilê çapameniyê ku wê werina kirin bin. Di wê rewşê de wê çapamenî wê weke aliyekê giring ê kifşkirinê bê. Di wê rewşê de wê mirovê hemdem ê ku ew hin bi hin zêde bi xwendinê ve zêde engeje dibê wê, li ser darêjkên aqil û hwd re wê bi nivîsandinên ku ew dihên kirin ên cûr bi cûr re wê ew wê werê kirin.

Di roja me de wê, di wê çerçoveyê de wê, çapamenî wê ber vê yekê wê weke hîzek serdest a giring jî wê li wê were nerîn. Wê rêveber wê çawa wê kontrola xwe li ser wê çêbikin ku wê li gorî xwe û dîtina xwe wê bidina pêşxistin, nivîsandin û hwd wê, di wê warê de wê hertimî di nava hewldana kifşkirina li ser çapameniyê re bin.

Di demên hemdem de wê rêyên weke yên çapameniyê û hwd wê, weke aliyana giring ê ku mirov dikarê bi giringî wan hilde li dest û wan werênê

li ser ziman bê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê li vir wê di serî de wê werênê li ser ziman.

Dewleta hemdem wê di wê rengê û awayê de wê, mirov dikarê wê li ser aqil û rengên pêşketina aqil ên ku ew dihên pêşxistin û serdest kirin re wê di wê warê de wê hinek aliyan ve jî wê fahmbikin. Wê di wê çerçoveyê de wê mirov di jîyane xwe de wê bêî ku ew di farqê de bê wê di jîyane xwe ya asayî de wê di mejiyê xwe yê xwendeker de wê bi awayekê xwezayî wê her roj wê rasti wê mudahaleyê bîrdozîkî wê werê. Di wê rengê de wê, bi demê re wê, ev wê were kirin.

Aliyê din ê ku mirov dikarê referansên wê mudahaleyê ji wê bixwênê wê rewşên weke amûrên perwerdeyê û ankû giştîya pergale perwerdeyê a jî serî heya binî bê. Di wê rewşê de wê ev jî wê ji temen ve wê weke aliyekê ku wê di wê çerçoveyê de wê hem li hemberî komên civakî û çand, hûner û zimanên cûda wê bi wê pêvajoyên bişavtinê wê werê pêşxistin û hem jî ji aliyekê din ve jî wê heman rewş û rengê bişavbtinê wê li ser têgînan re wê li hemberî têgînên din ên weke fahmkirinên cûda di nava komên civakê de wê werina kirin û pêşxistin bin. Di wê rewşê de wê, di wê rengê de wê rêveber wê di demên hemdem de wê ji yên demên berê ên klasik wê ne cûdatir wê bihizirê ku ew girseyên xwe biafirênê bê.

Civak wê di wê rengê û awayê de wê weke aliyekê din ê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, di wê çerçoveyê de wê, rewşên pêşketina dewleta hemdem wê zêdetirî wê ji gelek aliyan ve ku wê mudahaleyên di nava wê de wê carna wê weke rewşên demokratîkî ên cûda wê werina li ser ziman jî wê, di wê rengê de wê, çendî ku wê weke 'pêşketinek demokratîkî' jî wê were li ser ziman lê di aslê xwe de wê jî wê cûda wê weke rewşna mudahaleyî ên desthilatdarî bin. Di wê rewşê de wê dewleta hemdem wê pêşketina xwe wê, di demên xwe de wê bi awayekê wê bijî. Rêyên têkilîdanî wê di demên hemdem wê zêdetir bibin. Wê, di wê rewşê de wê, zêdetirî wê rewşên kifşkirinê wê xwe bidina diyarê kirin.

Fahmkirina rewşa dewleta hemdem wê ji gelek aliyan ve wê di roja me de wê pêwîst bê. Ji gelek aliyan ve wê, ber ku wê dewleta hemdem wê di jîyanê de wê were bicihkirin û bi temenkirin. Di wê rengê û awayê de wê ew wê weke aliyekê giring ê pêşketina dewleta hemdem a di wê demê de bê.

Di fahmkirina dewletê wê, mirov çî bê û çawa bê wê, ew jî wê di vê demê de wê, weke aliyekê giring bê. Di rewşa hebûna civakê de wê, dewlet wê hertimî wê li desthilatdarîya ya bi metingerî bê û ankû rêyên

din bê wê li wê bihizirê. Minaq wê piştî mudahaleya tirkiya li deverên rojava ên weke afrînê û hwd wê herêmên wan ji destê wan wê bigirin û wê komên din wê bênina herêmê li cihê kesên kurd ên ku wan dana goçberkirin wê bicihbikin. Wê kesên ku wan dana goçberkirin jî wê li tirkiya wê di nav navê peymanana politikaya pênaberîya bi armanc li tirkiya hiştinê de wê, pere ji ji yekîtîya ewropa wê bistênê. Ji aliyê din ve jî wê, bi teybetî wê kesên ku wê temen û derfeta wan ya vegeirînê wê hebê û wê bi hêncetên weke şandina li welatên ewropî jî wê bikina keştîyan û wê di wê binavbikin. Bi teybetî kesên ku ew bi wê rengê hatina berhevkirin wê ji aliyê saziyên dewletê ve wê yên herêmên teybet ên rojava bin. Wê minaq wê, ew kîrn wê di çerçoveya gûharandina demografiya herêmê de wê bîn kirin. Di wê çerçoveyê de wê ev kirinên weke bi keştîyan binavkirin wê çendî ku wê di bin navê 'kesên ku ew kaçaçîya mirovan dikin' de wê werênina li ser ziman jî lê di aslê xwe de wê ev ji saziyên saziyên dewletê ên istihbarî ve wê bi teybetî wê bi îtînayek bijartî wê werina pêşxistin.

Di wê çerçoveyê de wê, ev rewş wê weke wan mirov karibê gelek rewşên din wan kifşbikê û wan werênê li ser ziman bê. Di wê rengê û awayê de wê ev wê weke aliyekê din wê xwe bide dîyarkirin ku wê di demên hemdem de wê dewlet û rêveberîyên ku ew bahsa 'mafê mirovan', 'demokrasiyê' û hwd ku ew dikin û van gotinan di devê xwe dikin pelesenk wê bikin.

Di wê çerçoveyê de wê, ji wê zêdetirî wê ev rewş û rewşên weke van wê tiştêkê din jî wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, weke ku me li jor hanî li ser ziman bi gotina 'mudahaleya li nava civakê' van rewşên weke noqî avêkirina keştîyên tiştî mirov û nof bi nof qatilkirina mirovan wê, di wê çerçoveyê de wê, weke politikayna rêveberîyên demê û herêmê ên ku mirov dikarê fahmbikê bê. Di wan keştîyan hemû kesên ku ew dihên noqî avê kirin û qatîl kirin weke qatilkirinên wê zêhniyetê û bîrdozîyê jî mirov dikarê wan hilde li dest û wan werênê li ser ziman, weke ku çawa ku wê nazîyan wê weke qatilkirinên bîrdozîya xwe ya nîjadî wê bi milyonan wê cihuyan wê qatîl bikin di odayên gasê û hwd. Weke ku çawa wê saddam wê li helebçe wê bikê. Weke ku çawa ku wê tirkiya bi awayekê li demê belevkirî wê pêvajoyên şerê jenosîdkirinê wê li ser serê civake kurd wê bide meşandin. ...

Mijare çerçoveya dewleta hemdem wê, di serî de wê, dema ku mirov wê li ser wê bisekinê wê, di wê rewşê de wê, kirinên wê yên ku ew bi

wan dihê dîtin wê ji aliyekê ve wê rû û neynika wê ya di demên hemdem jî bê. Wê di wê rengê û awayê de jî wê mirov dikarê wê, di serî de wê, werênê li ser ziman bê. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê din jî mirov dikarê wê, fahmbikê wê, rewşên bi wê rengê wê, rewşa dîtina bîrdozîyî a bi "çavika haspê" jî wê ji aliyekê ve wê bide diyarkirin. Di wê rewşê de wê, dema ku wê bahsa fahmkirina nerîna bîrdozîkî wê werê kirin û wê weke rexneyekê bi rastî û mafdarî wê li wê were kirin û wê bê gotin gotin ku 'dunya ji ya ku tu wê tenê ne heya.' Di wê têgînê de wê tişta ku wê were dîtin û fahmkirin wê ev bê ku wê nerîneka yekalî ku wê çendî ku wê di demên pêşketinê ên civakî û hemdem wê karibê bibê temenê rûxandin û ji holê rakirinan. Ev jî wê, weke aliyekê din ê giring ku mirov karibê wê di serî de wê ji vê aliyekê ve wê hilde li dest û wê fahmbikê bê. Nerîna bîrdozîkî wê, di vê çerçoveyê de wê dema ku mirov wê bahsa di her qadên jîyanê de di demên hemdem de wê, kifşkirina weke temenekê pêşxistina dewletê û nerîna wê, di aslê xwe de wê, ji aliyekê ve wê ji vê aliyê ve wê mirov dikarê weke aliyekê giring wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman bê.

Ev rewş û gelek rewşên bi vê rengê ku me hanîna li ser ziman wê encama dewleta bîrdozîkî a demên klasîk û ya demên hemdem û hwd bin. Lê di wê çerçoveyê de wê jî wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, hinekî li ser wê bisekinê ku ew wê divê ku ew çawa were pêşxistin wê jî divê ku mirov hinekî li ser wê bisekinê.

Marks wê di dema ku ew li ser dewletê wê bisekinê û wê şîroveyê li ser '18 biramaire' dikê wê, dewletê wê, weke 'parazitekê' wê şîrovebikê û wê bi wê rengê wê bênê li ser ziman. Di wê demê de wê dema ku mirov li şîroveyên Marks ên wê demê dinerê wê di wê de wê, bênê li ser ziman ku "dewlet civaknasiyê dikujê" wê bi wê rengê wê, bênê li ser ziman. Marks wê, di şîroveyên xwe yên wê de wê karakterê dewleta kapitalist a firansîz wê li ser wê bisekinê. Ev dem û dewleta kapitalist ku marks bahsê dikê ku wê di wê demê de raperînên kedkaran wê hemûyan bi tafisênê û wê piştire wê bi 'derbeya Louis Bonaparte ku wê di sale 1851 de wê bikê wê, bi wê re wê hêza wê dewletê wê zêdetir jî bikê. Wê di wê çerçoveyê de wê dewlet ku wê çawa wê di destê rêveberîyê de wê girseyan wê bigirê wê li ser wê bisekinê. Di dewama wê de wê marks wê li ser wê bisekinê ku wê dewleta bêdestûr, ku wê bi hêzek muazzam a brokratîk û leşkerî ku wê çawa wê kontrolê wê pêşbixê wê, bênê li ser ziman. Ev şîroveya marks wê di aslê xwe de wê ew wê bi xwe re wê bide diyarkirin ku wê, rewşa dewletê wê, di çermê wê yê bêdestûrîya wê û bi

hêza leşkerî û brokrasiya wê re wê çawa wê, bikê kontrolê wê li ser wê bisekinê. Di wê rewşê de wê, ev minaqên marks wê di aslê xwe de wê bo dewletên hemdem ên roja me de wê, çawa wê bihêze ku wê bi hêza leşkerî û rejima brokratikî wê, serdestîya xwe wê, çêbikê bê. Wê di wê rewşê de wê, zêde wê, ne giring bê hebûn û nebûna destûrekê. Ji xwe wê wusa wê were dîtin ku wê gûh jî nedê wê. Yan jî wê, dema ku ew hew hebê wê weke ku em di roja me de wê dibînin wê çawa wê di wê rewşa xwe ya leşkerî û brokratikî serdestî de wê bikarbênê wê bide nîşandin.

Di wê rewşê de wê ew wê were dîtin ku wê rewşa destûrê wê di aslê xwe de wê, weke rewşek ku mirov wê dikarê weke ya 'demokrasiyê' ku me li jor hinekî hanî li ser ziman û em li ser wê sekinin wê, ne weke armanc bin wê weke amûr bin ku ew bo xwe û li gorî xwe wê pêşbixin û sererastbikin û bi wê rêyên kontrolkirinê pêşbixin. Deestûr wê di aslê xwe de wê, di wê warê de wê pêwîstî bi wê hebê ku ew dûbare û dûbare ew li ser wê were sekin û ew were fahmkirin bê. Ber ku wê ew jî wê, di wê rengê de wê, weke rêyek bi hêzkirina dewletî û pêşxistina serdestîya wê ya li ser serê girseyan bê. Wê bi kortasî weke aliyekê din ê zorê jî wê, destûr wê di wê rengê û awayê de wê, bi reng û awayê wê yê dihê pêşxistin û hwd re wê, were dîtin. Destûrên ku wê temenê pêşketinên bi sazûmanî a civakî bê wê, weke aliyekê li hemberî civakê wê bi dewletê re wê were dîtin. Dewlet û destûr wê, di aslê xwe de wê, di wê warê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring li vir mirov dikarê wê li ser wê bisekinê.

Marks wê dema ku wê li ser pêşketina şoreşên burziwa re wê bahsa wê li ewropa wê bikê wê, her wusa wê bo rojhilat û ankû asya rojhilat jî wê, bahsa dewletên 'destpotîk' wê bikê. Di wê rewşê de wê, Hindistan û çînê wê bahsa wan bikê. Ji aliyekê din ve wê, bahsa aliyê wê yê aborî û berhevkirina di dest de ku wê bibin wê li ser wê bisekinê. Li ser şîroveyên marks ên di derbarê 'dewleta despotîk' a li asya û hwd pêşdikevin wê mirov karibê zêdeyî pêvajoyên pêşketineka dirêj bi dîrokê re wê li ser wê bisekinê û wê werênê li ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê herêmên asya ji hindistanê û çînê û heta herêmên mesopotamiya wê, herêmên avîbin û wê li ser wê re wê civakên herêmê wê hertimî wê bi karê wê li ser ardê re wê bi wê ve wê alaqadar bê. Wê di serdemên berê ên heta demên sûmerîyan de jî wê mirov dikarê wê, di wê rengê û awayê de wê, bi wê rengê re wê şîrovebikê û wê bîninê li ser ziman. Di wê rewşê de wê di şîroveyên marks ên bi teybetî di kapitalê de

ku wê li ser herêmên Asya wê bisekinê wê li ser pêşketina manufakturatiyê û pêşketina wê bisekinê. Ji aliyekê din ve wê, rengê bi hevrekarkirina mirovên Asyayî wê weke çandaka bi hevrebûyî a bi wê dijî û bi hevdû re dihilberênê wê, di wê rengê û awayê de wê xwe bide dîyarkirin. Marks wê, vê rengê bi hevdû re afirandin wê di şêwayekê komînî ku wê despotek weke rêveber û ankû desthilatdar li ser serê wan wê, şîrovebikê û wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de wê, ev şêwayê afrînerîya hilberîner wê weke ku ew wê bîrênê li ser ziman wê di pêşketina civakî a bi hevdû re wê hinek erk û pêwîstîniyên dîrokî jî wê bi xwe re wê werênê li ser ziman. Di serî de wê, rewşa Asya û rengê hilberîna wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê, xwe çerçoveyek giştî a civakî û despotek li ser wê bide dîyarkirin.

Ev rengê ku Marks wê, di aslê xwe de wê, şîrovebikê wê, ji sedsale 20an û pê de wê hin bi hin wê ji gelek aliyan ve wê xirabibê. Lê li herêmên weke yên çînê, hindistanê û hwd wê bi temenê aqilekê hevbeş re wê xwe piştî jî wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê dema ku mirov li rewşa aborîya çînê a piştî şoreşê jî binerê wê, di aslê xwe de wê, çîn wê, wê şêwayê wê ji temen ve wê weke temenekê hilberîner wê bikarbênê û wê bi wê re wê xwe bikê weke hêzek aborî a li giştîya cihanê. Malên çînê ku wê bi rêjeyek zêdeyî wê werê hilberîn û belevkîrin wê li giştîya cihanê wê werê pêşwazî kirin. Di wê rewşê de wê, rewşa çînê wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring bê ku mirov wê di serî de wê, dikarê wê li ser wê bisekinê bê.

Ev rewşa çînê wê mirov dikarê ji gelek aliyan ve di demên berê ên mesopotamiyan de jî wê kifşbikê bi şêwayna. Wê, bi wê rew wê, ev pêşketina wê, bi hevdû re wê ji temen ve wê, weke şêwayekê aborî wê xwe bide dîyarkirin. Lê ji temen ve wê, ji aliyê civakê ku mirov hilde li dest wê, çerçoveyek civakî a di nava xwe de xwediyê tîkiliyên teybet ku wê çendî wê despotê li ser serê wê, bi hêz wê xwediyê zora xwe jî bê lê wê, nikaribê serdestiyê li wan rengên tîkiliya navî a civakî bikê. Di wê rewşê de wê, ji aliyekê ve wê, ew wê were dîtin ku ew hertimî mudahaleyê li navê dikê wê rastî wê tîkiliya teybet û bendên wê were. Di wê rewşê de wê, bi komkujiyan û hwd wê bixwezê ku ew bandûrê li wê bikê.

Di wê rewşê de wê di şêwayê hilberîna asyayî de wê, ew wê were dîtin ku ew wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê, ji temen ve wê kes wê bi awayekê rîkûpêk wê di şêwayekê de wê jîyane xwe de wê bide dîyarkirin. Di dest de wê zêde berhevbûn wê nebê. Wê navend metingerî

a li ser ser serî û mabetên ku ew di wan de bawerî dihê pêşxistin wê ji aliyekê ve wê, weke deverna ku wê wê zêde hilberîna destî ku wê bibê wê ji wan re wê herê û ankû wê ew wê dest dênina li ser wê.

Di şêwayê hilberîya asyî a despotîkî de wê, hemû milkîyet û hwd wê, ye navendî bê. Wê di destê wê de bê. Wê di wê rewşê de wê, di şêwayekê faodalî wê, di wê rewşê de wê di her demên xwe de wê, ew wê bijî. Di wê rewşê de wê, di ardê navendê û ankû destpot de wê bi hevdû re wê, kar bikin. Wê di wê rewşê de wê, ew hilberîna ku wê werê kirin wê, ji wê re wê herê, Di wê rewşê de wê, modela dewletên asyayî wê li ser wê re wê, hertimî wê xwediyê çerçoveyek berhevî a di dest ku ew hertimî bi wê dijîn bin.

Ji temen ve ku wê şêwayê hilbarîna asyayî ku wê xwediyê temenek û çerçoveyek hilberîner a hevbeş û ankû 'kollektif' jî bê wê, di aslê xwe de wê, bi wê re wê, çerçoveyek civakî a afrîner û aktiv wê bi wê re wê hertimî wê bi xwe re wê bihawênê û wê bide dîyarkiirn. Di wê rewşê de wê, ahenge di nava wê temen û ya despotîsma li ser jî de wê, di çerçoveya bi awayekê zêde tevî hevdû nebûnê de wê xwe bi awayekê wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê li Asya û herêmên wê zêdetirî wê çerçoveyek civakî wê ji temen ve wê hertimî wê xwe bi pêvajoyên xwe yên dîrokî re wê bide dîyarkirin. Wê dîroka nexweşîya nava navendê û girseyên hilberîner ên temenî wê, dem bi dem ku wê bina temenê raperînan jî lê wê, ev reng û ankû şêwayê Asyayî ku wê bi awayekê ku ew di bin kirasekê bawerî de dihê nîşandin jî wê, temenê xwe dayîna domandina wê bê.

Di rewşa komên civakî ên Asyayî de wê, ew jî wê hebê ku wê, bi hevdû re wê, di nava xwe de wê bêî ku ew bi giranî serî destpotên xwe bidin wê, di nava xwe de wê pirsgirêkên xwe wê bi hevdû re wê çareser bikin. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, di serî de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê werênê li ser ziman ku wê civake ku wê di nava xwe de wê, dem bi dem wê ew di çareserkirina pirsgirêkên xwe de wê xwedî weyn bê wê, were dîtin. Di wê rewşê de wê, di rewşa Asya de wê, zêde li berçav nedîtin û ankû ne hatina dewletê wê, hinekî jî wê, ev sedema wê di her demê de wê hebê. Pirsgirêka Asya û despotismê wê di her demê de wê bi awayekê wê li ser hebûna dewletê re wê xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê wê ye din jî wê di dewama wê de wê werênê li ser ziman ku wê, ji dunyayê û pêşketinê re wê mirovê asyayî wê di aslê xwe de wê, weke ku mirov dibînê wê xwediyê vekirîniyeka pirr zêde bê.

Lê ji aliyê pergalek ku ew li ser serê wê hatiya avakirin ve wê, ew pêşilêwere girtin. Ev rewşa pêşxistinên têgînên olî û hwd jî wê, di wê warê de wê, dem bi dem wê weke referans wê di wê rengê û awayê de wê werina bikarhanîn. Li Asya di roja me de wê, zêdetirî wê, bi kirasê olê derketina li holê a rêveber û desthilatdarîyan wê, di aslê xwe de wê, hinekî wê weke rewşek kamuflaj jî wê, ji wê despotisma wê re wê, xwe bide dîyarkirin bê.

Rejim, rêveber û desthilatdarîyên herêmê ku wê di ti demê de wê, ji despotismê wê, bi şûn ve gav neavêjin û wê derfetê ji ti pêşketinên civakî ên serbixwe re wê nedina hiştin wê, di wê rewşê de wê olê jî wê ji xwe û wê rewşa xwe re wê weke maske wê bikarbênin. Di wê rewşê de wê, ne tenê olê hemû têgînên ku wê werina dîtin û bicihkirin li herêmê ên weke nîjadperestiyê û hwd jî ku wê, bi rejimên weke tirkîya û hwd re wê were dîtin wê di wê rengê de wê weke rewşek û têgînek istismarê jî wê werê bikarhanîn.

Asya di wê rewşê de wê, çendî ku wê di wê rewşê de wê ji temen ve wê ji pêşketinek mazin re ku ew bi dîrokê re bi xwe re bide jîyankirin wê xwediyê temenê wê yê civakî, dîrokî û hwd jî bê lê wê, di aslê xwe de wê, di her demê de wê ev despotism ku wê şîreyetî hemû rengên hizirkirinên wê bike wê, di her cûre û awayê de wê derkeve li pêşîya me. Di wê rewşê de wê jî mirov dikarê wê, weke aliyekê din ê giring bi rewşa Asya re wê bi têgîna dewletê re wê, werênê li ser ziman.

Herêmên Asya wê ber ku wê weke herêmên avî na wê di her demê de wê bi karê çandini, cotyarî û hwd re wê, zêdetirî wê, derkeve li pêş. Ev karên ku wê bi hevbeşî wê bîna pêşxistin wê, di aslê xwe de wê, temenê pêşketina jîyane wê ya di her demê de a hevbeş ku wê pêşkeve bê. Di wê rewşê de wê, ev aliyê wê, weke aliyekê wê yê teybet bê ku mirov wê, bi teybetî wê li ser wê bisekinê û wê fahmbikê ku wê ji aliyekê ve jî wê kes wê, di nava wê sazûmanê de wê xwediyê temenekê milkî bê. Lê ew bo ku ew bibê xwediyê wê temenê milkî divê ku ew endamê komek civakê a herêmê bê. Temenê komên civakî jî wê, bi klanî ku wê pêşketî bê wê serdest bê. Wê bi wê re wê, temenê pêşketinê wê bi xwe re wê bide pêşxistin.

Lê ev rewşa ku marks bahsa wê dikê wê, mirov dikarê wê di du awayan de wê di serî de di çerçoveya herêmê de wê fahmbikê. Yek wê ew bê ku wê hemû ax û milkîyet wê, di destekê de wê bê berhevkirin û wê kes wê ne xwediyê wê bê. Wê li ser wê karbikê û ya ku weke bi çandiniyê û hwd ku wê bidest bixê wê ji wî, yê xwedî ard û cihê pîroz re wê were

parvekkirin. Lê herêmên Asya ên ber diclê û firatê wê hinekî wê, di wê pergale hilberînê de wê cûdahî wê hebê. Di wê rewşê de wê, malbat wê bi mazinahiya xwe wê xwediyê wê bê. Wê di wê rewşê de wê, di nava hevdû de wê parvebikin. Di demên berê de wê, qasrên mîran ku wê hertimî wê weke bi bacê ku ew digirin wê hevkarê wê hilberîna ku ew dihê kirin bê. Wê bi wê re wê, cihên pîroz jî wê beşa wan jî wê were dayîn. Lê bi wê re wê jî mirov dikarê wê bîrê li ser ziman ku wê pergale hilberînê wê, li ser esasê malbatî û ankû klanî ku wê bi serdestîyekê bê wê, xwe bide dîyarkirin. Li kurdistanê wê mirov dibîrê di demên berê de wê, malbat xwediyê arda ku ew li wê dijî bê. Klan wê li ser wê re wê hem xwediyê malbatê û wê arda ku ew li wê dijî bê. Wê di asta bilind de wê dewlet wê xwediyê hemûyî bê. Wê di wê rengê de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman. Wê di wê rengê de wê hîyararşîyek civakî wê, bi demê re wê were û pêşkeve û wê were dîtin. Di wê rewşê de wê, malbat wê jî herêmên Asya ên dîrî zêdetirî wê li wê herêmê wê di wê de wê berhevkin wê zêdetirî wê bibê. Ber vê yekê ya ku wê, li vê herêmê wê herîkî û pêvajoyên herîşên talanê wê di her demê de wê zêdetirî wê bibin û wê ev herêm wê di wê rengê û awayê de wê, zêdetirî wê, bibê xwediyê pêvajoyên bi wê rengê ên bi dîroka xwe re. Di wê rewşê de wê dema ku mirov herêmên Asyan ên weke hindistanê û çînê û hwd wan bi şewayê wan ên hilberînê re hilde li dest wê zêdetirî wê ”pergale qastê” a bi hilberîyan bi axê ve girêdayî wê li pêş bê. Ev di şewayekê de wê li giştîya asya wê, hebê. Lê herêm bi herêm wê li gorî xosletên wê cûdahî jî wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ji kurdistanê heta çînê ku mirov herêm bi herêm li wê bihizirê wê mirov bigihijê cûdahiyên jî hev cûda.

Têgîna milkiyetê wê, di demên civakên kominalî de wê, zêde wê ew ne pêşketî bê. Wê zêdetirî wê di nava hevdû de wê bi awayekê hevbeş wê, bê hilberîn û wê ya ku ew hat hilberîn wê hemû endamên komê wê jî wê sûdbigirin û wê jî wê temenê domandina jîyane xwe wê biafirênê. Temenê milkiyetê wê pêşî wê zêdetirî bi pêşketina malbatê û di wê de civandinê re wê pêşkeve. Wê di wê rewşê de wê, piştê wê li ser wê re wê yek kêr yek zêde wê ev weke rewşek pergalek a civakî ya bi milkiyet ku wê bide pêşxistin wê pêşkeve. Di şewayê hilberîna herêmên Asya û ankû rengê hilberîna asyatîkî di aslê xwe de wê di demên piştê jî wê bandûr û nûveyên wê rengê pêşketina demên civaka kominalê wê hin bi hin wê xwe di gelek awayan de wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, ya ku wê, li ser têgîna milkiyetê re wê bi zêdeyî wê piştê wê wê pêşkeve jî wê ew bê ku wê, ji serî ve wê, ew berhevkirina ku ew

di dest de diafirê ku wê bê temenê serdestîya wê ya li girseyê bi awayekê despotikî û hwd.

Şewayê hilberîna asyatîkî ku wê bi wê rengê wê were bi navkirin ku mirov ji temen ve wê hilde li dest wê weke ku me li devekê di vê beşa mijarê de hanî li ser ziman wê ji temen ve wê bi çerçoveyek civakî a hevbeş wê di nava xwe de wê bijî û wê xwediyê hevbeşiyekê bi jîyanî û hilberîna a bi hevdû re bê. Di wê rewşê de wê, ev jî wê, weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê, di serî de wê, hilde li dest bê. Di aslê xwe de wê, dema ku mirov şewayê hilberîna asyatîkî ji hevdû derdixê wê di dîmenekê de wê were dîtî ku wê gelek rengên pêşketinê wê bi hevdû re wê, di wê de wê bîn jîn bin. Di rewşa hilberîna civakî a hevbeş de wê, di her demê de wê bermehiyên têgihîştî û rengên jîyanî wê, di nava rengên pêşketina wê ya piştî wê ji demên wê yên berê weke yên ji demên civaka komunal û hwd wê bi wê re wê, were û wê bijî. Ber ku wê ev rengê civake komunal wê ji aliyekê ve wê xwedoyî rengê pêşketinê ku wê karibê bi wê civak xwe bide pêşxistin jî bê. Wê weke awayekê xweza ê bi wê jîyankirinê wê, xwe bide dîyarkirin.

Li ser rewşa hilberîna re wê, di demên piştî wê, di wê rengê de wê kûrbûn wê bibê. Minaq wê sazîyên olî û hwd wê, piştî wê di xwe de wê endamên xwe yên ku ew berhevdikin bo perwerdekirinê wê wan di çerçoveya cihê xwe yê baweriyê de wê, bikina nav û pêvajoya hilberîna de. Di wê rewşê de wê di demên berê de wê gelek deverên weke bawergeh wê ji xwe re wê bi destê xwe wê bi wê rengê wê pêvajoyê hilberîna û hwd wê bidina pêşxistin. Ya ku wan berhevkir weke zad û hwd jî wê di xwe de wê bicivênin. Di wê rewşê de wê, di nava budistên berê de wê weke bawergehên wan ên kevî de wê di şewayekê de wê, bi wê yekê û rengê wê temenê xwe wê çêbikin. Wê kê mî ji wan wê bi berhevkirina ji nava gel wê bi wê bijîn. Li rojhilat wê di demên mitratîyê de wê bawermendên mîtra wê hinekî wê ji aliyê xwe ve wê ew wê pêşbixin. Lê ew zêde pêşnakevê. Di wê rengê de wê zêde wilqasî nebina xwediyê pêşketineka bi wê rengê a mazin ku wê di nava dîrokê de wê ji xwe bide bahskirin.

Rengê hilberîna asyatîkî di aslê xwe de wê dema ku mirov li wê bihizirê wê bi hebûna xwe re wê di rewşê û têgînek kevîna a pêşketina herêmê de wê xwe bi awayekê wê bide dîyarkirin. Wê mirov dikarê bi wê rengê wê, di şewayekê de wê fahmbikê û wê hilde li dest. Di wê rewşê de wê mirov dibîna ku wê bi hilberîna re wê bûhûrîna li pêvajoyên şariştaniyê wê hin bi hin wê bi wê re wê pêşkeve. Wê sazîyên şariştanî

wê weke encamna giring wê pêşkeve. Wê dema ku wê berhevkin wê pêşkeve wê, li ser wê berhevkirina di destî de ku ew dicivê re wê bûhûrîna li dema çînî a civakî wê bibê. Ev jî wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, ji wê fahmbikê bê. Di rengê pêşketina hilberînî a asyatîkî de wê di her demê de wê di awa û rengê faodalî de wê bi şêwayekê pergali wê rengê xwe yê pêşketinê wê dem bi dem wê bi pêşketina xwe re wê bide nîşandin. Di wê rewşê de wê, pergale civakî ku wê li herêmên asya wê bibin wê ji gelek aliyan ve wê bi bandûra têngînên olî û hwd wê di halê xwe de wê bimênê. Lê li rojava wê, bi rewşên weke rewşên raperîn, pêşketina milkîyeta teybet, bi hevbeşî hilberîn û ji aliyekê din ve jî koletiya yekkesî û hwd bê. Di wê rewşê de wê bandûra roman û demên kevnera ên yewnanê û hwd jî wê, di pêşketinên piştî de wê, bi têngînî wê xwe bidina dîyarkirin. Ev pêvajoyê wê, zêdetirî wê, di aslê xwe de wê destpêka wan ji gelek aliyan ve wê li rojhilat û ankû Asya wê bibê. Lê pêvajoyên fundamantalismê ku wê dem bi dem wê di xwe de wê weke ku wê şoreşan wê li dijî pêşketina civakê wê bide çêkirin wê, nehêlê ku ew pêşketin li rojhilat û ankû li herêmên Asya cih û war bigirê.

Bi demên şariştaniyê re wê, dema ku wê bajar û ankû wê weke ku wê di kurdîya berê de wê werina bi navkirin "şar" ku wê dest bi pêşketina xwe bikin wê, bandûra wê, pîrr zêde wê, di wê rewş de wê xwe bide dîyarkirin. Ji aliyekê ve wê, ev rewş wê ne hêlê ku wê, çandek zêde kûr û bidestgirtî a bajarvaniyê bi tememî serdest bibê. Di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê dîsa wê bandûra rêveberiyên despotik wê di wê rewşê de wê, zêdetirî wê hebê. Wê, pêşneketina bajarvaniyê wê, bi demê re wê, çendî ku wê weke pêşketin weke pêwîstiyekê pêwîstîna wê xwe bide dîyarkirin jî lê wê, di aslê xwe de wê, pêşnekevê. Di wê rewşê de wê di nava sînorê têngîna civakî û netewtîya faodalî de wê çerçoveyek pêşketinî wê xwe bi awayekê wê bi rengê xwe re wê, bide dîyarkirin. Lê wê di aslê xwe de wê ev jî wê, piştî wê, bê nîşanaka wê û temenê wê fahmkirinê ku wê çawa wê zêdetirî wê, bindestkirina civakê hatibê pêşxistin bê. Çanda bajarvaniyê wê, ku ew bi awayekê rast û rêkûpêk pêşketiba wê di serî de wê bendên rêveberiyên despotîk wê qatandiba û wê ji holê rakiba. Wê temenê pêşketinê rêveberiyî ên fundamantalîst wê ji holê rakiriba. Wê bi wê re wê, civakek hemdem ku ew di hemdemiya xwe de hin bi hin pêşdikeve tevî hemû pîrsgirêkên xwe jî wê, daba dîyarkirin. Mudahaleyên li jîyane civakê wê pîrr zêde wê, di wê warê de wê encamên xwe bi pêşlêgirtina pêşketina civakî re wê xwe bidina dîyarkirin.

Ev pêvajo wê, di wê çerçoveyê de wê, civakê wê hertimî wê di wê rewşê de wê bide girtin ku ew xwe ya kevn bipêçê û bi wê bijî bê. Hinekî wê sedemên ji hevdû ne felişîna bendên civakên berê ên weke yên civaka dema komunalê ku ew dijîn heta roja me jî wê, sedemek ji wê ev bê. Î ro jî wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov li rengê pêşketina demên hemdem ên li herê mî binerê wê, di serî de wê ev wê weke aliyekê giring wê hebê. Rejimên despot ên roja me wê, hertimî wê nûveyên pêşketinê ên nava civakê wê, ji xwe re wê bikina armanc wê hêrîşî wê bikin. Di wê rewşê de wê, dîroka ji naqşayan birina bajaran û hwd wê, li rojhilat û herêmên din ên Asya wê zêdetîrî bi temen mirov karibê kifşbikê.

Di rewşê de wê, di roja me de li bendê bûyîna bi demê re pêşketineka civakî û demokratîkî bi hevdû re bo pêşarojê jî wê, di aslê xwe de wê, heta ku ev aliyên despotîkî bi rêveberî û desthilatdarîyên wê re ew newina fahmkirin û derbaskirin wê mirov zêde nikaribê bahsa wê bikê. Di wê rewşê de wê, weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, di serî de wê, weke aliyekê giring û dîrokî wê kifşbikê û wê bin wê xatbikê û wê werênê li ser ziman,

Di her demê de wê pîrsgirêk û mijar wê ne ji civakê bê. Civak di aheng û xwezayê de wê, hertimî wê, bi xosletên xwe yên berê bê û ankû yên nû ku wê girtina bê wê, bi wan bijî. Weke hêza pêşlêdigirê di serî de rêveberîyê wê fahmbikê. Di roja me de ku wê bahsa wê were kirin ku wê weke demek hemdem wê were pênasekirin û hanîn li ser ziman wê, di aslê xwe de wê dema ku mirov li herê mî dinerê wê hê bi xoslet û fêrbûnên demên berê wê, xwe bide domandin û bijî. Gelek kesên ku wê li wê bihizirin wê bi gotina "di dema tarî de hiştina herê mî" û ankû wê bi gotina "di dema serdema navîn de hiştina herê mî" wê bîna li ser ziman. Di wê rengê de wê ev pênasekirin wê çendî rast û hinek tiştina wê bi me bidina vebêjin jî lê di aslê xwe de wê têrê nekin ku mirov bi tememî rastiya herê mî **fahmbikê** jî.

Di aslê xwe de wê, rewşa Asya û ankû rojhilat wê, di wê rengê de wê, di reng û awayek teybet de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Rêveberîyên Asyayî wê, di wê rewşê de wê, hertimî wê weke rêveberîna ku wê ji serî ve wê bidina dîyarkirin bin. Wê daketina wan li jêr li nava gel wê, di ti demê de wê nebê. Di wê rewşê de wê, hertimî wê rêveberî ku ew xwe weke 'oldar', 'bi pîrozî' û hwd hanîna li ser ziman û weke 'muqaddes' ku wê bide nîşandin wê, di aslê xwe de wê tenê û tenê wê şêwayekê ku mirov dikarê tenê bi wê rengê hizirkirina wê ya despotîkî ve wê girêdayî wê hilde li dest bê.

Rojhilat wê, di aslê xwe de wê, weke aliyekê giring ku mirov wê, di serî de wê, dikarê wê, hilde li dest û wê, fahmbikê û wê werênê li ser ziman bê. Di wê rewşê de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, werênê li ser ziman li Asya û herêmên wê, rewşa rêveberîyê wê, di wê rewşê de ku wê bi bawerîyê re wê di nava hevdû re wê derbas bibê jî û ankû wê, bê derbaskirin wê di wê rewşê de wê, ji hinek pêwîstîniyên bi wê rengê bê. Ber ku wê rêveber wê di ti demê de wê bi hebûna xwe û rastîya xwe re wê newina herêkirin ji aliyê girseyan ve. Wê, bi wê rengê wê amûrên zorê wê, ji xwe re wê li ser rengên aqil re ku wê bi wê birêvebibin wê pêşbixin. Weke amûra herî zêde ku wê di her demê de wê di wê rengê de wê bikarbênin wê, ol bê. Di wê rewşê de wê çanda dewletîyê ku ew li ser wê temenê rûniştîya û dîroka wê weke dîroka holê û dîroka olê jî weke dîroka wê hatîya pênasekirin wê di wê rengê de wê xwe bide dîyarkirin. Islam dema ku wê derkeve wê, di serî de wê weke olek ku wê şoreşê wê di wê warê de wê bikê û wê di serî de wê îktidarê wê bikê destê xwe de bê. Wê bi bûyîna desthilatdar re wê, xwe li herêmê bikê temenekê pêşketinê. Bûyîna desthilatdar wê, wê temenê serdestîyê bê. Wê wusa wê were dîtin. Li ser wê re wê jî mirov dikarê di dewama wê de wê werênê li ser ziman ku wê çendî ku wê çandek civakî wê ji temen ve wê hertimî di nava xwe de wê weke ku wê bikelê û wê xwe bilabitênê jî lê wê, li pêşîya wê, hertimî wê, ev ev bergirên bi olî bin û ankû aliyên din ku ew dihên derxistin wê xwe bidina dîyarkirin. Wê bi wê re wê, civak wê, di nava cendereya wê despotismê de wê bèn hiştin.

Tenê ku mirov salên dawî ên weke şerên rejima tirk û yên din ên bi kurdan re wê hilde li dest wê, di aslê xwe de wê, bi wê re wê were dîtin ku wê çawa wê civakê wê bînina asta bin kontrola xwe wê, weke bergirên wan ên bi wê rengê bin. Wê deverên wê yên pêşdikevin wê ji xwe re wê bikina armanc û wê hêrîşî wan bikin. Bi holê rakirna pêşketina wê civakê re wê, bikin ku ew temenê serdestîya xwe bi metingerî li ser serê wê bi wê rengê bidina çêkirin bê.

Despotisma Asyayî wê, di aslê xwe de wê di wê rengê û awayê de wê di her demê de wê, di nava şerê bi civakan û pêşketina wan re bê. Wê, di wê rewşê de wê, ev wê weke xosletekê wê yê qarakteristikî jî bê. Di qarakterê wê despotîsmê de wê ew wê hebê ku wê di temenê wê de wê hertimî wê pêşketineka civakî jî wê hebê bo ku ew xwe li ser wê re bide jîyankirin. Ber vê yekê wê, çerçoveyek civakî ku wan ew bi xwe ve girêdayî wê hebê. Ew çerçova wê, di her demê de wê şêwayekê wê were dîtin. Lê ew çanda despotîkî wê, di her demê de jî wê, bi awayekê çendê

ku wê dem bi dem wê dest bigûharênê jî lê wê, xwe bide domandin. Kesên ku wan li dijî wê despotismê serî rakirina û raperîn dana nîşandin û ew têkbirina û piştre bûyîna rêveber wê, çi acêb bê ku wê piştre wê ew jî wê, ji wan despotên ku wan têkbirina wê ji wan kêmtir wê nebina despot. Di wê rewşê de wê, ev wê, bi demê re wê, dema ku mirov dîroka civak, raperîn û gûharînên wê hilde li dest wê bi wê re wê ev wê bi awayekê vekirî wê were dîtîn. Minaq li iranê di şoreşa 1979 an de wê rewş wê tamîtamîna wê di wê rengê de wê bibê. Rêveberîya ku wê wê were têkbirin wê piştre wê ya ku wê were li şûna wê, ji wê xadartir û diwartir bê. Di wê rewşê de wê, mirov dikarê wê, weke aliyekê din wê di dewama wê de wê, werênê li ser ziman ku wê, ber ku wê ti rêveber wê bi perspektifek çandî, civakî û felsefîkî a cûda wê newê li ser rêveberî û desthilatdarîyê. Wê temenê ku ew ji ber ve ew heya wê li ser wê re wê çawa wê li ser wê temenê bê rêveberîyek 'baş' ji wê temenê re wê, di nava hewldana wê de bê. Ev jî wê, di kirinê de wê, zêde wê ti tiştê wê dernexê li holê.

Pirsgirêka çandî wê, di wê rewşê de wê, xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, li herêmê wê weke aliyekê ku wê Birêz Ocalan ku wê di berhemên xwe yê weke "civaknasiya azadiyê" û hwd, wê bi gotina "tegezerîya şariştanîyî" a li herêmê re wê bînenê li ser ziman jî wê, li ser wê temenê wê mirov dikarê wê fahmbikê.

Mijare fahmkirina Asya û ankû rojhilat wê di aslê xwe de wê weke mijareka ku mirov çendî ku wê li ser wê kûrbibê wê zêdetirî wê bi gelek aliyên din ên zêhnî û hwd re wê xwe bi pirsgirêkî û hwd re wê li hemberî mirov wê bide dîyarkirin. Wê mirovê rojhilat wê di mejiyê xwe de wê cihaneka ku ew di wê dijî a ku wê pirr zêde wê pêşketî wê biafirênê. Lê di cihane xwe ya derve de wê, ew dunya ava nekiribê. Sedema wê jî wê , ne ji ber wê bê ku ew deerfet û ew sîyane wê tûnaya ku ew nikaribê wê avabikê. Wê ti serî de wê astengiyên rejimên despotîk wê di serî de wê li pêşiyawê astengê bê. Di wê rewşê de wê, di rewşa xwe de wê xwe bide dîyarkirin. Ji vê aliyê ve di aslê xwe de wê pêwîstî pirr zêde bi şîroveyên civaknasî û derûnî jî wê bo fahmkirinê wê hebê. Ji van aliyên ve pêşxistina şîroveyna di derbarê civak, pêşketin, dîrok, felsefe, keseyet, ol, bawerî û hwd de wê, ji gelek aliyên ve wê temenê pêşketina wê ya di pêşarojê de jî wê, karibê biafirênê bê. Mirovê rojhilat wê, di wê rengê wê di nava rengê sazûmana ku ew di wê dihê jînkirin wê di dunya xwe ya hundirîn de wê were girtîgehkirin. Wê were zindankirin. Ev wê ji gelek aliyên ve jî wê bi bergirên bîrdozîkî û hwd ku wê li ser olê re bê û ankû li

ser rewşên din re bê wê, mirov dikarê weke aliyekê din ê giring wê, di serî de wê, werênê li ser ziman bê.

Rojhilat wê, di wê rewşê de wê, dema ku mirov li wê bihizirê wê, pêwîstî bi fahmkirineka dîrokî a di derbarê wê de jî wê hebê. Di wê rengê û awayê de wê, di serî de wê mirov dikarê wê, weke aliyekê giring wê, hilde li dest. Sazûmana despotîk di aslê xwe de wê, aliyekê pirr zêde ku wê di her demê de wê hêrîşî wê bikê wê, fahmkirina dîrokî û ankû mejuya wê ya demên berê bê. Ber ku wê, ew wê temenekê li xwe şiyarbûnê bê û ew wê naxwezê. Wê li dijî wê di şerê xwe domandinê de bê. Hêrîşên li têgîna dîrokê, ji holêkirin û ankû jêbirinên dîrokî û hwd wê, di wê warê de wê, pirr giring bin ku mirov wan fahmbikê. Di wê rewşê de wê, di serî de wê ev wê weke aliyekê giring bê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê. Fahmkirina dîrokê wê, di rewşa rojhilat û Asya de wê, bi awayekê rast wê ne tenê weke nivîsendinek dîrokî û hwd wê bimênê. Vajî wê, weke rewşek zindî a vejandinê jî wê mirov dikarê ji temen ve wê hilde li dest.

Dewlet, dîrok û bîrdozî

Di aslê xwe de wê li ser mijare dewletê û fahmkirina wê, çendî ku mirov bisekinê wê di cih de bê. Çiqasî jî mirov li ser bisekinê wê, gelek tiştên ku mirov bi wê re bîrdozî li ser ziman û vebêjê wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê hem bi hebûna xwe, navaroka û hem jî bi meju û dîroka xwe re wê dewlet wê, ji gelek aliyên ve wê fahmkirina wê pêwîst bê. Bi teybetî têgîna dewletê a rojhilat wê, di aslê xwe de wê ji gelek aliyên ve wê, pêwîstî fahmkirina wê wê bi heman rengê wê hebê. Ber ku wê, di roja me de wê, di serî de wê, dewleta ku ew hatî pîrozkirin û lî ser serê civakê weke hêzek kifşkar dihe dayîn jîyandin wê ji gelek aliyên ve wê, herêmê wê bi rengê pêşketina xwe ya îroyîn de wê bikê nava pîrsgirêkan de.

Di wê rengê û awayê de wê di dewama wê de wê mirov karê wê werênê li ser ziman ku wê dewlet wê ji weke saziyek civakî zêdetirî wê weke saziyek rêveberî û desthilatdarî mirov wê divê ku wê fahmbikê. Ahlkiirî û ji hovîtiya wê ya zêhnî û hebûnî xilaskirina wê, bo civakê û pêşketina wê weke aliyekê giring û dîrokî bê.

Dîroka civakê a herêmê ji ti aliyê ve wê heta roja me wê bi awayekê vekirî wê newê nivîsandin. Di wê rewşê de wê rastiya civakên herêmê û ne nivîsandina dîroka wan wê ji aliyekê din ve jî wê temenê pîrsgirêkên bi dewletê re ku wê bi zanebûnî wê bîrdozî dayîn rûdandin wê temenê wan

wê bê afirandin. Di wê rengê û awayê de wê mirov, dikarê weke aliyekê giring wê di serî de wê mirov dikarê wê, hilde li dest.

Di serî de wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê rewşa civakê di wê warê de wê bi serê xwe wê weke aliyekê din ê giring bê ku mirov li ser wê bisekinê. Dewlet wê, di dîrokê de wê pêşketina wê, di wê çerçoveyê de wê, weke aliyekê rêveberî wê xwe bide dîyarkirin. Marks wê dema ku wê dest bi nivîsandinên xwe wê di derbarê dewletê wê bikê wê pêşî wê weke rêya baştirkirina rewşa civakê wê, bidest xistina rêveberîyaya dewletê wê bibînê. Bi gotineka din wê, bidest xistina wê, weke aliyekê din wê werênê li ser ziman. Di wê rewşê de jî wê, di dewama wê de wê, ji aliyên wê yên brokrasî û leşkerî bi hêzî dûrkirina wê, wê temenê pêşketinên wê yên weke ku wê di roja me de wê bi gotina demokrasiyê re wê were hanîn li ser ziman wê bi şêwayekê wê, bikê ku wê bide ravakirin. Di wê rengê de wê, rewşa dewletê wê, di wê warê de wê bi rêya dest gûharandinê û hwd wê, dewletê ku mirov wê hilde li dest wê, bi tenê bi serê xwe wê ne bê rêyek têr ku ew karibê wê wergerênê li sazîyek bi wê rengê. Di serî de wê, fêrûazmûnên wê yên teorîkî û felsefikî ku mirov li ser wan bihizirê wê mirov wê bibînê ku wê, dewlet wê, di wê rewşê de wê, ya ku wê, zêdetirî wê mazintir dikê wê ji aliyekê ve wê zêdetirî wê bi erkkirina wê bê. Di wê rewşê de wê, dema ku wê were zêde bi erkkirin wê temenê wê ji holêrakirina wê temenê pêşketina wê ya zêde bi hêzbûna wê û bi kontrolkiirna wê ya di jîyanê de jî bê. Ev wê di aslê xwe de wê, di roja me de jî wê, dema ku mirov di çerçoveya demên hemdem de wê li wê bihizirê wê mirov wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê kifşbikê. Dewlet wê, di wê rewşê de wê di serî de wê, bi mejuya wê ya rêveberîyî wê, mirov wê nikarê wê zêdeyî wê bi mirovatiyekê wê zêde werênê li ser ziman. Olên ku ew di destpêkê de derdikevin ku wê, destpêka olên yek-xwûdayî jî bê wê, di demên xwe yên pêşî de ku wê têgînên weke 'wijdanê' û hwd wê bibîrbiikin wê, li ser wê re wê, xwe biavêjina dervî rêveberîyê. Lê piştî ketina nava rêveberîyê û têjgirtina ji wê serdestiyê wê, xwe ji wê zêde dûr nekê.

Rêveberîyên hemdem wê, di wê rewşê de wê, çendî ku wê mirov dikarê bi wan bihizirê wê, bi têgînek dewletî wê xwe bidina dîyarkirin. Di roja me de wê, dewletên ku ew ji jor ve dihên dayîn kifşkiirn wê, di wê çerçoveyê de wê, bi têgînên weke yên bişavtinê û hwd wê, civakê û pêşketinên aqilî û hwd wê, li gorî xwe wê bikin ku wan bidina peresendin. Di wê rewşê de wê, di nava wê rengê pêşketinê bin. Bişavtin wê di wê rengê û awayê de wê tenê û tenê wê weke aliyekê giring ê ku

mirov di wê rengê û awayê de wê bi rengê pêşketina dewletên hemdem re wê hilde li dest bê. Di wê rewşê de wê pêşketina çapameniyê û hwd bi teknikê û teknolojiyê û hwd re wê, ji gelek aliyên ve wê, di wê warê de wê, bê sedemên ji dîrokê birina pêşketinên mirovatîyê jî. Di wê rengê de wê zihniyetên rêveber û rengê bikarhanîna wê, di wê rewşê de wê di wê çerçoveyê de ku mirov wê dikê berlêpirsînê de û wê hinekî li ser wê dihizirê wê mirov bi awayekê vekirî wê dibînê û kifş dikê.

Di wê rewşê de wê, dewlet û bîrdozî wê du rewş û lingên ku ew bi hevdu re dijîn jî bin. Wê dewlet wê ji bîrdozîyên bi wê rengê ên serdest re wê, ji temen ve wê bê weke malzarok. Wê, di wê rewşê de wê, dewlet wê, weke temenê bikarhanîna wê ya zêhnî bê. Dewlet û bîrdozî wê, di wê rewşê de wê, dema ku ew jî ji vê aliyê ve hat dahûrkirin wê bi wê re wê were dîtin û fahmkiirn wê, bi mantiqê çêkirin û pêşxistina civak û ankû girseyên xwe û hwd re wê, ew wê di wê rengê û awayê de wê bi hema awayê wê, temenekê pêşketinê wê di jîyanê de wê biafirênin. Têkiliya bîrdozî û dewletê a bi hevdu re wê ji temen ve wê kûr bê. Di serî de wê weke aliyekê giring wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman.

Dewletên hemdem wê dema ku mirov wê di wê çerçoveyê de wê li ser têgîn û çerçoveyên bîrdozîkî re wan hilde li dest wê di her demê de wê xwediyê ne rast pêşketin û pîrsgirêkên bi hebûnê û jîyanî ên bi jîyane civakan re jî bin. Wê dema ku wê bahse demokratîze wê were kirin jî wê, ji wê xilas nebin. Ber ku wê bi wê rengê wê temenê wê hertimî wê bi nerînên xwe yê yekalî û hwd re wê temenê wê di xwe de wê biafirênin. Di roja me de wê, li ser wê çerçoveya têgînî a dewletî re wê, weke rêya di aramiyê de jîyankiirn an ji holê rakirina cihêrengiyên wê were dîtin û yan jî wê, bi şewayekê din ê bi wê rengê wê, bi rêyên weke bişavtinê û hwd "halandina li nava hevdu" wê bi wê re wê werê dîtin. Ev herdû alî jî wê weke kêferetne beyhude bin. Wê nikaribin bibina çare ji pêşketinên demên hemdem de. Di wê rewşê de di dewama wê de wê mirov dikarê wê bêjê ku wê, dema ku wê pêşketinek wê ku ew bi civakî û hwd de ku ew hat ji holê rakirin wê piştê wê li ser pêşketinên civakî ên demên piştê wê, pêşketinên nû wê rûbidin. Di wê rewşê de wê, hertimî wê dewlet wê, kêferata wê bi wan pêşketinan re ku wan bikê weke xwe û ankû weke ku ew rêya xwe jîyandinê bi wê dibînê wan ji holê rabikê bê. Çendî ku wê, di roja me de wê dîrokê şaşîya wê rengê fahmkiirnê jî wê bide dîyarkirin wê di wê de wê were israrkirin. Li gorî wê mantiqê ku wê, hizrekê ku ew li deverekê û di demekê de şaş bê di dem û deverên din de dikarê rast bê wê bi wê mantiqê wê hildina li dest. Di wê rengê de

wê, civakê wê bikina rewşa 'taxteyê çêka-xirake' de. Dema ku mirov van aliyan dibînê mirov rewş û rastîya temenê pirsgirêkên roja me de êm civakî û bi pêşketina wê hwd re wan dibînin.

Di wê rewşê de ya ku wê bi demên hemdem re wê were dîtin û jînkirin jî wê hatina berhevdû a dewlet û girseyan li ser esasê wê nerîna wan ya li hevdû bê. Lê pirsgirêk ne tenê nerîn a. Bi wê re rejim ku ew bi awayekê serdestî û bindestî xwe bi hîyararşikî dide pêşxistin jî bê. Di wê rewşê de wê, pirsgirêkên bîrdozîkî û zêhnî wê zêdetirî wê di wê rengê û awayê de wê xwe zêdetir bidina dîyarkirin.

Abdusamet Yigit, Cizira bota, kurdistan, 2005.

Pirtûk di sale 2005an de hatîya nivîsandin û bidawîkirin